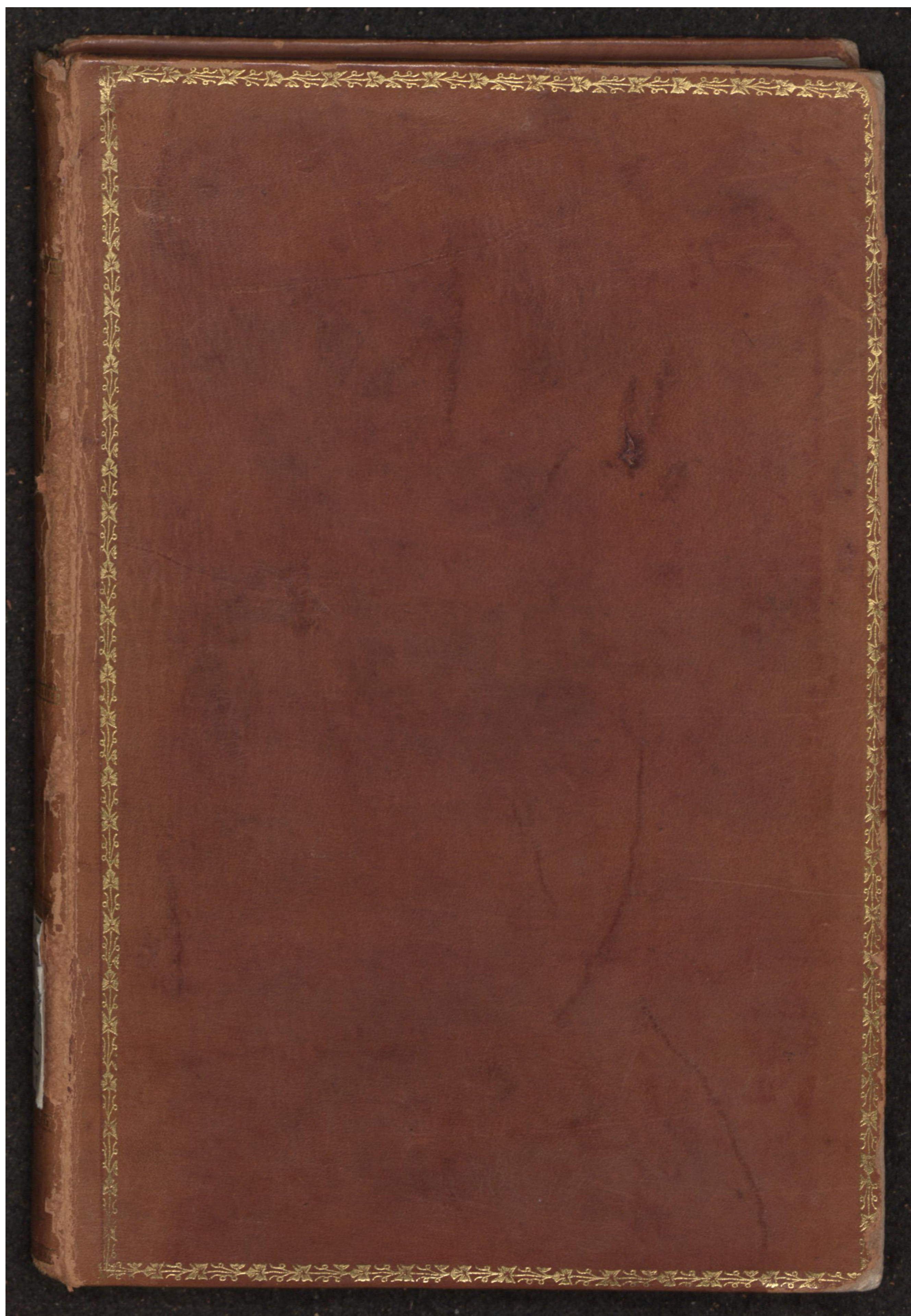
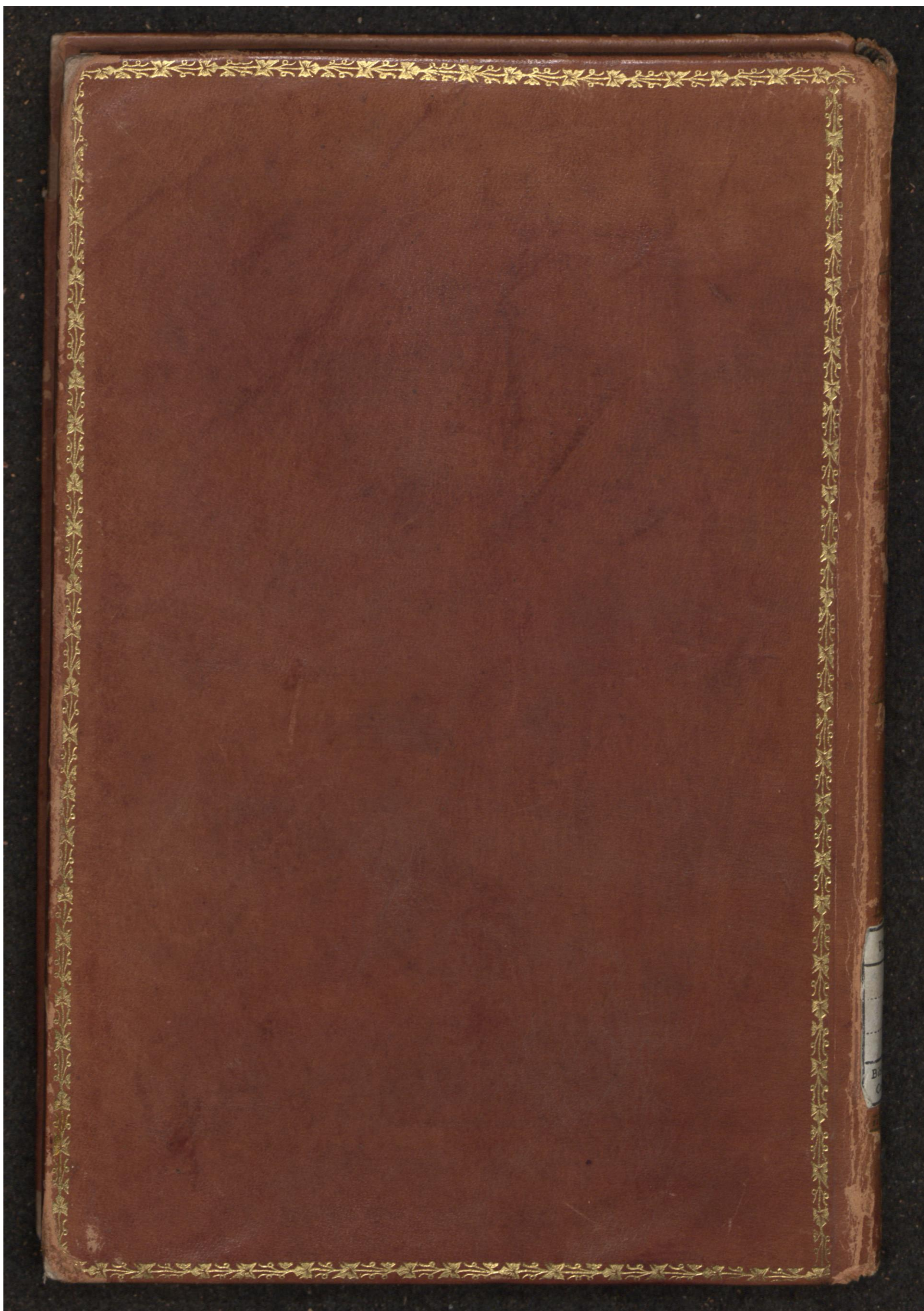

VII
173
INCUNABUL.
M
6
8
Biblioteca Nazionale
Centrale - Firenze
S. L.

LEONIS BAPTISTAE ALBERTI OPERA

¶ Hieronymus Massainus Roberto puccio. S.

SOleo sępe/ & mecum / & cum amicis te summopere laudare Roberte pucci: q uiros omnis doctrina quauis pollentes uita functos laudibus prosequi / nomenq illoru observare: uiuentes uero propriis opibus alere plurimum gaudeas. Quod cum ĩ plurimis / tum maxime uidere est in Lucio Bellantio nuper nobis tam malo fato adempto physico non uulgari/ astrologo egregio / & uiro quippe inomnibus doctrina non mediocri / atq ingenio prope diuino: cuius tu assiduo: ego sępissime dulcissima & amenissima illa familiaritate utebamur: dexteritatem / agilitatem / facilitatē in omnibus admirantes / aureos illos mores semper collaudātes. Verum quid hęc ego referam? quorum sine lachrymis meminisse nequeo. Iam satis Lucium defleuimus. satis iā satis conclamatum est. Tu cu noua semp cura erga doctos & doctorum scripta afficiaris: non in merito animo angeris Leonis Baptistę Alberti ciuis nostri opera delitescere: uiri profecto omni laude dignissimi: & qui docta per ora uirum uolitare mereatur. Quapp poscis a me illa ut imprimātur & usui omnibus esse possint: ne amplius a doctorum cōspectu oblitescant. Sed perte (si fieri possit) perpetuitatem nanciscantur: Quę ego te monente & hortāte primū: post uero ad me rediens ultroneus lego/colo / & ueneror / & inter pretiosa mea (siqua sunt) charissima habeo. In quo quantum tibi debeam non ignarus gratias habeo ĩmortales. Tu .n. cum ad hoc me uerbis impellere nequires / suadens assiduo uti tam docti uiri opera expiscari / lectitare / & in unum colligere deberem: egoq animum auertens / in hoc male sanus ineptias me lectum ire quotidianorum nostrę etatis scriptorum simillimas arbitrarer: tu a pio incepto (ut tuus est mos) non desistens: Sed ingenii bonitate amici morbu egre ferens te mihi integrum medicum prebuisti: dicens intra te

(ut albitror) mutanda mihi ratio est, mutandus & modus: quo Hieronymi mens improuida ludificetur, decepta tñ nõ capiatur: sed potius tali a tactu recreata ualescat: Quod uerbis non potueras, re aggressus, paucas quas habebas Baptistę intercenales mihi legẽdas dedisti. quibus lectis superi boni quanta me cępit uoluptas? penituit me ignauię & peruicacię meę. nec unquã deinde opus fuit currentem equum incitare. Sed hęc (ut nosti) asitu uindicans labore in menso collegi, diligentia non mediocri emendaui. Adeo .n. (nescio quo malo fato acta) corrosa, diminuta, decurtata, malescripta, & dilacerata ad manus meas maximo studio quęsita preuenere: ut licet ursum ĩ effigiandis catulis suis imitatus sim: uix tamen ĩ proprios Baptistę foetus reformasse gloriari liceat. Hunc ego sum solitus dicere per similem Theophrasti illius uer̃ diuini scriptoris: qui tam sinistro fato res suas cõmentatus fuit: ut partiꝫ ad nos scripta illa non peruenerit: partim uero adeo mutila, & mendosa deuenerit: ut bonum quẽq; Theophrasti misereat: uel nostri potius ac nostrorum temporum quę tam pretiosis illis careant. similis fortuna accidit Alberto nostro qui quãuis nõ (ut Theophrastus) archana semper philosophię tractauerit: Sed leuiora quędam aliquando (nunq̃ tamen sui oblitus) scripserit: Latuit in hunc diem, Scriptor prefecto adeo foecundus adeo fertilis ut luxuriantem hunc q̃nq; agrum nimio (ut aiunt) ubere glebę admirari detur. Adde tot & tantaruꝫ rerum cognitionem: ut hunc non multiscium, sed omnisciũ merito dicas, ut qui illũ non amet, non ueneretur, aut insanus omnino: aut p̃ceteris aliis inuidus sit: Cũ tot huius uiri a natura dotibus largiris, tot ornamentis tanta arte quęsitis non trahatur. Quid dicam demoribus? quibus & laudandi & culpandi sumus: Cum illi a bonis animi quę nobis intrinseca: non corporis & fortunę quę extrinsera sunt, emanent. Quibus adeo sanctis fuit: ut nouus hic Socrates se

tanquam speculū cunctis semp̄ prebuerit. Refert mihi nō nunq̄ amicus quidā qui Baptistę perq̄ familiaris semper ui xit/ plura de illo: quę dum audio admirabilitate p̄citus stu peo magis: q̄ laudare possim/ Quanta fuerit continentia/ quanta corporis castimonia/ quanta in omnibus rebus uitę ītegritate. q̄bus auditis & suis lectis scriptis quę uere homi nem temperatum et ī omnibus frugi nobis ostendunt: eue nerit nonunnq̄ cum ruri agam (iuxta. n. uillulā nostram sub urbanum ille suum sępius incolebat: si quando homi/ num satietatem extoto expuere: & se totum meditationi tra dere uolebat) ut gymnasiolum suum quod tu gurgustiolū quoddam dicas: tanta erat inomnibus summa moderatione & modestia: omni a se (ut alter Diogenes) ambitione pom pa/ & fastu semotis: gymnasiolum inq̄ & meditullium il/ lud ubi plura conmentatus sit: ego non nisi horrescēs tanq̄ sacrum ac ueris musis quōdam dicatum locum ingredi po/ tuerim. Sed ad litteras redeo. Quis alter detur tēpestate nr̄a mathematicis disciplinis imbutus/ perspectiua & symmetria ab solutus/ edificatoria consumatus/ omni philosophia re/ ferctus/ Platonicis sacris initiatus/ ut Leo noster fuit. lega tur opus suum depictura/ opusculumq; de picturę elemen tis & utrum mathematicus & per spectiuus dici possit appa rebit. Inspiciatur illius Statua & tunc de symmetria loqua mur. De re edificatoria non dicam cum uolumen illud iam diu editum in decem libros digestum laudibus nostris non egeat. q̄ multiplici philosophia redundet morali presertim indicant decem intercenalium libri quos totam non modo urbem hanc: sed omnem pene italiam rimantes (uti sagacis simus canis inuestigando) maximo cum labore in unum tā dem uolumen redegimus. Qui quantum ad bene uiuendū faciant/ quantum sęuientem in homines fortunam nos fer/ re doceant/ quantum nos re ipsa q̄ uerbis philosophari mo neant/ nemo qui non legerit poteri arbitrari. Quid loquar

de Momo? Momus inq̄ non oscitantes sibi expostulat. commedat quis (ut greci dicunt) cardamon: post deinde ad Momum accedat. Quę miranda bone deus in eo opere de prehendet? Legat quiuis non litteratus tantum dico / sed bene doctus / Asinum illum aureum siue Lucii Apulei la/tini / siue Luciani (ut uolunt) greci scriptoris: perlegat dein de Leonis Momum & periculo nostro conferat: aduertatq; animum: si Asinus Apuleium inter platonicos adsciuit: ī quem platonicorꝝ gradum Albertus noster ob Momū suū adsciscatur. Quę monita circa humana / quę mysteria circa diuina lateāt / examinet: & tunc (nil ambigo) ad mirās di cet / o uirum etate nostra per nullorum / o uirum priscis illis mirabilibus uiris iure annumerandum. Et ne cuncta Bapti stę opera nunc recēseam quęplura apud nos sūt: satis sit e multis pauca percurrisse: in quis & reliquis scriptorē semꝑ se grauem & festiuum simul prebet: cuius similem raro inue nias. Q̄z diues sit in inuentionibus. Q̄z mirus in dispositio nibus ordine & distributione unius cuiusq; rei seruatis / quā ta arte polleat in preceptis suis nemo doctus non stupet. Pre bet se facilem in rebus uel difficillimis tanta exprimendorꝝ cōceptuum arte ualet latinę linguę nunq̄ oblitus. Licet.n. in quibusdam licenter nimis agere uideatur: id omne ex in dustria non ex uerborum ignoratione: Sed consulto factum ab eo scias. Non.n. ignorabat quantum in unaquaq; re lit teraria posset: & cancellos sibi prescriptos recte tenebat: sed memor Ciceronis dicti censebat augentem latinam linguam noua quędam (licet pauca) non nulla uero arbitratu suo di cere decere. Quod fortasse scioli quidam nostri temporis dā nabunt: hunc uti non mere latinum explodentes: qui cum omni iudicio in litteris careant: quisquilias tantum ac ridi/cula indagātes / modo affectatiunculis suis quibus (ut Quī tilianus īquit) nihil apud doctos odiosus pueriliter gaudēt: modo duri & quantum in se est salebrosi abscōdita & exoleta

lingue uerba perquirētes uulgo admirationi esse uolūt. Omnia enim stolidi (ut est Lucretianum illud) magis admirātur amantq; inuersis que sub uerbis latitantia cernunt. Hos omnis missos faciamus qui tanq̄ psitaci & corui nil nisi audita & lecta proferentes & nihil in se pensi in re quapiam habentes comuni quasi sensu ubiq; carent. Hi ualeant cum generosus Leo non nisi generosi animi censuram subeat. Sed de hoc tanto uiro mihi alias longiori sermone scribere in animo est: & si delituit hactenus pro uirili mea fatis contraria fata rependam. Mitto tibi igitur mi Roberte non cuncta Baptiste opera: sed pauca quedam: ac laborum suorum quasi preludia: que impressum iri curabis. Digna sunt. n. que legantur Platonis uel iudicibus (si extarent) non repugnātibus. Volebat. n. Plato philosophorum (ut Cicero inquit) deus ī rep. sua esse iudices qb9 incōsultis opus nullū ederetur. Lex profecto sāctissima ac diuina: ne littere / ne discipline / ne boni mores q ab illis hauriūt: cōtaminarēt / atq; temere (ut nūc) darent pessum. Q si Plato idem his tēpribus tāta fece pollutis ad nos rediret: uideretq; non aliqua arte euigilatos libros: Sed horrēda ubiq; monstra ad que domanda mille Hercules uix satis essent: que barbari turpissimi iam facti scriptores omnes nō modo linguam: sed unanquanq; scientiam / bonas quasuis artes cōfundētes / puertentes / & omnino perdentes quotidie edūt: Vnde & littere simul & discipline piere: Vnde miseris iuuenibus aditus omnis ad musas occluditur. Exulant nāq; miselle a barbaris prtim: qui (cū stodilissimi sint) se ueros illarum hostes profitentur: partim uero (nec fortasse minus) ab iis qui dum se illarum alumnos credi uolunt latinum nomen resarcire pueriliter pollicentes / degeneres ubiq; & quorum illas summopere pudeat deprehenduntur. Vt desperemus posthac non fucatas dico & personatas: sed ueras illas & simplices musas Iouis & Memorie filias unq̄ ad nos postliminio reuerti posse: proclamaret medius fidius (si ades-

ſet Plato) o celum / o terras / o maria Neptunni. Verum calamitatē hanc tam ingētem nos alias deplorabim9. Tu nunc ſuſcipe quę ceteris legenda tradas: Baptiſtę opus de commodis litterarum atq; incommodis: quod ipſe iuuenis ad modū ſcripſit. Eiuſdem libellū de iure / Triuia / Orationē funebrē quam pro cane ſuo cōpoſuit: in eo periclitari uolens qđ dixit Maro: In tenui labor eſt: At tenuis nō gloria ſique3 numina lęua ſinant: & centum Apologos non aſpernandos ad Aeſopum fabulatorem ſcriptoremq; illum uetuſtiſſimum Apologorum patrem. quę ſi lectoribus non iniuncuda fuerint ſeria q̄ primum illis proferemus. Duxi. n. his (ut ſic dixeri3) extrariis lectores pertētādos eſſe: quę niſi reſpuāt ſacris Baptiſtę initiandos cenſebimus atq; auſcultatoria mox tractabunt

Vale

70

Leonis Baptistę Alberti De commodis litterarū atq3 Incommodis ad Carolum fratrem

Aurētius Albertus parēs noster uir cū multis i rebus tū i educāda familia tēporibus suis faci le nostroꝝ omniū princeps ut meministi Caro le solitus erat nos ita instructos uelle & domi & foris uideri: ut nunq̄ essemus ociosi. Qua q̄dē ingenua & preclara patris nostri disciplina īstituti & ībuti/ Tu semper aut gerēdis ne/gociis aut in licterarum cognitione uersaris: Ego autē qui me totum tradidi litteris ceteris posthabitis rebus omnia pos se libentius debeo q̄ diem aliquam nihil aut lectitando aut cō mentando preterire. Qua ex re illud quidem nos assequutos gaudeo ut ad uersas quibus diutius premimur erunnas par/tim ferre moderate: partim uitare prudenter licuerit documē tis litterarū. ac mihi quidem studiis nr̄is nō modo ut nobis tantū prosint sed magis etiam ut amicorum ex pectationi satisfacerem enitendum uidetur. Nanq3 in dies nostri quibus & dignitas mea chara ē & fama omnes exposcūt: ut fructū ali quem depromā uigiliarum mearū quo intelligant: me meo studiorū labore & assiduitate aliquid profecisse. Itaq; & mea & meorum causa sępe ac multum animo & cogitatione plu rimum ipse mecū uersās meditabar: q̄dnā possem dignū ad inuenire in quo uires ingenii mei periclitarer: tum meis iubē tibus (siquid in me esset) obtemperarem. Nihil mihi unq̄ ꝑ uestiganti inmentem subiit quod ipsum a priscis illis diuinis scriptoribus non pulchre esset occupatum: ut neq; eam rem uiro hac etate doctissimo quam iidem illi melius dicere neq; mihi similia illis apte et condigne agere relictum sit. Ita & seria omnia & iocosa ueteres ipsi complexi sunt. Nobis tātū legendi atq; admirandi sui facultatem & necessitatem dimi/serunt. Tum hac etate qui maiores adsunt natu nōnulla quę fortassis a superioribus scriptoribus neglecta latitabāt laudis

& nominis gratia deprehenderunt. Nam prestantius sic esse
recte opinantur ii qui laudem cupiant: quippiam & si non
omni exparte perfectum atq absolutum conari: q̃ in litteris
ſilentio conſeneſcere. Quid igitur nos? Num parum com-
mode Iſocratem illum rhetorem imitabimur qui Buſiridem
nequiſſimum tyrannum laudaſſe ac Socratem optimum &
ſanctiſſimum philoſophum conditis orationibus uituperaſ
ſe fertur. Sane ſic cenſeo multa ingenium exercentibus nobis
preſertim iuuenibus concedi: quę alioqui maturis & per-
fecte eruditis uiris denegarentur. Condant illi quidem hyſto
riam / tractent mores principum / ac geſta rerum publica-
rum euentuſq bellorum. Nos uero iuniores modo aliquid
noui proferamus nõ uereamur ſeueriſſima & (ut ita loquar)
nimium cenſoria iudicia illorum: qui cum ipſi infantes &
elingues ſint tantum aures ad cognoſcendum nimium deli-
tioſas porrigunt: quaſi doctis ſat ſit non pectus ſed aures
eruditas gerere. A nobis magnis uigiliis non priſcę impri-
mis eloquẽtie expectanda laus eſt: ad quod & ſi uiribus to-
tis iam diu contenderimus nunq̃ tamen ne mediocriter qui-
dem aſſequi potuimus. Verum exercitationum noſtrarum
uetus conſuetudo noſtra tenenda eſt: atq id quidem nõ quo
illis placeamus qui per omnem uitam ſuam nihil pluſq̃ ni-
hil laudare didicerunt. Sed hoc ad ſcribendum inſtituto ac
ceſſimus: ut noſtris (eorum uoluntati obtemperando) ſimus
hoc munere gratiores atq acceptiores: inquo bene nobiſcũ
agi arbitrabimur ſi id aſſequemur ut nos eruditi nõ penitus
contempnãt. Itaq conſuetudini noſtrę & meo℞ petitionibus
operam impertientes hoc de cõmodis litterarum atq ĩcõmo
dis edidi opuſculum. Quod q̄dem mi frater ꝙ meis morem
geſſeri℥ tu℥ etiã ꝙ fuerim materia℥ nactus nẽ uulgarẽ neq ſa
tis ante hoc tempus explicitam gratum tibi futuru℥ arbitror
Et noui ſtudia litterarum: quibus ad hunc uſq diem ſupe
riorem etatẽ omnẽ traduxi meã q̃ ſint cõmoda atq ĩcõmoda

10

tu uero (ut tuo in ephoebis utar dicto) mi frater relege hunc nostru3 libellu3 / corrige / i muta tuo quidē arbitratu: emēda tioneq3 tua inuentionem nostrā effice gratiorē ac digniore3:

Sępe audiueram plerosq3 grauissimos eruditissimosq3 uiros de studiis litteraru3 ea referentes quę non iniuria posset a litteris discendiq3 cupitate unumquęnq3 auertere. Ceteras.n. inter persuasiones quas quidem multas ac uarias adducebant palam profitebantur: se minime illos esse (q̄ q̄ litteris profecissent) qui si tempora restituerentur: nō quiduis aliud uitę genus subire q̄ ad litteras redire cōmodius ducerent. Qua ego sententia esse eos presertim qui nullum tempus uacuum litteris pretermitterent a mea tantum opinione aberat: ut non modo aliter q̄ sentirent dicere illos arbitrarer: Sed eosdem etiam propemodum inculpandos existimarem. Nam preter officium uidebatur: si docti deterrerēt iuuenes a litteris: uel si prudentes uiri ea sequerentur quę parum conducere ītelligerent. Ea re fiebat diligentius plurimos litteratos cu3 percunctarer tu3 in omnibus fere hunc ipm animu3 cōperirē: alienu3 uidelicet a studiis litterar̄ quib9 essent maximopere dediti. Mihi uero q̄uis multor̄ autoritas rationesq3 obstarēt: tamē nescio quo pacto ꝗ litteratis aliter uidebat̄. Erat.n. eiusmodi apud me opinio ut dum illi uiri eruditissim i suis rationibus multa litteris incommoda adiudicarent: ego esse litteras iucundissimas censerem. Dunq3 cęteris omnibus disciplinis illi cultu3 litteraru3 postponendum putarent: ego litteras rebus omnibus preponendas ducerē. Deniq3 ita me cognitioni litterar̄ dedicarā omnino: ut nihil i litteris preclarū esse diceretur qꝫ animo & uolūtate non appeterē: quod laboribus / cura / atq3 uigliis / nō ꝓsequerer: qꝫ ue summa diligētia & obseruātia quātu3 possē nō excolerē. Quę posset.n. apud me esse opinio aut institutu3 laudabilius non uidebā. Excelsi quidē animi officiū putabā labores / uigilias / omnesq3 reliquas studiorum curas & difficultates subire ac perferre uel sciendi cau-

ſa / uel honoris & famę adiſpicendę gratia: quas me res poſ/
ſe litteris aſſequi exiſtimabam. Ac fui quidem in ea opinione
& iſtituto ſane liberali ſed parũ neceſſario q̃ diu q̃d ĩ hominũ
uſu oporteret ignoraui. Poſtea uero q̃ uſu & tractãdo homi/
nuȝ mores apertius cognoui: fatebor quas rationes de littera
ruȝ ĩcõmodis refellere ac deſpicer̃ ſolitus eram / eas cõtra om
nes cepiſſe me tum animo non nihil approbare: tum rebus
ipſis non minima ex parte eaſdem ueras eſſe intelligere: q̃ per
pendi admodum nullam fore uiuendi uiam quam laboribus
& anxietatibus iſta ipſa litterarum inſtitutio non exuperet:
a qua ut uita ſtudioſorum non longe facilitate fortunę ſupe
retur: Quo fit ut minime inttelligam quid tantis laboribus
ſoli tantiſq; uigiliis litterati uelint: niſi forte a cognitione re
rũȝ earuȝ quę litteris continentur capti ac detenti minus fran
guntur laborib⁹ q̃ cęteri. Ego tamen obſtudia litterarum nõ
minus laboribus fractum ac debilitatuȝ me q̃ omnibus fortu
nę bonis ſpoliatum undiq; eſſe ſẽtio. Sed de meis in cõmodis
alias. Nunc ſat ſit non ſine cauſa eoruȝ omnino ſententiã nõ
abhorrere qui (ut diximus) omnia mallẽt q̃ litteris cõſſenuiſ
ſe: nõ tamen ita me ab inſtituto uetere dimoui ut litteras pe/
nitus deſerandas arbitrarer quas non eſſe (ut opinabar) com
modas compererim. Sed nos ita inſtudiis litterarum eſſe ani
matos oportere cenſui: ut pre rerum nobiliſſimarum cogni/
tione parui admodum reliqua omnia fortunę bona facien/
da exiſtimaremus: ſola quidem ſapientia contenti eſſemus.
Quibus autem rationibus adducar ut ita conſtituam de lit/
teris: erit (ut arbitror) non iniucundum neq; id quidem in
utile accepiſſe. Videbis. n. maximo in errore uerſari eos qui
ſibi aliud ex litteris q̃ liberam & expeditam ſapientiam
pollicentur. Ac poteris quidem ſtultiſſimos illos recte ar
bitrari: qui diuitiarum / amplitudinis / aut ceterarum ina/
nium / caducarumq; rerum cupiditate tantos labores perfe/
rant quantos litterarũ ſtodioſos ꝑferre opus eſt. Oportet. n.

duram & asperam uitam ducere studiosos. De iis uolo intel-
ligi qui (ut debent) cęteris omissis rebus omnibus omni ani
mo atq; opera litteris dediti sunt. Nulla est .n. ars quę & si
minima sit non te totum exigat modo in ea uelis excellere.
id quidem cum ceteris omnibus artibus ita conuenire uide-
amus tum maxime hęc litterarum disciplina una est in qua
nulla etate liceat a curis maximis uacare. Nam ab ipsa qui-
dem pueritia litteris deditos uidemus uoluendis (ut aiunt)
chartis & in solitudinem religatos ferula/ magistris/ discen-
di cura/ lectitandi assiduitate & labore/ attritos ita & con-
fectos eosdam uidemus ut plerumq; appareant frigidiores q̃
illa etas postulet. Post hęc sequitur iuuenta etas. hanc ue
ro q̃ ducant iucundam & lętam tu ex uultibus eorum con-
templare. Aspice quo pallore qua tristitia/ q̃ omni facie cõ
poris remissa & pene abiecta ex diutino illo scolarum & bi-
bliotecarum carcere egrediantur. Miseri illi q̃ sunt exhau-
sti/ languidi longo lectionum tedio/ magnis uigiliis/ ni-
mia assiduitate/ ac profundis animi curis obruti: ut eos cu;
uiderint qui humanitatem sapiunt: soleant aut misereri la
borum: aut ineptias eorum uehementius inculpare. Maxi
me si nulla fortunę bona tantis laboribus concupiscant &
merito id quidem. Nam preter cognitionem ex litteris con
moditates (ut sic fortunę bona dicantur) nullę inueniuntur
Quamobrem uehementer illi quidem inculpandi sunt qui
tantum in hoc studio operę curęq; posuerint: ut non maio-
re in optimum fortunę & dignitatis statum uita humana col
locari posse uideatur. Nam caput rerum caducarum omniũ
quę maxime apud mortales commodę putantur eiusmodi
est: ut aliis diuitię/ aliis honores/ aliis uoluptates/ res dignę
uideri possint: pro quibus maximopere contendant. pre-
ter eas quidem imprimis fortunę commodum putandum sic
ignorare arbitror. Nam extra hęc inueniri puto in bonis
fortunę nihil qđ cõmodum dici aut putari debeat. Ab huius

modi tamen omnibus studiosi ex cluduntur. Quod ut dilucidius sic esse ostendã: principio dicam q̄ maximis uoluptatibus perfruantur: proxime litteratorum diuitias per scrutabimur: reliquum erit ut de honoribus exquiramus: atq; erit quidem omnis nostra oratio succincta & pro rei magnitudine breuis ueluti quę una cum re ipsa prodeat in medium: non ut se ostentet: uerum ut commoda omnia quę in sũt litteris atq; inconmoda apertissime intuens rectius quid agendum sit consulat. Multas preterea dicendi rationes quę ad motus animorum ualent ac deniq; plures argumentandi modos abiiciat: ne uideatur producere disciplinas ad contemptum & litteras uelle despiciẽdas tradere. proderit autẽ cognita res & nostra (ut existimo) argumentatio ad illos euocandos ab errore qui aliud ex litteris q̄ meram ipsam eruditionẽ & sapientiam ex poscunt. Neq; non proderit quidem ad studiosos frugi & prudentes confirmandos: ut in litteris sola doctrina & rerum peritia gaudeant: reliqua minimi pensanda censeant. Itaq; ad rem proficiscamur. Principio sic existimo qui pauper sit q; effectrix aut certe optima uoluptatum captrix pecunia desit nulla in disciplina posse hunc satis multa cum uoluptate uersari. Quod si uoluptas (ut aiunt) ea est quę sensus moueat / animum delectet iucunditate quadam atq; amenitate: Nempe cum omnium earum quibus mouentur sensus epularum / unguentorum & eiusmodi rerum copia nequeat sine pecuniarũ suffragio satis excipi: Quonam pacto poterit in sensus uoluptate pauper consistere? aut qua nam animi iucunditate fruetur is cui pro necessitate ad quęstum sit mens potiusq̄ ad delectationẽ propensa? Nimirum sunt ista ipsa diuitum & ociosorum hominũ uarietatẽ rerũ pulchritudinẽ / splẽdoreq; / atq; elegãtiam / animi causa consectari atq; complecti cupiẽtiũ: Tũ etiam sic censeo. minime multos locupletes iueniri qui ipsas litteras ne dicam litterarum uoluptates multi esse faciendas

huius operis dimisio

existiment. Nimis. n. plereq; alię undiq; diuitibus uolupta
tes suppeditant. Vt maior illis cura sit notis uoluptatibus
inter amicos perfrui q̃ apud nos litteras inuestigare ignotas
Quod q̄dem & si fortasis hi quęsituri erunt: Videamus an-
ex sententia illis succedant res. Illud iam maxima ex parte
conspicientibus ex sese patet q̄d paulo ante a me commemo
rabatur. Studiosorum uitam multis magnisq; difficultati-
bus esse referctissimam. ab ipsa q̄dem pueritia omnem pereta
tem premi ac perstringi laboribus: tum uigiliis: diuturnaq;
cura & sollicitudine nūq̃ eosdem esse uacuos litteratos uide
mus: ut eos nemo facile credat tam laboriosa inuita multa
comperire quę uel mediocrem sapiant uoluptatem. Et. n.
uoluptatum prestantissima & libero homine digna una il-
la est per urbes prouinciasq; uagari: multa & templa, & the
atra, menia atq; omnium generum edificia spectare. locaq;
ambire quę tum natura amenissima, grata, munitissima: tū
manu & ingenio hominum fuerint ad cōspectum pulchra:
adq; impetum hostium continendum reddita tutiora. Qua
insigni uoluptate utrum illi omnino non priuantur qui se
se litteris dedicarūt? Non quidem proficiscentes per itinera
trahere libros: neq; nouis regionibus contemplandis occupa
ti multa possunt lectitare. Quod si parum multa parumue
sępius lectitantem fieri te litteratum putabis: nihil erit quod
ab hac discurrendi per pouincias uoluptate retraham. Caue
tamen ne omnes profectiones non solum incōmodę stndiis
sed etiam studiosis longe uituperandę sint. idq̄dem cum ce-
teras ob res tum uel maxime q; in ipsa patria litterati paulū
procliuius amena prosequentes uituperātur. Nanq; ut cete
ra omittam celebritates q̄dem nuptiarum, choreas, cantus
iuuentutis ludos, amena hec q̄s ignioret q̃ litterarum presē
tiam dedignentur atq; oderīt? Reliquę omni iuuentuti fidiū
Musicę. saltandi, eiusmodiq; dulcissimę artes non minimū
laudi conceduntur: liberale in illis officium putatur. Qui

in ipsis artibus uel mediocriter periti sunt: hi grati sũt omni bus atq; iucundi. Itaq; inuitãtur / rogãtur omnes qui in eius modi artibus aliquid ualere existimantur. litterati uero tan tum refelluntur / excluduntur. Nam si ad hec accesserint pal lenti (ut solent) uultu aut ridiculi sane sint omnibus: aut graues si se inmiscuerint quantos ciebũt risus? quantas conti nuo audiẽt obtrectationes? Quis non succenseat canẽti aut saltanti litterato? Mimmos / histriones. leuissimosq; se habe ri prorsus conspicient. penitebit / dolebit si sapient. Ita q3 qđ aliis alacritatem affert: id ipsũ istis litteratis tristiam refert Quod aliis datur honori: his ad uituperiu3 impĩgitur. Quo alii inuitantur isti expelluntur: ut non stulte deditis litteris adolescentibus meo iudicio precipiatur ne per alienas prouĩ cias solatii causa discursitent: cum ne propria quidem in pa tria rebus amenis & iucundis sine ignominia ĩseruire liceat: Quare siquid famę & laudi consulendum putabũt pulchrę domi sese occlusos detinebunt: resq; omnes foris elegantes / amenas / admirationeq3 dignas omnino hi tales abdicabunt a se atq3 proscribent: quo maiori (ut opus est) assiduitate ad litterarum cognitionem sese obfirmẽt: ac deniq3 nullam pa tientur apud se uisendi uoluptatem tãtum ualere ut animo alias ad res distracti non queant multam litteris atq3 necessa riam quam debẽt operam contribuere. proxime his amatorię sũt uoluptates a quibus litteratos admodum cupio esse alie nos. Nam cu3 illas quidem omni hominu3 gnẽri maxime no cuas esse sapientes omnes persuaserint: multo tamen magis stodiosis admodum pestiferę ac pernitiosissimę sunt. Quis. n. amore occupatus potuerit circa litteras mente integra & firma inherere? Quis animo addisciplinam impenso / ad p̃ ceptiones intento / ad communiendã memoriã solerti? Quis inq̃ furoribus amoris captus aut uoluntate / aut ingenio / aut opera satis constanti & firma esse ad bonas illas artes ua lebit? An ignoramus qđ soleat amor? Vires labefactare. mo

16

res deprauare: ingenia hominum peruertere: animum cu-
ris conficere: mentem erroribus obruere ad insaniam redige
re. Hęc quidem amoris munera & dotes sunt. Sed istiusmo-
di uoluptatibus omnibus (eas ut omnes amplectar) nō insi
sto illis q̄ difficilius litterati q̄ ceteri potiantur: non quid in
ter uenustatem competitorum, & litteratorum tristitiam ī
tersit: non uestium splendorem non licentiam sectandi: nō
hęc omnia prosequor. Eadem missa omnia faciamus inqui
bus certe omnium iudicio lōge sunt inferiores litterati. Sed
sic haberi hoc loco uelim uoluptates omnes neq3 non uitu-
perādas esse in litteratis neq3 non maxime nocuas. Conuiui
orum & Veneris consuentudines animum imprimis in desi
diam & negligentiam (quod nemo ignorat) euocant atq3
a perseuerantia lectitandi auertunt: sine qua & ea quidem
ingenti fallitur qui se fortassis putat egregie litteratum fore
Habent.n. studia litterarum in se nescio quam uim ut cum
plura didiceris: tū semper multo plura ignorare te: multoq3
tibi ardentiore studio esse opus dignoscas. Tū etiam fit epu
lar̄ & uini exhalationib9 atq3 Venere mens euacuetur sensu
oppleatur tenebris: crassetur ingenium. perspicuitas obtun
datur. Tum memorię sedes multaru3 suspitionum recorda
tione ac uariis amatoriis imaginibus occupata assiduo pertur
betur. Deniq3 etiam fit ut uoluptatibus implicitus & ama-
toriis facibus incensus animus īfinitis leuibus & instabilibus
uoluntatum & expectationum motibus & fluctibus sempi
terne exagitatus uemehenter extuet. Quo homine ob amorē
sic animo & mente affectis qs poterit ad concipiendas amplis
simas disciplinas & artes esse inutilior atq3 ineptior? Sit iccir
co studiosis excibo et Venerī nulla aut per exigna uoluptas:
Sit somni & quietis breuissima copia: sitq3 iocorum & festiui
tatum rarissima semper modicaq3 licentia. Deniq3 ita se in
omnibus gerant ac si laboribus ea lege ad stricti sint: ut a lō
ga rerum meditatione, a sempiternis lucubrationibus, a p-

petua studiorum cura nō sine ignominia discedere posse opi nentur. Intelligantq; (nisi assiduus fuerit) etiam acerrimū & uehemētissimum laborē in litteris periturum. Nam habet quidem plus dispendii uel modica interlaxatio studiorum q̄ habeat compendii multa & bene longa euigilatio. Nam citi us e memoria elabuntur ea quę tenebantur q̄ ut ediscātur po stea aut recuperentur. Omnes igitur huiusmodi sensuum uoluptates si minime litteris conceduntur: minimi etiam pen dendę sunt. Si plurimum nocēt: plurimum etiā fugiēdę sūt Ac ne illud quidem uere dici poterit in uoluptatibus ani mi litteratos habere quippiam: quamobrem possint cum la de non sine multa iactura studioruȝ commorari. Verū mul ta animi uoluptate perfruetur is qui eam dese expectationē haberi non ignoret quaȝ nisi modice adimpleuerit: nihil se abiectius futuruȝ sciat. Vtrū is liberum a curis grauissimis & uacuū animū geret q affines, amicos, & notos cōspiciat om nes desiderare atqȝ expectare ut q̄ egregie proficiat? Tū idē etiam non sit nescius diuersa exparte emulos inuidos, obtre ctatores (quod genus hominuȝ non rarissimum est) omnes esse paratissimos ad derogādū & diffamādū si quid p̄ negligē tiā, pluxū, p̄ uoluptatē admiserit: quominus ī sūmā eruditio nē deuenerit. Ne uero animus huic erit iacēs in uoluptatibus qui tanto ac tam laborioso periculosoqȝ negotio fuerit desti natus? An potius sollicitudine, cura, & metu quodam uitu perationis uehementer perturbato animo uiuet? Illum ego (has partes suas esse cognoscat) p̄ studiorum labores, per sū mam uigilantiam amicorum expectationibus satisfacere, in uidorum obtrectationem effugere, infamiam euitare, laudē attingere oportere: eundem hunc ipsum ita esse animatuȝ ar bitror: ut plerunqȝ grauissimum durissimumqȝ onus studio rum nō subiisse malit: q̄ susceptū iam deponere. Quo illud etiam molestissimum est: q nisi cum dedecore queas arduam asperam, difficilenqȝ initam litterarum prouinciam deserere

117

quam eandem non sine maximo labore & erumna substine-
as. Accedit quoq; q pertimescis dari tibi ad leuitatem: si stu
dia iam suscepta sine ingenti causa deseras: adde his etiam q
honestius putas quduis grauissimum perferre / q̃ aut ingenio
te esse inepto ad litteras profiteri / aut animo pro uirtute ad la
bores. Illud preterea odiosum est: q litterati aliarum arti-
um insueti & ignari nullam rem circumspiciunt preter litte
ras ad quam si qd consiliorum mutent possint cum laude se
se conferre. Quid ergo? num erit studiosi animi grãdis uo
luptas quandoquidem omnino cõstet se abiectissimũ ac pene
infamem futuruʒ nisi sempiternis / acerrimis / extremisq; labo
ribus insudarit summam in cognitionem discipline cui se de
derit euadere. Quid. n. erit apud tuos abiectius q̃ eum nõ es-
se te quẽ per omnem etatem futurum elaborasti? q̃ non ea ĩ
re te prebeř doctissimum cui semp̃ fueris deditus? q̃ non esse
in ea disciplina clarissimuʒ in qua diutius comorãs potuisti
excellere? Num uero is erit modice sollicitus q si aliquando se
a continuis studioruʒ laboribus subripuerit / confesti cõperi
at suum ad consequendã laudẽ cursuʒ retardari atq; abrũpi?
Miser q uoluptatibus seruiens uituperantium & obtrecta-
torum acies offenderit. Preterea non minime in uoluptatibus
dolendum erit iis qui omni uel etiam modica studiorum ĩter
missione multarum lucubrationum suarum p̃ditionem fieri
manifeste comperiant. Quas quidem res omnes qui ita futu
ras non dubitet / ut future quidem sunt / quaʒ iucunditatem
poterit degustař: Ne uero ĩ illũ poterit cadeř amenitas aut
suauitas ulla / aut dulcedo uoluptatũ? Quem capescẽdi hono
ris acris sollicitudo exanimet ac euitãde infamie metus uehe-
menter perterreat. Non sane integrum gaudium / non fe-
stiuitatem / aut letitiam aliquam senties mi studiose qui in lit
teris occupatus / ĩter libros inuolutus / atq; inter chartulas sem
piterne sepultus fueris. Tibi qd̃ nullam uoluptatem aut ala
critatem amplecti licebit: ubi uastissimum studiorum onus par-

d

tim cupias / partim metuas / deponerẽ. Neq; hoc loco memo
ro quanta sit sollicitudo laudis cupidorum / emulos pro ui
ribus superarẽ / aut a nullo superari contendentium. Ex quo
etiam huius istius uita studiosi (ni fallor) est longe acerbis
sima: eoq; magis si quid inciderit cupiditatum ad quas ipsa
duce natura omnis generosa iuuentus admodum prona est.
Nam si ad equos / ad canes alendos: si ad palestras exer/
cendas: si ad reliquas res libero homine dignas animo aut
opera amplectẽdas fuerit procliuis: quantũ erit huic animus
molestię plenissimus: Ubi omnia quę iuuentuti decus & or
namentum comparant deserere / & sese apud bibliotecas ob
dere / uerecundia illaudationis cogatur: nullam rem ali/
am quis optimam & nobilissimam preter lucernam & li/
bros tractare permittatur. Non sine ingenti (mihi crede)
dolore eadẽ illa cęteris laudatissima a nobis deserẽtur / quod stu
diis aduersentur: & omnium ora ad obloquendum concitẽt.
Stat tanquam censor ac iudex morum multitudo / in litteratos gra
uius animaduertit quam aut debeat / aut in cęteros cõsuescat. Nõ
decere isthac hora preter mores istis uestibus: hanc noli; so/
cietatem / ab honestate is locus / preter officium id factum /
preter decus id dictum. Deniq; omnes infinitis odiis ad stu/
diosorum famam dilacerandam peruigilant: ut nisi te uelis scur
ram aliquem leuissimum ac nebulonem haberi / plane non
tuo arbitrio & libertate / sed arctissima cẽsura plebis tibi sit ui
uendum. Quod si dixeris plebis iudicium esse aspernandum.
Quid illud? nõne si uestes cupiueris inquiet biblioteca has
mihi pecunias debes / ueto. Si uenationem / si musicam / di/
micandiue artem / aut palestram / ipse prosequare: nonne in
quient litterę? tu nobis has operas subripis / tibi nos famam
& nomen non feremus. Si ingenia / picturam / formas ex qui
ras: inquient disciplinę hac tu nos occupatione defraudas: te
nos maximarum rerum cogintione priuabimus. Deniq; si
animi causa rus petere (non dico extremas prouincias discur

cias discursitare) uolueris: illico te inde incepta professio de-
torquet ad libros & litteras apud quas ni se se multo opere
& uigilia exculctissimas reddideris multam infamiam non de
futuram litterę ipse minitātur. Adde his ꝙ a grata atq3 dul-
cissima suorum ciuium familiaritate priuari / solitudine gau-
dere / sermones fugere omnes: preter eos qui disciplinā ac se-
nilē tristitiā quandam sapiant litteratis necesse est. Prescri-
ptum tēpus litteratis ad amicos consalutandos: prescripta in
ambulandi loca: prescriptę amicorum copię sunt: alias lecti-
tādi / alias audiēdi horas paucissimas dispatiandi hñt: ut ferme
nullę ad plenas uoluptates appetendas relinquantur. En igi
tur maximas uoluptates inquibus palā est non licere litteratis
ullos quibus adstricti sint labores dimittere aut interlaxare
Quibusue obnoxios alioru3 arbitrio uiuere / iuuentutis mune
ra / ętatis dulcedinem / uitę florē / omne q3 euu3 inter chartas &
mortuas pecudes (ut sic libros nuncupē) habere sepultum
oporteat: ac ueluti perpetuo carcere illic contineri: ipsiq3 na-
turę nūq̄ nō aduersari necessitas cogat. Itaq3 si amena omnia
ualent animum studiosoꝝ distrahere a studiis: siue infinita
(ut uidere licet) amenissima studiis litterarum nocent: siue
ab illis omnibus litterati se abstineant oportet. Quę idcirco
hominum uita q̄ istorum litteratorum asperior poterit com-
periri? Si studii temporibus nunq̄ debet studiosus a rerum
inuestigatione ac perceptione neq3 uoluptatibus auocari / ne
q3 somno & otio retardari / neq3 cōmodis aliquibus distrahi
Si rursus modica & rarissima sunt tempora non dedita stu-
diis. Quis igitur erit? qui se nostris uoluptatis causa litteris
operam dare audeat dicere? Non tamen ego in eum locum de
trudo ac compingo litteratos: ut eos dicam omni uacuos uo-
luptate litteris operam dare: tantos. n. nequirent labores per
ferre nisi aliqua uoluptatu3 opinione iidē releuarentur. Sunt
q̄ non inuiti lugeant: quoniam ad uoluptatem ducant eo pa-
cto se piissimos & amicitiaꝝ nimiū memores haberi. Tū etia3

plerisq; in rebus du3 institutis & opinioni satisfaciamus mul
ta nobis uidētur aspera minus q̄ re ipsa sint. Sed eiusmodi
litteratorꝶ uoluptas est: ut eam rectius possis dolorem dice
re q̄ uoluptatem. Sedere. n. sempiterne/ continuo lectitare/
assidue meditari/ perpetuo esse in solitudine/ ęternum pri/
uari festiuitate & ioco/ hanc ipsam uitam degere/ non sum
ita agrestis/ aut durus homo/ id ut ausim dicere uolupto/
sum esse. Est quoq; in uindicandis iniuriis/ in simultati/
bus/ inimicitiisq; contentione & uiribus superandis uolup
tas quędam insita. Concertationes tamen et odia substinere
plenissimum est doloribus. Qnod ipsum in litteris persimi
le euenit. Nam satisfacere libidini ediscendi prebet illud qui
dem uoluptatem. Sed hic studiorum labos acerbissimus ani/
miq; hęc grauissima solicitudo sēper plus affert quo angan
tur q̄ quo gaudeant: uel tādem si quam discendo summūt
uoluptatem eā curis & laboribus maximis obruunt. Verum
iidem in hoc maxime differunt ꝙ concertationum & inimi/
citiaru3 pondus breuius/ studiorum uero anxietas diutur/
na/ infinita/ īmensaq; est. Habētur. n. ī litteris īnumerabi
lia cognitu dignissima: neq; facile dici potest q̄ earu3 studio
sum ingenium ediscendi cupiditas premat. Incidit indiffi/
cilem doctissimorum disceptationem: aut rem comperit ele
gantem/ dignam/ plenam eruditionum: studiosus nō dor
mit/ non cōmedit/ non quiescit/ nullam penitus uolupta
tem sentit. Stat mordax cura rem totam recognoscere atq;
tenerē cupit: ea qđ magno laborē apprehēdit/ multa solertia
detinetur/ grādi sollicitudine seruatur. Post hāc sequit̄ etiā
alia atq; alia in audita/ incognita/ uersura/ subtilis & calli/
da ratio: aut singulare quoddam exemplu3:/ aut ornatissima
persuadendi uis. His omnibus in rebus studiosus homo di/
scēdi cupiditate nec modu3 ullu3 nec finem īuenisse potest.
Neq;. n. sedato esse animo licet nisi omniū reru3 occultaru3
ignoratione sublata. Itaq; nimis (ut uides) pertricosa res

est studiosus homo: ex quo fit ut nunq̄ sibi uel minima quidem aut corporis aut animi uacatio ad sit. Tristis solitudo acerbus labor, extrema uigilantia, difficilis sollicitudo, sūma occupatio, flagrans cura, ut cu3 in hoc studioso uoluptas nulla reperiatur: tum in omni eius uita nulla penitus sit intercapedo laborum & molestiarum. Quę cum ita sint in litteris constare hoc arbitror, prudentem neminem uoluptatis causa ad litterarum labores compulsum iri. Honoris & dignitatis gratia fortassis aut diuitiarum & amplitudinis spe credideris eos ad litteras accessisse. Videamus iccirco quemadmodum ad diuitias iuuent litterę. Qui locus post uoluptates erat edisserendus. Nego studiis litterarum maximas diuitias comparari qua quidem in re non illud disputo: possit ne quispiam circa quęstum uersari: qui ut debet omne3 ꝓrsus litteris operam impertiatur: sed hoc haberi uolo ex litteris magnam diuitiarum uim etiam ab industriis & cupidissimis minime congregari. Quod si ostendero constabit sane minime prudentem esse illum qui spe diuitiaru3 se laboribus studiorum dedicarit. Quid hoc rei est? ꝙ ex tan ta multitudine quantam per omnes prouincias intuemur studiosoru3, tā paucissimos tamen uidemus prodire litteratos quorum diuitias ad miremur. Forte potui non nullos ipse in litteratorum numero non egenos uidisse: quos non iniuria dixerim aut non egregie diuites putādos, aut nō ex litteris, ueru3 aliunđ esse factos locupletes. Q2 si litterarum adiumentis opes comparantur. Cur non ęque litterati omnes bene fortunati, omnes reperiuntur? Cur tam multos litteris prestantis uiros in humili fortuna constitutos uidemus? Vnde ista disparitas ut cęteri litteratissimi egestate sūma laborent? Hic autem unicus haud mediocriter doctus īter diuitias gaudeat? An iccirco negabimus litteras par ad modū iuuare ad quęstum? An potius eā obrem esse litteratos omnes egenos fatebimur: quia litteris occupati cętera ad mo

diũ omnia negligendo cum ualitudinis / tum multo magis rei familiaris & pecuniaꝝ curã aut solere aut posse habere nõ maximam uidẽtur. Mihi sane utraq; causa uidentur litterati disclúdi a copia opum. Nam altera cupiditas / altera facultas ditandi tollitur. Quę.n. bonis litteris comparãtur modestia / magnanimitas / uirtus / ac sapiẽtia : ea ingenuũ spe / studioq; rebus magnis deditum prohibẽt animum quęstibus / infinitisq; reb9 implicari : rectanq; mentem inter caducas res prosterni eadem sapientia & uirtus nõ sinit. Quocirca laudantur qui abiecta cupiditate non diuitias quę studiosis denegantur : sed mirificarum rerum cognitionem sectari didicerit. Et.n. quę sit ditandi facultas ac modus quęritur. Quod siquis ad diuitias accumulandas dixerit duas patere mortalibus uias / alteram quam fõtuna nobis aperuisse / alteram quam ars & industria comperiisse soleat : recte is quidem meo iudicio dixerit. Fortuna enim ditamur ueluti hereditatibus / legatis / donationibus / & huiusmodi largitionibus quę fortunę beneficio dedita non uirtute nostra parta deueniunt. Industria uero sicuti mercatura / salariis / & huiusmodi quęstibus. Quare in his rebus quantum litterę commodissimę inueniãtur peruestigandum est. Quoniam igitur instituimus de cõmodis litterarum & incommodis disceptare / fortassis de litteratorum fortuna dicere non conuenit quę quidem omnium litteratorum sententia potius utcunq; illa fuerit ferenda est q̃ existimatione pensanda. Eam obrẽ de quęstibus primũ disseramus : reliq̃ ut ĩ rẽ ĩcidẽt non negligemus. Sed ea omnia ita breuissime ut plura possint a me uideri consulto pretermissa / q̃ ĩgenio & arte collecta. Malo.n. nõ censeri obtrectator / q̃ uideri curiosus. Iam uero diuitias tum grandes fieri & subitas dicunt / cum quęstus magni & frequentes / tum impensę modicę ac rarę sunt : pulchr̃ dictu; hoc quidem. Nam crescit domi cumulus cui addideris plura ĩ dies q̃ detraxeris : quod quidem apud litteratos

cum omnino sit comtra: cum minima lucra excipiant: maximam per omnem ętatem pecunias dissipēt. Nimirum idcirco eosdem pauperes esse oportet. Sed si est fortassis quispiam qui dubitet in studiis litterarum maximas pecunias disperdi, habeo sane argumentu3 ad rem accomodatissimū quo non modo patebit ingentes opes ī studiis deficere: Sed omnem penitus familiam multis atq; ultimis incommodis affici. Venit inmente3 quod apud Bononiam dum in studiis litterarum illic uersarer de quoda3 honestissimo ciue cui erat filius Iureconsultus plane litteratissimus persepius intellexi: nullius ęque rei penitere atq; ꝙ operam litteris filiu3 dare permisset. O bid. n. multis īcommodis affectu3 se asserebat, primu3 ꝙ in rebus agendis nunq̄ utilem esse operā filii senserit: quē uoluit nunq̄ ab studiis litteraꝶ agendę rei familiaris gratia distrhai. Quamobrem sibi fuisse filium iter domesticos superfluu3 admodum asserebat. Quod ni illum maluisset occupari litteris multa per eum quidem esset assecutus quę per conductos magnis salariis procuratores efficerē sibi necesse fuerit: ex quo lucra plena īpensaꝶ atq; idcirco ꝑ exigua reddita sunt. Nam secus accidisset ubi fuisset ī negociis non extranei sed filii opera usus. Minime. n. forent redditus diminuti salariis. Neq; īfamliia fuissent habendę tam ī utiles impensę: quę certe nō modo īutiles, sed etia3 admodū grauissimę extiterint. Solutū magistris, datum gramaticis, cōtributū dialecticis, adhibitos cęteros pedagogos, emptos libros, & itē alios atq3 itē alios libros cōparatos, ut nunq̄ deniq3 librarii, nunq̄ expostulatores defuerit. Preterea suꝑ accessisse temerarias illas pōpas q̄s doctoratū nominant: illic donata & dissipata esse q̄ mlta, erogatas īgētes pecunias, factas uestes & togas, structū epulū, tū domus refulcita & ornata, postremo multis modis īsanitū: ut pene fortunas omnes familiares exhauserit. Atq3 ūt eo pacto rebus esset īpositus modus: ne indies impensę & domi & foris excrescerent.

Suorum.n. se maiorum more solitum antea priuate, parce atq; honeste uiuere. Nunc aũt assumpta toga doctoratus, familiaq; facta celebriori, omnia lautiora & affluẽtiora requiri. Quo fit ut nunq̃ sibi tanta rependi premia expectet, quãta pro acceptis incommodis debentur. Addebat huic aliam multorum iudicio bonam, sed omnino apud me ĩcognitam huiusmodi rationem: sic enim aiebat. Si pecunię quę inter libros & uestes filii dormiũt, ipsę illę (ut potuissent) pecunię negociatę fuissẽt (habe hoc) maximam gazam accumulassent: & quas exposui pecunias in filium tenerem: ac simul quantum annuis lucris deberetur, excepissem. Itaq; his rebus diligens pater quantum damni & detrimenti accepisset non raro disputabat. Verum cum hęc ita essent, non se tamen eo uehementius affici enarrabat: ꝙ inmoderatas & nimium dissolutas impensas filius attulerit: sed eo magis dolere profitebatur: quo sibi uidebat de filio non optime sperare licere, quem intueretur ob litterarum curas esse ualitudinarium effectum: ac intelligeret imbecilli filio quietem futuram nunq̃. Idcirco moerore affectus ob pietatẽ multis modis filium suum tentasse a libris in iocum aliquem distrahere: sępeq; iussisse, ne uigiliis & ieiunio se se usq;adeo affligeret. At filium instanti sibi sic respondere solitũ. Desine mi pater nos ab hoc studio deterrere. Te.n. scire oportet: me hanc pro officio lr̃is assiduitatẽ debere: atq; si sapis: si nr̃a tibi dignitas chara est: hoc ages, ut uehemẽtius ꝓsequar, atq; hortabere. Caue ne quã nostra cura & diligẽtia adepti sum⁹ famam: uelis his monitionib⁹ tuis deficere. Te q̃d ego libẽtius audiam mi pater: si iusseris, ut prestitam clientibus fidem susceptasq; amicorũ causas omni studio & uirib⁹ tuear Siquidem hoc intelligere ꝑfacile potes, q̃ pro expectatione amicorum ne mediocrẽ q̃d omnibus meis uigiliis me semper patronum exhibeam. Ergo me sine mi pater nostrum negocium prosequi. Itaq; homo prudens hic paterfamilias cum

cęteris ex causis / tum ꝙ hoc pacto de uita ualitudinarii filii
maiorem in modum pertimesceret omni arte illum ab studi
is abducere frustra conabatur. Quamobrem piissimus pa-
ter ꝙ robustum / lętum / incolumenq; habere filium tam &
si imperitum: q̃ eneruatum / tristem / exanguem / ac uali-
tudinarium prestare arbitraretur: iccirco indoctum sibi sę-
pius q̃ hunc quem haberet litteratissimum filium optasse ad
iurabat. Satis.n. commodum esse filium aiebat eum qui
nullas patri & familię erunnas afferet: hunc uero sibi esse in
commodissimum quem substinere in uita sumptibus maxi-
mis oporteret. Hęc igitur uir ille modestissimus non opinio
ne aliqua motus sed re ipsa (ut uidere licet) doctus edissere-
bat. Quare si probatissimis uiris credendum est dum hic ci
uis sua in urbe primarius multo cuꝫ audientiuꝫ cõsensu hęc
quę retuli attestabatur: Non ne satis edocebat litteras mini
me ad quęstum ualere? nõne persuasum relīquębat non se
quędã ĩde lucra / sed tristẽ & eneruatã uitã prębẽtes litteras
pẽitus esse graues & laboriosas & fugiẽdas? Et.n.cũ ille filiũ
apud se educando ita senserit: quid illi facient patres qui fili
os longinquas apud ciuitates habuerint? quo loci ex patriis
agris nihil deportari / nihil q̃q̃ minimuꝫ sine nũmo compa
rari queat: contra qcq̃d ad uictum cultumq; corporis attinet
id omne ex fortunis parentum emungitur. Si uestis deest:
si libros cupiunt: si egrotant (quę res persepius accidũt) quã
tę sunt continuo pecunię illuc profundendę? neq; item faci
le dici potest maiorum metu atq; presentia soluti adolescen
tes quantum apud socios sint prodigi. Quę tu omnia si ad
calculum referas comperies proculdubio studiosos littera-
rum dum litteris operam dedãt / longe pluris exposuisse pe
cunias / q̃ ex ullis litteris recuperaturi unq̃ sint. Quid igit̃
quęstus ne tam certi tãq; maximi expectãtur / ut omnes tibi
domesticę fortunę primum exponendę sint? Optima erit q̃
dem institutio hęc quę patria & auita bona primo absorbeat

nihil uero aliud postea rependat nisi tantum spem ipsaȝ me ram. Quod an ita litteris eueniat uideamus, ut apertius in telligamus q̄ sint ignaui qui in litteris nummum ex culpe re conantur. Constat quideȝ ex artibus acquiri diuitias cum premia frequentia deferuntur, aut cum non frequentia sed amplissima: simul. n. per magna & non rarissima lucra (ni fallor) ars nulla conferet. Grandia nanq̧ premia extremis atq̧ ultimis laboribus & artibus preciosissimis singularibꝰq̧ rebus debentur. In quorum altero artiferx, in altero solet emptor deficere. Velim igitur hoc loco fieri certior studio se speres ne minutissimis illis quęstibus ueluti cum puerum instruxeris: cum libellus editus sit, cum causam oraris, febrē curaris, aut cū de lege plurimū declamitaueris, aut istius modi rebus ditari? Minime quideȝ, nā adeo modice sunt ut eę uix quotidianis necessitatibus sufficiant. Tum adeo rarę sunt ut sero magnum diuitiarum cumulum conducere pos sint. At sunt litterati nonnunq̄ diuites: nolo hic esse perti nax: eos esse interdum non egenos: fateamur: tamen pecu niosos factos undeuis aliunde q̄ ex litteris putamus: nisi for te auaritia, scelere ac fraude rem quęsitam ostentent: quos quidem quęstus turpissimos splendor̄ litterarum honestare cupientes mea sententia bis redarguēdi sunt. Primū q̧ ipsos se cumularint uitio: proximeq̧ decus litteraruȝ & dignitatē sua obscenitate cōtaminēt. Ne ergo honestissimi litterati erūt prorsus egeni? erunt quideȝ, si litteris abundare q̄ nummis si uirtute, q̄ ęre: si animi, q̄ domus supellectile ōnati esse uo lent. Quid si litteras una & diuitias consectētur? In utroq̧ parum egregie proficient. Quid id? Nanq̧ diuersa & om nino pugnantia esse studia oportet litteris deditorum, & cu pidoruȝ hominū. Nam illi foenori, furtis, rapinis, & flagi tiis ad uigilēt: quo q̄d potest esse turpius? isti decori, laudi, posteritatiq̧ seruiant: quo quid potest esse preclarius? Rursus illi auro, q̄ gloria, argento q̄ fama, caducis rebus q̄

gratia & beniuoletia ciuium abundare malũt: isti preter so
lidã integrãq3 uirtutẽ minime q̄cq̄ expetẽdum ducũt. Itaq3
quod cupidi maximopere sequũtur: litterati & bonaꝝ artiũ
studiosi asꝑnabuntur: quod studiosi expetẽt: cupidi negli
gent. Deniq3 ĩ augenda re p̄da / & auaritia cupidi utuntur:
cum litterati in amplificãda fama / liberalitate / & iustitia de
lectentur. Sed ut negocium hoc statuam: sic ipse censeo. Nõ
fieri diuites litteratos: aut si ex litteris ditẽtur turpiter eosdẽ
ditari. Nemo. n. animo ingenuo preditus (ut reliquas cupi
dorum turpitudines omittam) non turpe ducet elegantiam
suppeditare quęstibus. Nemo nõ flagitiosu3 putabit doctri
nam sibi facere nũdinariam. Q̃ si tandem p̄ter mores / pre
ter ueterem bonoꝝ consuetudinem q̄spiam iuste opulentus
erit futurus ex doctrina: is plane sit cui fortuna facilior / sci
entia profundior / autoritas p̄stantior / amicorum ob seruã
tia cultior longeq̄ cęteris atq3 amplior fuerit: cuius item fa
cũdia / facilitas / ingeniu3 / uersutia / calliditas acceptior atq3
ad hominu3 aures & opinionem accomodatior. Talem. n.
hunc esse litteratu3 oportet / ut dũ ei non dubitet ciuitas uni
uersas fortunas cõmendare suas: tu3 frequentissimos quęstus
& premia porrigere assuescat. At uero in eo q̄d gradu clari
tatis ꝑpaucissimi reperientur. Adeo ꝙ qui multoru3 gratiã
concupierit: nõ parsimonia / nõ his artibus quibus res & di
uitię cõparãtur: sed beneficio / liberalitate / ꝓdigalitateq3 cõ
tẽdat oportebit / reb⁹ ut uides ad cogẽdas diuitias minime ac
cõmodatis / uel esto sane. Sint multi quoru3 se fidei omnis ci
uitas cõmẽdare audeat: preterea fieri possit ut omnes quęstus
qui litigiis / qui ex sententiis / qui ex morbis iuste capiuntur
omnes inq̄ hi quęstus in unu3 cogantur & uni tantu3 con
ferãtur litterato: nõ illi quidẽ omnes (ita me supi adiuuẽt)
meo iudicio / quęstus aut tanti / aut ta3 freq̄ntes erũt / ut di
uitias existimem deditas esse amplissimas: & quantos mor
bos / uel potius pestes: q̄ multas inciuitate discordias agi &

q̄ solertes questuũ aucupatores superi boni nos esse oportet: anteq̄ iustis salariis litterarum locupletemur: anteq̄ non aliorum mercedibus sed nostris opibus uitã degere honeste liceat. Quorsum hec? plane ut intelligantur sua rata questuuȝ parte studiosos nequicq̄ posse ditari: q̄ñq̄deȝ ex tãta multitudine fieri uix unuȝ posse diuitem persuasimus. Neq; hoc loco eos audiendos puto uulgatum illud afferentes quo aiunt. Qui infide non deficit: opes non facit. Qui non decipit: lucra non capit. Esset. n. ea lucri faciendi ratio ab institutis & laude litteratorum longe alienissima. Ac sunt preterea non pauce ad certissimas diuitias comparandas honeste ac ciuiles artes: quas longuȝ quidem esset enumerare. Sed illud non p̄termittat̃: nullas fore artes aut disciplinas quibus non multo facilius ditemur q̄ ex litteris. Si. n. ad rem militarem accesseris persepius dabitur ut illic amplissimas: q̄ hic in litteris mediocres diuitias assequaris. Armatis. n. militibus mediis in campis patent complures uie uel ad ingentes diuitias coaceruandas uel ad supremam amplitudinem consequendam. Literas uero qui esse uoluerit questuosas humilem se ac mercẽnariuȝ prebeat opus est. Quod si te mercatura exercueris non ne tã diu lucraberis q̄ diu uoles? nõ ne undiq; adstãt portus prouincie, ac gentes innumere que te aliquid conducenteȝ expectent? Quid preterea si te ad agriculturam conferas: Que nã uita beatior erit? Que hilarior, questuosior aut sanctior merces poterit inueniri? Sola. n. agricultura pacata & libera indoctis quietem: doctis felicitatem poterit contribuere Nam cum nulla quidem expectatio certior ex re aliqua sit q̄ que ex agro bene culcto suscipitur: tam ager quidem ad bene beateq; uiuendum otii plurimum atq; ab omni strepitu & molestia uacationem mirificam exhibet. Adde his ꝙ nec ulla grandior atq; perhemnior utilitas est q̄ que ex rustico penu trahitur. Sed de laudibus agriculture, deq; artibus questuosis alias. Sit uero in illis ipsis atqȝ ĩ istiusmodi artib⁹

& rebus omnibus locupletandi quędam ratio posita: in litteris uero doctrina, elegãtia, & laus florescet: qua ducti prudentes solent putare omnes quęstus esse eiusmodi, ut sit pulchrius sapientię gratia ferre paupertatem fortiter, q̃ ditari sine laude. Quod siqui ita inpudentes erunt, ut spreta religione ac decore litteraru3, tantum cupiditate ducãtur: ac sibi ꝑsuasum habeant fieri posse, ut fraude perfidiaq; adhibita litteraꝝ suffragiis locupletentur: uelim se sciant uehementer errare. Nam sunt quidem infiniti casus in uita hominum quibus acti mortales paucissimi istuc perueniunt: ubi ipsas primas litteraru3 mercedes sint suscepturi. Et omittamus quide3 illud, patrias prius fortunas esse exhaustas ĩ studiis, q̃ ille tãtum litteris profecerit ut auctione litteraꝝ se se substẽtet. Exploratissimum est. n. qui quęstum facturus sit ex litteris, nõ prius ad eas uenditandas accessurum q̃ se in eisdem bene egr̃gieq; eruditum exhibuerit. Nempe uidemus ipi ut publicis declamationibus disputationibusq; ac reliquis scolarum & gymnasiorum causis & certaminibus magnopere q̃d ualeant ingenio & litteris ostentent. Neq; uero transire ad quęstum fas est: nisi prius eam dese populo iniecerint opinionem (ut docti uulgo existimentur) cum qua se posse ad lucrum proficisci, magisq̃ cum uirtute existimant. Proxime dici se doctores fibulanq; aureamq; demereri uolũt. Quę talia tanti faciunt, ut cum his plurimu3 sapere: sine his, nihil didicisse uideantur. Verum hoc loco quęrendum uidetur utrum ne anteq̃ cum auro & auctoritate ab studiis domum redierint: annum uel plus trigesimum summo cum labore insudarint: patrias fortunas labefactarint: se ipsos confecerint? Quid etiam q accedunt ad hos anni admodum decem quibus nõ du3 fama & rebus gestis ita claruisse potuer̃, ut quas teneant litteras, easde3 bene fecerint uenales. Anni ergo non pauciores quadragita prius perditi sunt, q̃ hi cupidissimi & uenales lucrũ occeperint, hominum pene ultima ętas, quam ad ętatem

quot mihi dabis attigisse? Quot ex mille uiris q̄q̄ nulla anxi etate studiorum / nullis angoribus animi oppressis / uitā om nino alacrem & iucundam ducentibus putas annuꝫ quadra gesimum excessisse? Profecto cum cęteros bellissimam uitam agentes paucos / tum longe paucissimos tu mihi litteratos da bis quadragenarios. Valitudo. n. imbecilla / uita fragilis / ętasq; admodum breuis est studiosoruꝫ hominum quorum nemo fuit naturę usq; adeo robustę q̄n laboribus / uigiliis / ac reliquis studiorum nocumentis non penitus conficiatur. Iuuat hanc rem redigere ad numerum quo argumētatio no stra clarior sit. Consueuere prudentissimi uiri cum interdū a me rogantur. Quot ex mille hominum numero censeāt ad annuꝫ quadragesimum ętatis suę peruenire: comuni atq; (ut opinor) uera sentētia statuere / uix. ccc. ex. M. hominum nu mero ne dum ad quadragesimum / sed ne ad trigesimum an num uitam perducere. Illud etiam iidem uiri peritissimi statuunt eum rarissimum esse qui ante illam quadragena riam ętatem possit familiam suam satis opulentam reddere Itaq; hoc quidem illi prudentes uiri asserunt cum rogan tur. Nos uero ne hunc locum pro nostro instituto minime negligendum orationis cursu preteruolemus / repetamus hunc uitę computum / ut litteratos qui per ętatem ditari que ant selectos habeamus / atq; si quando in diuitiarum cupidi tatem inciderimus / sciamus in quem annorum & litterarum numerum atq; gradum nos fore adsciscendos prius optan dum sit. Quare ad rem proficiscamur. Quęro igitur abste litterate ex ipsis istis triginta prolixam uitam ducentibus quot sunt per omnem uitam omnibus fortunę iniuriis libe ri? Quotue sunt qui quotidianis malis atq; erumnis ita ua cuum / expeditam / & liberam uitam duxerint: ut suis studi is freti nulla calamitate interpellante summam doctrinę pre stantiam attigerint? An ignoramus q̄ sit artium ratio pro lixa? q̄q; ad tantā disciplinarū amplitudinem colēdā sit ige

nium hominũ debile? Accedit q fallax & imbellis aduersus impetum fortunę atq3 aduersus reliquas fraudes hominum est nostra & ratio & facultas mortaliu3. Quo fit ut cum diffi cile sit cęteras q̃suis artes ęgregie tenerẽ: tũ lõge omniũ diffici limum mihi uideatur totam rem litterariam (ut sic loquar) amplecti. Statuamus idcirco inter nos. Quot ex.ccc. in eã lõ gam etatẽ uiuentibus nõ cogantur uariis fortunę casibus in medio proficiscendi cursu studia litteraru3 deserere aut inter rũpere. Hoc ut rectius statuamus considerandu3 fortassis est quanta dentur discidia ab studiis maxima & pene in numera bilia. Proxime meminisse oportet omnem pertinaciã studio- ru3 facilius casu abrũpi q̃ interruptam postea consilio retexi Tu uero si dixeris litterar℞ studia nunq̃ quicq̃ recipere: ut ti bi ab opere intersedendu3 sit: profecto aut nimiũ felix es: aut minime studiosus. Nam id quidem in omni cursu uitę ĩdies ex perimur studia, operas, atq3 instituta nostra omnia ua- riis & fortunę & re℞ casibus perturbari: partim ui bellorum partim loco℞ infectione & peste: partim fortunę uolubilita te: partim animi aut corporis morbis: partim rebus extrinse- cis urgẽtib9 ueluti pauptate, iniuris, inimicitiis, reliqsq calamitatibus interpellantibus, infinitisq3 (ut est hominu3 uita refercti ssima) detrimentis, incommodis, & difficultatibus cõ pellentibus. Has res prudentes aliqui familiares cu3 de his re b9 a me rogarentur statuisse soliti sunt Centũ ex.ccc esse quo rum cepta studia his malis intacta possent euadere. Non re cusemus hunc a prudentibus uiris constitutum numeru3: tã & si pauciores esse per plures existimassem. Nos tñ in hac sũ- ma liberales simus. Centum ergo ex mille studiosis uiris for tuna & uita ad lucra ex litteris excipiẽda pueniant. Iam ad decimam totius sũmę partem deuenimus. M. posueram. Centum delegimus. Rursus quęro. Quot existis centum pu tes esse memoria ualidos, mente potentes, ingenio aptos ad doctrinas. Non.n.qui uolẽt omnes: sed quibus fata singula

re id munus concessere ad capescendã doctrinarum magni-
tudinem accomodati sunt. Memoria. n. atq; ingenium pe-
ne diuinum quo studiosos maximarum artium prestare opõ
tet, fato quodam hominibus perpaucissimis ab ipsa natura
concessum est. Nam si Hortensio memoriã, Ciceroni inge-
niu3 fata elargita sunt, aliis quidem ex tanto rhetorum nu-
mero ĩ his rebus singularem laudẽ uix ullam concessere. Sed
preter quod polliciti sumus egredimur. Nudam orationem
nostrã futurã prediximus sola ueritate cõtentã & honestam
iccirco hos omnes amplificationu3 locos fugiamus: ad re3 re
deamus. Nos qdem paucos ĩgenio & memoria ad doctrinas
non ineptos, aliq plures, multi uero pauciores comperiri at
testãtur. Nos autem qđ utrãq; opinionem sapiat teneamus.
Esto ex centum ingenio, facultatibus, & uita integris, decẽ
sit adpficiẽdã ĩstudiis laudẽ cõpotes, ex qb9 qđ oĩbus nescio
an ad sũmã tres ita litteris affecti, ita disciplinaꝝ amatores &
cupidi, ita studiis dedicati sint: ut totas q̃s recitaui studioꝝ e
rũnas & ãxietates p oẽ3 etatẽ uł audeãt uł ualeãt pferre: na3 si
ad hũanos casus ĩcertosq; motus fortunę ac naturę ĩbecillita
tem extremi quoq; labores accesserint q sane (ut docui) ĩ littera
rum studiis & p maximi sunt & ĩterlaxari minime possunt:
quos putas tãti diuitias facturos, ut non plus uitę suę cõsul
tum iri uelit. Hac ergo enumeratione cõpertũ fecimus ex mil
le studiosis uiris tres ad sũma3 ĩ eam etatẽ annoꝝ q̃draginta
cu3 ea facultate, animo, ĩgenio, uirib9, atq; ĩstituto pduras
se quo satis apti ad quęstu3 suis litteris esse possint. Et neq;
latet tãetsi litteris claruerint tamen eosdẽ ãte futuros senes, q̃
quęstibus litteraru3 possint ornatam & locuplete3 familiam
reddere. De iis fortassis illud Catonis per simile dicetur. Stu-
duisse istos ut apud ĩferos diuitias pararent: q; si quis erit lit
teratus ĩ uita sua ditior: habeat is qđ gratias fortunę nõ uir-
tuti: & sciat nõ meritoꝝ laboꝝ id p̃miũ esse: sed largitatẽ uł
poti9 stultitiã fõtunę. Quę cũ ĩ cęteris reb9 bonos oẽs odisse

consueuerit hunc tamen litteratu3 delegerit cui pter cõsuetu
dinẽ suam donare collibuerit. ceterum & hoc apud litteratos
detrimentum quanti existimabimus? ꝙ nunq̃ queritur quis
nam constantior inter litteratos aut modestior / aut integriõ
sit: sed illud in primis sciscitantur Quisnam forensem stre-
pitũ? Quis ad ĩsidias & fraudes litigiorꝝ exercitatior / calli-
dior audẽtior / atq3 procacior sit? Non secus atq3 omnes bo
ni sint / cum ab extorquenda pecunia rudes tum ad causas
defendẽdas inepti. Quod si de litteratorꝝ peritia recte iudica
rẽt fortassis assẽtationes / dicacitatẽ / ac uersutias ĩproboru3
nõ plusq̃ modestissimorꝝ simplicissimorꝝq3 sciẽtiam facerẽt:
sed nunc plus malitia q̃ uirtus: deceptio / leuitas / petulantia
q̃ humanitas & modestia ualẽt apud uulgus: quorꝝ iudicio
litterati nisi ꝓbent nũq̃ erũt nõ egeni. Iã uero uulgus cũ ea
decipiẽdi & p̃dandi mente qua ad litigium accessit patronos
nequeat fraudare / cumue fraudẽ cõtraria fraude collidi sẽtit
illico hunc magnifaciũt a quo ꝑfidia superẽtur. Quod si cau
sam ĩiustissimã audactissimus litterat⁹ susceperit: illico hunc
sũmum patronu3 / optimũ uirũ / p̃clarumq3 amicitiarꝝ culto
rem esse p̃dicant. Ex quo fit ut fraudẽ uirtutẽ putẽt. simulã
di ac dissimulãdi artẽ tanq̃ doctrine q̃dã eximiã uim admirẽ
tur: malitiãq3 ac nequitiã & fallacias ex litterarꝝ cognitione
deductas existimẽt: bonũ uero rectũ sãctũq3 uirũ / ipsa iusti
tia & eqtate merita causarꝝ metiẽtẽ nõ calliditate & ꝑfidia di
sceptãtẽ / iuri ac sciẽtie nõ tergiuersationib⁹ fidẽdũ statuẽte3 /
nõ decipiẽdo lucra / sed uincẽdo laudẽ exposcentẽ / hunc q̃d
ipsu3 inutilẽ / ĩdoctum / causarꝝq3 naufragiũ nuncupant.
Deniq3 odisse siplicitatẽ: ac detrahere uirtuti non desistũt.
Quãobrẽ nõ modo cupidi: sed etiã ii qui quotidianũ uictu3
sibi ex lr̃is suppeditari uolẽt / ꝓfecto his que dixi ꝑfidiis ani
mũ imbuere cogunt. Itaq3 auaritia & scelere diuitias cupidi
litterati adipiscuntur / qñq̃dem ut ipsis oculis ĩtuemur uersu
ti & fallaces petuntur: boni & simplices deseruntur. Duram

igitur studiosoꝝ sortē. Quid hoc primu₃ mali est? Mille ho
minū labores, innumerabiles anxietates, ꝑgrandes uigilię,
iteꝝ maior indies atq₃ lōge incredibilis assiduitas apud stu-
diosos nō plus q̄ trib⁹ fructuosa futura est: q ꝑfidia ꝑstēt:
quib⁹ fortuna ad gratiam cōparandā, ingeniū ad calliditatē
mēs ad mēdaciū, uita ad turpitudinē fuerit ꝓna & asuefacta
quos īdocti doctissimos attestētur: de quib⁹ temerariū uul-
gi iudiciū uigeat. Itaq₃ unicus bonis litteris aduersator, bo
norū moꝝ hostis, iustissimarum causarū inimicus: ac ad om
ne scelus & flagitiū paratissimus uniuersoꝝ emolumēta sua
petulātia & ꝓteruitate preripiet: laudē alioꝝ sua temeritate
offuscabit: nomen & famā ābitione restinguet. O rem dura₃
ex mille studiosis uix unū atq₃ eum quidē neq̄ssimu₃ diuitē
fieri: reliq omnes mēdicabitis litterati: si ꝓbi eritis: si iuꝫ ꝓbi
nō tamen omnes eritis locupletes. Fortuna. n. non semꝑ om
nibus ex īstituto eadem facilis est. Quas ob res stultissimū es
se illū arbitrari oportet qui spe diuitiarū se dedicarit litteris.
Sunt. n. uel nō honesta uel nō liberalia lucra litteraru₃: tum
& uidisti perexigua atq₃ postremo quęcunq₃ illa paucissi-
mis & minime bonis cōcessa sunt: quę q̄dē & si magna hone
staq₃ exciperēt nō tn̄ eiusmodi sint ut suꝑiorib⁹ īpēsis satis-
faciāt. Iam uero q̄d hoc loco dicēt arguti uiri: an uera quę a
me dicta sunt esse negabunt? nō erūt (ut opinor) ita impu
dentes ut uerissimas notissimasq₃ a me deductas rationes infi
cient: sed fortassis illic īsistēt: ut diuitē aliquē lr̄is tinctū ī me
diū afferant, ac rogabūt: q̄d ni & cęteros quoq₃ litteratos di-
uites posse fieri existimē? Quib⁹ ego si forte dixero quęm ꝓ
ducant litteratum malis artibus pecunias acquisiuisse: plane
sim dignus odio: q̄ de meis litteratis inuide iudicem: si aute₃
dixero eiusmodi ꝑpaucissimos esse illi quidē inq̄ent: in hoc
eruditoru₃ minimo quem uidemus numero uel unus admo
dum sat est; tum omnes qui sese quęstus gratia lr̄is applica
rint: ii cōtra me testes & dictorū meoꝝ reꝑhēsores adducent

Has igitur ob res liceat nobis cãm hanc breuissima quadã ex cursione membratim resummere / copiasq; nostras iteruз col lustrare. Nam proderit id q̄dem (ni fallor) ad tollendã cupi dorum studentiuз imprudentiã: quos p̄cor / ut posita (siquã fortassis habent) cupiditate lucri rationes paump nr̃as per / legãt. Nam hoc si fecerīt posthac nūq̄ ad libros ac sciētias ni si spreta cupiditate accedēt. Itaq; ad rē ꝓcedamus. Ex omni q̄d litteratoꝝ multitudine q̄ infinitas pene īdisciplinas disti cta est: solas admodū tres esse quęstuosas ꝓfessiones constat Vnã eoꝝ q causas & cōtractus notant: aliam illoꝝ q iuridi cundo p̄sunt: tertia est eoꝝ q ualitudines curãt: reliquas om / nes ītueor nō magis erudimētis claras esse q̄ pauꝑtate. Neq; id q̄d iiuria. Nã quę solū corporis ac fortunę bonis deſuiūt eędem ad quęstum artes natę & accomodatę sunt: quę uero artes animuз & ingenium alunt aliquid maius & incorrup tibile ac sempiternum ex poscunt. Tu uero si hęc negabis: rogabo. Vtrum ne Grãmatici / Rhetores / philosophiq; pa / rum tibi dare litteris operaз uideantur? Proxime rogabo ex illis ipsis quot comperias esse diuites? Nonne tu ferme omnes eiusmodi litteras per ciuium domos pedagogas mēdicare ani maduertis? Doceo q̄d pulchre respōdeas. Dicito ph̄os tanq̄ ultimum malum spreuisse pecunias. Itaq; merito iacent ino pes egeni: deniq; usq; adeo adducta sit res: ut Scriba / Medi cus / ac Iurisperitus tres hi tãtū p̄stãtes atq; utiles didicisse lit ras putentur: qm̄ easdē bene fecerint nūdinarias: reliquę aūt doctrinę de īgenio / đ natura rerū / đ morb⁹/ deq; ceteris ma ximis p̄stãtissimis atq; elegãtissimis reb⁹ īcultę & sordiđ a ci uib⁹ cōtēnant atq; reiiciãtur: soleq; uenales lr̃ę in p̄tio sint. Ego aūt minime unq̄ tãti faciã illorum triū generꝝ opulen tiã / ut nō sit apud me pulchri⁹ hic sapiētię gr̃a ferre fōtiter pauꝑtateз / q̄ illic ditari sine laude: naз honestissimos q̄d scri bas plures egēos / q̄ q̄druplatores aut rabulas diuites uidi: ut ī toto scribaꝝ ordie dubitē / an ulli ferme quęst⁹ fraude ac ꝑ

fidia careāt. Certe hoc pace bonoꝝ dicere audeaꝫ. Nam qui succēseat īprobis bonis fauere existimādus est. Ego de tabellionib⁹ īprobis sic cēseo: putari posse illud plerūqꝫ in eis esse ueruꝫ quod aiunt uulgo. In tabellionibus signū maximuꝫ nequitię tū apparere cū sine calamo ad aurē assito deābulēt Nō. n. licet scribam una & diuitias & mores uelle ostēdere. Naꝫ nemo igniorat q̄ tenue aurū calamus notarioꝝ expuat. Ergo qui scriba nolet furtuꝫ ꝓfiteri / paupertatē prese ferat oportet. Sed hoc loco de bonis atq̄ īprobis notariis credant alii qd uelīt: mihi ṽo nō fit uerisimile notarioꝝ quedā ab signatarū tabellarū mercedulis ditari. Tuꝫ de medicis ꝓlixius dicerē / ubi nō uiderē multos & eos qdeꝫ uiros & medicos bonos cū egestate luctari semꝑ duros / acres sēper ad conuitiā duꝫ accictos: dequib⁹ qđ omnib⁹ ī ore oīum illud est quod fertur: quas res mortales ducūt tristes & ab horrēdas uulnera / mōbos / pestilētias / mortes has oēs maiorē īmodū cupidi medici hōiuꝫ gnr̄i optēt & sequāt̄ necesse ē. Tuꝫ p̄terea in his ipsis horrēdis reb⁹ paulo maiores diuitias affectātes utrū auare / crudeliter / desperateq̄ uersētur alioruꝫ sit iudicium. Iuuat hūc locū cuꝫ breuitatis causa p̄terir̄ / tū nequid uidear nimis accurate colligere siquid posset ad uituperiū litteraruꝫ adduci. Taceatur idcirco fraus / ꝑfidia / falsa attestatio / corruptę contractus atq̄ hereditatis formulę. Taceātur subacta uenena / nutritę febres / productus morb⁹ potionib⁹ & pharmacis: multa đniq̄ alia scelestissima & nefaria cupidoꝝ tabellionum atq̄ mediocrum crimina sileantur. Neq̄ insuꝑ enumerētur morbosi aeris atqꝫ inimicitiarū pericula quę notarios omnes atqꝫ medicos cupidiores subir̄ opus est. De operę autē prestatione seruili / obscoena / & omniū sordidissima dicere feoduꝫ esset. Ueruꝫ apud ingenuum presertī atqꝫ nobilitatum litteris animuꝫ sit par / non posse ditari & nolle diuitias cuꝫ turpitudine. Malint quideꝫ p̄clara īgenia mores assequi q̄ diuitias. Oderīt docti scelus & dedecus magis q̄ pau

pertatē. Nemo sit usq; adeo stultus q̄ tā turpē ac nefariā cu
pidorꝝ scribarꝝ & medicorꝝ seruitutē nō penitus abhorreat.
Cęteri. n. quos seruos nr̄os dicimus aut belli supati aut pdoni
bus capti seruitutē iuiti subiere. Medici uero atq; scribę spō
te seruitia pbēt. Serui autē apud dominos ut gratiā atq; p in
de libertatē cōsequātur: sūma & fide & diligētia operas pstāt
quātū licet honestissimas: Tabelliones uero & medici ut pe-
cunias excerpāt nullas tā & si uilissimas opas respuūt. Serui
p domini salute i quē uel ob expectatione; libertatis uel ob
facilitate; īse sūma obseruātia & amore affecti sunt, pericula
atq; si (opus fuerit) mortem adire nō recusant, medici uero
atq; scribę uolētes & cupidi ad oēs inimicitias, ad pestilētias
ad cōtagiosos morbos, ad ultima mortis picula se se p quo
uis ignoto sola paucorꝝ nūmorꝝ mercede adducti offerunt.
Cęterū de nostris iurecōsultis qd nā pclarū referam. Quid de
pōtificio iure deq; legibus? Na; ex his grana ex cęteris bonis
disciplinis atq; artibus omnibus colligi paleas dicunt. Supi
boni grandes litterę, amplissimi codices, sarcinę (proh su-
peri) īmanes, quas q̄ ordine similiq; apparatu in tabernam
apud forū exposuerit, quo iurecōsulti domi pompā apertā
atq; dispositā ostentāt: certe illic plures procul dubio longę
plures ille pecunias si ptio ad rem uisendā ītromittat accipi-
et q̄ iurisperiti cū suis omnibus īpedimentis librorū machi-
nisq; atq; architecturis bibliotecarum sint soliti capere. At
quęso adhibe huc animum: putasne ullius esse uim tantam
pecuniarum quę in hac tanta tanq; amplissima librorum cō
gerie comparanda non exarescat ac penitus deficiat? Vt sū-
me quidē inscitię sit diuitias tātis impensis cōsectari. Quod
siquis tam multis libris tam grandi impensa diuitias concu
piuerit: nonne is persimilis erit illis quos Cęsar solitus erat
dicere hamo aureo piscari? Adde his q̄ summę stultitię est
tantis non modo impensis: Verum etiam laboribus atq; ui-
giliis quęstum exposcere. Cras inquit cam̄ te orare oportebit

modica tunc porrigit cliens: plura inct astinum pollicetur Tu quicqd porrigitur acccipis totam deinde noctē inter libros ad nidorem lucernę pedibus manibusq3 algentibus sō nescis quęritans / peruoluens machinas & libros omnes atq3 te ipsum cura / sōno / inedia / frigoreq3 conficiens. Ergo pro dis ad causam rauca uoce obtorto collo / rubentibus atq3 gementibus ocellis: adstas animo non minus auido & solicito ad lucrum / q̄ ad ledendum parato atq3 intenso. Deniq3 ipsis illis uastissimis euigilatissimisq3 recitationibus legum paraphorum & glosarum multa uoce conclamitas. Omnes precordiorum ramices misero tibi erumpuntur: neq3 uereris contra primarios & potentes ciues conductus premio discep tare atq3 cauillari. Minitantur / conuitiantur / mordent in culpāt. Tu infelix ad hęc omnia famam ac dorsum tui uenale expositum habes. Siccine idcirco qui hęc faciunt qui pe tita pecunia euigilent / proclamēt / crepent / qui inuidiam p̄ tio subeāt / aliorum uices exorent / in rixa aliorum minitent ac reliqua omnia in hoc ordine litteratorum quos legistas di cūt desiderata / qui facit ut prouiribus iurisperiti omnes lucris īpliciti faciūt: An nō hi uidēt se se / q̄ sit publica & deter rima ī s̄uitute cōstituti? O p̄claras lucri faciēdi rationes q̄ nō mō quęstū nō faciūt sed maximā rei familiaris iacturā patri b⁹ tā & si locupletib⁹ afferūt: īimicitias īferūt: nullas nisi ser uiles cū maximis laborib⁹ merceds afferūt. At dixerit fōtasse q̄spiā. Quid ni cū a studiis domū se lrāti recepint parta illis authoritas cū ad grām proderit: tū etiā iuuabit / ut ditissimas uxores cōperiāt. Nemo. n. tā īsipiēs q̄ eruditi & famosi uiri affinitatē recuset. Huic pulchre posset ī hūc modū respondi Inmo q̄s lrātus nō demētissimus diuitiarum gratia cuiq̄ ho minum subseruire cupiat? Libertatem in primis uir doctus cupit. Imprimisq3 fugiet cum cęteris / tum omnium maxime seruire mulieri. Si. n. abiis qui litteras sectantur om

ne seruitutis genus procul esse debet / nō q̄d eaꝫ decet autho-
ritatem studiis litterarum induere cuꝫ qua nos inseruitio ho
neste uersari putemus. Potius omnē authoritatē & fastū lit-
teraꝝ exuamus q̄ id uelimus: ut nos pecunię gratia seruitutē
iniisse uideamur. Nam qui eiusmodi mēte ac cogitatione cō
sistunt: ut malint cuꝫ seruitute diuitias / q̄ cum libertate lau
dem asseq: sint illi quidem omni authoritate indignissimi.
Et. n. q̄s ignorat magnam seruitutis partem esse alioꝝ cām
procurare: atq̄ alioꝝ ad se litigia aduocare. Tum plane ab
iis qui opulentas dotes sectantur: eadem hęc semper exposci
quis dubitat? Nōne uidemus ut causas sēpiternas: quę nūq̄
sopiri / nunq̄ confici queant ab affinibus / ab affiniuꝫ affine
atq̄ ab illorum amicis congerantur: litteratiq̄ opē atq̄ auxi
lium gratis petant. Tuꝫ preterea quis negabit genus esse tur
pissimum seruitutis eoꝝ qui garriētem suorumq̄ semper di
uitias & amplitudinem referentē uxorem sibi in animum in
duxerit perferre? Quibus quidem rebus opulentę dotes sūt
nunq̄ non refercti ssime. Hominum infortunium. Nam est
genus mulierum stultum / arrogans contentiosuꝫ / audax /
insolens / atq̄ temerarium suapte natura. Hanc uero tu qua
lem futuram uxorē putas? Cui maiorem fortuna licentiam
dederit / q̄ uel tu uł potius ipsa possit substinere: quęue ĩter
delitias educata pp̄ diuitiaꝝ affluentiam ĩsaniat. Quot leges
imponet: & quotiens nullū esse te o noster litterate sine suis
opibus uxor exprobabit? Sed de mulieruꝫ natura & ineptiis
satius est nihil referre / q̄ infinitaꝫ rem atq̄ notissimam liba
re ut ita dixerim. Illud tñ persuasuꝫ esse cupio feomina diui
te (ut aiunt) esse nihil intollerabilius. Quę cuꝫ ita sint ne eri
mus ipsi nos litterati q̄ tātopeř ex dotib⁹ diuitias affectemus
ut nō seruitutē magis q̄ pauptatē oderimus? Verū esto sane
cupiāt: deceat uxoribus litteratos ditari. Qius tā erit ĩprob⁹
atqꝫ audax qui apud matrē fortunatā & locupletem inopi
litterato uirginem cum dote opulenta dandam persuadeat?

Nonne acclamabit mater ueto / prohibeo illi semiuiuo / illi incompto ac tristi litterato dari filiam nostraȝ. Nõne rursus reclamabit / filię meę uiruȝ dari quęro non magistrum : ac uirgo ipsa / nonne suę rei solicita eadem apud matrem ista bit animo in sui aliquem amatorem pendẽs atqȝ cupiens aliunde sibi q̃ ex dictis philosophorum satis fieri? Tum frates nonne preferẽt urbani ac lepidi alicuius affinitateȝ? Excludetur igitur malaȝ in rem noster litteratus / matris / fratrum / ipsiusq; puellę iudicio atq; sententia. Verum ego q̃d commoror: ac si tantũ egeni lr̃ati opulẽtas dotes affectẽt. Quęro poterint ne quoq; comperiri diuites qui diuitem uirginẽ nõ recusent? Poterũt sane. Iuro idcirco (si aderunt) mi litterate excludere / abiiciere cuȝ tua omni Minerua & Pallade atq; cõspiciere. Ne certa inops cũ locuplete. Ne te pallentem ac tristem cum ceteris adolescentibus compara. Ne authoritateȝ apud puellas pulchritudini preposueris: abi potius fuge litterate obdete tuaȝ in bibliotecam. Nam agilis / festiuus / uenustus / comptusq; adolescens suaȝ sibi amatam ne preripias omni arte & ingenio curat. Irrideberis impexe mi litterate & squallens si de re uxoria cũ nitido & polito amatore cõtenderis. Quod si te fucatum exhibueris / omnẽ & authoritatem & dignitatem litterariaȝ amiseris. Durum dixeris me qui uxores nolim dari litteratis. Quin uolo esse in litteratos non solum nihil durus: sed etiaȝ usq;quaq; mitis / ut uelim litteratos fastidio uxorum carere. Quam ergo dandam iudicabimus? Primo consulo paupereȝ tanq̃ ultimum maluȝ fugiãt: proxime moneo ne cupiant iuuenem: ea est. n. ętas infẽsa & parum tuta studiosis: noui quid dicam. Verum exempla cessent. Capiet igitur litteratus uiduam aliquam uetulã a qua minusq̃ a ceteris mulieribus aspernabitur. Nam istiusmodi uetulę cum filiorum cõtumacia / tuȝ iniuriis affinium coactę nimirum se exhibent ut spe diuitiarum aliquem illiciant cum quo uel apud iudices aliquos ad quos ĩdies trahun

tur ab infestissimis affinibus sint tutiores: uel domi sine so
licitudine requiescant. Ac recte circa diuitias litterati secum
agi existiment ubi istiusmodi dotibus tametsi litigiosis atq3
refertissimis inimicitiaru3 ditentur: q̄ si fortassis uideor in
hac uxoria disceptatione iocari: repete animo coniugia litte
ratorum: non dico ut de pudicitia uxoru3 / sed de ętatibus ac
dotibus perscruteris. Facile q̄d cerno quid sentias: sed missa
hęc ridicula faciamus. Meminisse autem oportet q̄ sint lucra
litteratorum minuta / tarda / turpia / ac paucis concessa: atq3
illud superius memoria tenendu3 est quod docui q̄ graues ĩ
pensę / q̄ multę ac diuturnę / q̄ ue rebus familiaribus pnitio
sę sint. Quibus ex rebus constare arbitror: litteras non mō
ad quęstum minime ualere: uerum etiam detrimenti plenas
esse ac penitus incōmodas /. Sed quia duab9 primis partibus
nostrę institutę disceptationis plene a me satisfactum esse
existimo. Q2 si dubitare3 non satis rei factu3 uideri / alio uer
terem orationem. Ostenderē quidem q̄ pusilli seruilisq3 ani
mi sit is qui labores litterarum spe diuitiarum ductus subi-
ierit. Neq3 tacerem q̄ preclaros eruditosq3 animos honoris
aq3 animi prestātia & claritas plusq̄ cupiditas & auaritia de
beat mouere. Inqua quidem re possē diuitius commorari si
placeret ingenii mei uires ostentare: aut si ad laudem ducerē
hoc loco nostrę facundię quę plane minima est / aut copię
longius periculum facere. Nam est ea quidem materia pa-
tens / ampla / spatiosa: ut quiuis laxatis habenis facile possit
multa cum oratione per omnes exornationis locos bellissime
discursitare. Sed frustra atq3 ab ĩstituto esset in eiusmodi no
tissimis atq3 approbatissimis sententiis expoliendis uagari.
Nam quis est tam inprudens q̄ hoc dixerit esse non turpissi-
mum? Quę artes animi morbos / auaritiam / cupiditatem / ac
libidinem sedare / tollere / exterminareq3 debuerant / quęue
animum illis imbutum flagitiis in libertatem / decus / laudē /
inq3 caducarum rerum despicientiam erigere ac stabilir̄ sint

solitę: easdem ipsas artes & disciplinas auaritię & cupiditati bus subditas & morigeras uelle reddere? Tuȝ ipsum animū disciplinarum elegantia imbutum turpitudinum mole pres sum atqȝ obrutum esse? Est plane ab officio alienum ac tur pe cum omni gn̄ri hominum, tum litteratis animum non ex tollere quantum licet ad laudem & uirtutem: turpius tamen pessūdari auaritia atqȝ ignominia: turpissimum rerum ca ducarum illecebris duci sapientē: turpius diuitias disciplinis & sapientię titulis aucupari: turpissimum decus & libertateȝ pro uiribus parum tueri: turpius mercedibus illiberalissi mis seruire. Sed ista omnia omittamus siquidem mihi ipse imperaui, & nihil non ualde necessarium prosequi in hac re & esse omnino q̄ possem breuissimus. Quod plane quantuȝ in me est hactenus effeci. Nam succincta & lenis (ut uidisti) nostra fuit oratio: eritqȝ quoad pro rei qua de agimus ma magnitudine permittat̄ facillima & breuissima. Dixi ex stu diis litteraruȝ neqȝ uoluptates captari: neqȝ accumulari diui tias. Proximum est ut de litteratorum authoritate & hono ribus a me dicendum esse uideatur. Honores &.n. non negā dum est deberi litteratis admodum maximos. Nā si bene me ritis honos quasi p̄mium refertur in exhibendo certe honore quem preponemus lr̄atis? Si quis bonas inter artes fortiter ac diu labores ferendo: si quis pro adipiscenda uirtute ac sapi entia ętatem ī studiis cōterēdo, si quis omnes uoluptates asp nando, omnes cupiditates eiciendo meretur Si quis īdustrię sudoribus, sumptu, tempore, fōtunis atqȝ uita pro amplis simis & necessariis hominum gn̄ri atqȝ omniū gratia dignis simis rebus comparatis meretur: Ut sunt bonę artes, bona ī stituta, p̄stantissimi mores, atqȝ sapientia quę in litteris adi piscimur. Quis erit tā īprobus qui esse litteratos omnibus an teponēdos inficiet̄? Sūt ergo litterati omniū iudicio nō post ponendi. Cęterū cū reliquis animantibus omnibus homo ī multis reb⁹ excellat, tū uel maxime lōge s̄upior ē ꝙ cognitio

nis & rationis ui q̄dā fruit̄ / q̄ facile ꝑsuadri pōt hoīūm mē
tes eē natura ab cęlestiū gnr̄e nō alienas. Nā cōstat q̄d & mari
& terra q̄q; moueantur omnia ingeniis hominum subigi &
suppeditare. Idcirco hominē in natura reꝝ esse animantiuȝ
honoratissimum atq; principem omnes fatent̄. Quę cum ita
sint / homo qui eandeȝ ipsaȝ rationem uel menteȝ qua a na/
tura iam est reꝝ domin⁹ constitutus habuerit absolutā per
fectāq; artib⁹ cultam & expolitā studio atqȝ solertia / quiue
eadē ipa ratione & ītelligētia / īter hoīes maxime supior fue/
rit: nōne idē hic īter mōtales p̄cellēs maximis honorib⁹ ac re
uerentia ab oībus erit ꝓ sequēdus? Deniqȝ deus ipe cū cęte/
ris īfinitis ī reb⁹ p̄stet: tuȝ nō ī postremis ad diuinitateȝ est
q; uerū a falso secernere / q̄d sit optimū eligere / ac reb⁹ / ratio
ne / & ꝓuidētia modrari ꝑfecte nouerit: homo aūt q ī huius
modi diuinis reb⁹ doctū & eruditū se p̄beat / nōne inter ho
mines ꝓpe diuinis honorib⁹ erit cōcelebrādus? Nōne omni
bus p̄ferēdus hominib⁹? Qua igitur ratione cōpertuȝ est: ut
equester ordo īpublicis cętibus ātecedeat litteratos: aut quis
ex ordine equestri litterato cōparet̄? Qua īpudentia rudē / in
expertuȝ rerū / atq; plerūq; temerariū militeȝ litteratis omni
bus āteponamus? Hęc ego nō īstitutis maioꝝ / sed īsolentia
& temeritate quadā militum sibi arrogantium ī usū accessis
se arbitror. Nisi forte maiores nostri iudicarint litteris q̄ au
ro minus habendum esse honoris. Alioqui peruersa ratio /
turpis mos / iniusta licentia est hunc militem preponer̄ ī quo
nullus uirtutis / morum / aut sapientię splendor inest. Qui
ue tantum gemma & auro se uelit admodum cōspicium ui
deri: Hunc uero litteratuȝ postponere qui moribus / uir/
tute / ingenio / litteraruȝ ac reruȝ optimaruȝ cognitione / ac
ratione sit ꝓbatissimus atq; clarissimus. Sed missā faciamus
hāc disceptationē recte ne miles p̄ponat̄ q̄q̄ ea ipa discepta/
tio esset hoc quoq; loco nō negligēda. At dicam⁹ militiā esse
publicū aliq̄d munus militisq; ipius munus & officiū esse nō

mediocris negocii uirgines, uiduas, destitutas atq; idefesas atq; pupillos, atq; pauperes oes, eiusmodiq; afflictos oes una & rem publica omne sua ope, reb9, & armis tueri, tege re, atq; defedere. Eiusmodi esse militis officiu arbitror. Q uero probe pro officio se se gerant milites, q ue iccirco sit ho nor dignissimi censeat ceteri: nobis tn nemo negauerit uiros doctos suis studiis plurimu & reipublice & miseris oibus & fortunatissimis etia ciuib9 coferre utilitatis. Quis tn ulla ra tione defedet stultos prudetib9, idoctos peritis, iutiles com modis, desidiosos agetib9 & bene in dies meretib9 litteratis ulla i re debere anteponi? Neq; solu apud huc militare ordi ne meritis honorib9 defraudat litterati, sed etia apud quos uis despiciunt. Que. n. i ciuitate diuitiis & aplitudine paulu egregiu; ciue dederis, q no se i omni re supmu; uelit fore: q ue no illico paupertate floccipedat, ac studia penit9 artesq; & igenia pauperu non oderit? Quis. n. ita moratus diues aderit q no pri9 deberi fortunis suis iudicet q alioru vtuti? Eninue ro qua de causa illum mihi litteratum preferes inquiunt di- uites: nonne una eadeq; nobis omnibus patria est? An mihi fortassis humiliores affines & parentes, an stirps nra q isti9 degenerosior est? An uero in senatu quia gramaticen ne- scia;, sentetia & uota minus nostra q litterati ualebut? Libe ra nobis e ciuitas, liber anim9: liceat sane nostra uernacula i ter nos lingua loqui: atq; ea quide; sic loquamur libere, ut inuiti tacuisse nihil uideamur. Gaudeat iste sane litteratus inter libros suis exquisitis uocabulis: nos autem diuites cu- remus ut apud senatum nostra imprimis sententia uigeat: quod scio pulchrius nos q quiuis litteratissimus suis prepo deratis exercitationibus nostra diuitiaru authoritate asseque mur. Nos. n. deauratas, illi laureatas sententias proferunt: & cedat auro laurus: tu uero si litteratorum causam suscepe ris: enim desine hunc tandem litteratum magnificare iquiet? Quid illi assurga;? Quid cedam e uia? aut discoperiam? qd

mihi cũ illo est negocii? Nouit litteras q̃d ad me? Regat ille q̃dem ludũ, ac instruat pueros. Meminit leges q̃d ad me? Ganniat ille q̃d, proclamet, inscribat dicas: expilet uiduas: predetur litigantes: prodat clientulos ut lubet: patronum se ac consultum ciuibus futurum prestet, q̃d ad me? Bene erit orba ciuitas illa q̃ tales tutores complectatur. Medicinam profiteatur q̃d ad me? Curet ille quidẽ ebrios, edaces, helluo nes, uenditet pharmaca & uenena, pertractet oĩa foeda spur cissimaq; ut uolet quid ad me? Diuina sectetur quid ad me? Compleat ille quidẽ uetulas clamoribus: deliret in pulpitis (ut uolet) quid ad me? Quod quidem male illi succedat litte rato: omnia norit: cuncta didicerit uniuersa teneat q̃d inq̃ ad me? Istorum ego si quando mihi aliquis fuerit necessari, us faciam uno nummo omnes horas noctiũ triũ, dierũq; tri um uigilans connumeret. Iam quidem sint illi litterati suis demum nugis & disputantiunculis contenti: non prodeãt in publicum suis cum uenalibus cauillationibus: potius ad quam olent lucernam redeant: aut deniq; superi optimi abi cite hanc pestem hominum e conspectu qui nisi essent nul, lus litigiorum strepitus: nulla in litigiis calũnia adesset, iur gia rixęq; tollerẽtur, summa cõcordia ĩ urbib9 uigeret: pax inter ciues constituta seruaretur: non litigiorum eternitas: non causarum immortalitas perseueraret: sub ęquo & bono natura duce simplici quadam ęquitate causę discernerentur. Hęc uerba ita me superi amẽt ut a multis neq; infimis neq; uulgaribus nostris ciuibus q̃ sępissime audiui, pro rei tamẽ molestia dignum responsum aliud nullum dedi: nisi putare me eos agere non modeste q de re sibi ignota, nõ sensu, na, tura, & ęquitate: sed odio, inuidia iudicẽt: illis tamẽ aliqua ex parte indulgendum esse qui negligant quod ignorent: & uituperent quod negligant: sed ab iis optare me ut parcius & modestius de bonis obloquantur. At illi inceptam canti, lenam resummunt. O ciuitatem modestam. Sed quis non ea

dem ipsa persepius in triuiis audiat? Quis non omnino abie
cti agrestisq3 animi parũ egr̃ huiusmodi homines ferat audi
ens: qs uel minime cupidus honoris non prestare arbitrabi
tur se diuitem putari q̃ doctu3, presertim cum uiderit se ad
honores inter diuites esse nullu3? Quid cum audiet litteratũ
hunc aut uocari lixã, aut coquũ: si forte (ut fit) ueste nõ ita
lautissima de libris ad ciuium coronam progrediatur: aut
marmoreum bouem: aut phreneticum: si quid uehementius
suis litterarum meditationibus inheserit: aut ambitiosum
latratorem siqd eloquentia & erudita lĩgua publice delecte
tur: ut profecto non sine auctoritatis & dignitatis iactura
sit litteratu3, inter ciues publicos petere honores atq3 aucto
ritate3: tum etiã ad gratiã p̃stat nos studiosos stolidosq̃ pru
dentes: nam ita consueuere nostri ciues stultos tantum irri
dere ac ludos facere: gnauos aute3 & agentes malignos es-
se & rapaces dicũt, hominũ genus, fugiendũ, ꝙ & naturali
astutia & litterarum fraudibus ad omnem iniuriam & perni
tiem aptissimi sint. Tu idcirco litterate qualẽ te illic p̃stabis?
Si simplicitate3 ostẽtabis: bonũ te sed rudẽ atq3 ĩutilẽ dicẽt:
si prudẽtia callere, malignum te esse interp̃tabunt̃. ꝓxime
de reliqua plebe erga studiosos qd est quod referã? Nã est ea
qd sors hominũ, cũ ceteris in ciuitatibꝰ loquax & maledica:
tũ maxime nostris ĩ hetrurię urbibus multũ ĩsolens ac male
dicẽtissima: oẽs irridere, nemini deferre, temer̃ proloqui, ac
multa per insolentiam agere assueta. Quod tñ nr̃is homini-
bꝰ & nomini hetruscoꝝ laudi dãdũ puto. Hetruscis. n. ciui-
bus ob ãtiquissimã libertatẽ multa cũ dicere, tũ etiã facer̃ li-
cet quę apud tyrãnos educatis nimiũ solute fortasis & ĩtem
peranter facta uiderẽtur: laus tamen libertatis & fructus ẽ:
quo legibꝰ parueris eo reliqs oẽs uoluntates & ĩstituta ita ge
rer̃ tua ut uelis. Sed ad plebẽ redeamꝰ nr̃a3 apd quã sẽper p̃
mę honoris ꝑtes fuer̃ auro ac diuitiis d̃ditę neqꝫ obscuꝝ qd ẽ
q̃ mce uulgus non uirtutũ, sed põpę admiratione moueat̃

Mouet. n. iperita multitudo reb9 iis q̃s oculis ituet: illis aũt quibus mẽte reddi perspicacior & possit & debeat nõ cõmo uetur. Itaq3 cupiũt iperiti q̃s ituẽtur diuitias: negligũt quã ignorãt sapiẽtiam: fortunas cõsectant: uirtutẽ spernũt. Pro greditur diues lõgo cũ amicorũ & seruorũ comitatu se se mul to supercilio & gestibus efferens / nõ secus atq3 multa ꝑ diui tias & ãplitudinem polliceat / aut cõminitet. Huic cuius di/ uitias cupiditate ãplectit plebs uultu fronteq3 applaudit: er go adueniẽti cõfestim assurgit: hunc quanti fortuna / tãti es se faciendũ & censet & predicat. Hunc ergo a quo iuuari fa uoribus & pecunia q̃ritãt ciues / nõ stulte omnibus litteratis anteponunt. Ita demũ his omnib9 reb9 icrebruit / presertim ĩ nostrę urbis hominibus opinio flagranti cupiditate icensa ut solis diuitibus / solis fortunatis ĩprimis honores deberi exi stiment. De litteratis uero nõ amplius cogitẽt q̃ de rebus iis quę usui futurę minime sint: quinimo multis modis despe/ ctos habẽt litteratos. Missa facio reliqua obscoena litteratis a plebe iposita ignominia. Illud ṽo ꝑtermittamus qđ aiũt: nescire se qua re nostros litteratos debeãt magnificare / quos plane uideant circa uitę usũ ea negligere / q̃ ad bene beateq3 uiuẽdũ admodũ necessaria sunt. Tu3 ꝑterea sit sane illud in quiũt: ut ꝓdicatis. Este litteris docti rerũ omnium: hoc si ue stris litteris tã ãplissimum atq3 diuinũ munus inest: ut nihil reru3 omnium sit quod ignoretis: quid est uobis litteratis in hominum genere stultius? Quãta uestra ĩsania est? dum nõ imprimis discitis esse nõ egeni: dunq3 uos paupertatis & mi serię uestrę nõ peniteat? Verum igitur tanti faciemus istuc ipsu3 didicisse litteras: ubi pluries deẽt sitiꝛ & exurire / q̃ sapi ẽtiã ostẽtare? Discite discite litterati (si aliq d saper uideri cu pitis) sine inopia uiuere: postremo optabitis cu3 laude uiue re. Sũt ergo magna ex parte ut uides litterati apud omnes or dies / apud plebẽ usq3 adeo ridiculi / ab oib9 irrisi / a multis despecti / atq3 id quidem potissimum ubi non fuerint ualde

locupletes. Tum qui (qđ rarissime euenit) fortassis fuerint fortunati: sciant illi quidē non litteris, sed diuitiis: nō uirtuti eorum, sed fortunę honores tribui. Et. n. animaduertant quot assurgant, cedant, aut dignētur: nisi eorū oculos togę auriq; splendor prius perculserit. Desit aurum, deponatur toga, ignorabere. Equidē ita se res habet qui ueste sunt ornatissimi, iidem sunt honoratissimi apud uulgus: qui ditissimi, iidem honoribus & obseruantia, dignissimi putantur: ut nemo tametsi prudēs, peritus, atq; rerum preclarissimarum scientia atq; sapientia excultissimus uir sapiens habeat: nisi auri atq; diuitiarū suffragio quicq̄ ex se possit ī uulgus proferre, qđ laude aut admiratione dignū putetur. Sed nos forte maiores circa res ueluti publicis in muneribus, legationibus, aut magistratibus honorē esse constitutū putare magis oportet, q̄ circa istas assessionum, locique, atq; uię prerogatiuas. Quibus quidem in rebus aurū (ut plane uidemus) partes iam pridem primas sibi uendicauit. Quamobrem fōtassis rem p. gerentes potuerūt uideri integro atq; perfecto in honore constituti. Nam mores & uirtutes eorum probatę esse uidentur quorum fidei & diligentię resp. se se maximū pondus commendarit. Mihi tamen non persuadeo remp. in magistratibus exposcere copiam litterarum magis q̄ rerum experientiam longo usu & tractatione pfectā. Verū breuissime hunc locum transeundum censeo. Nam cōstare arbitror ut raro de coelo, aut planetis: ut nunq̄ de deorū natura, de animorum procreatione & ui apud remp. consultetur. De bello sane & pace, uectigalibus, & impensis, deq; omni re ciuili moderanda atqȝ tuenda non litteris apud senatum sed usu ipso atqȝ experientia disseritur. Tum in contionibus qd de septem orbibus aut uagis stellis: quid de sole & luna disserendū sit non uideo: ut profecto omnes litteras ab hoc forensi usu & publico seclusas esse oporteat. Proxime qui litteras profitentur commodius fecerint: si suis litteris contenti

ea loca effugient quibus nulla cum publica dignitate uersē
tur: uel si quid publicorum negociorum tractasse concupiue
rint: in eo se tantum exerceant / quo si non aduocentur non
tamen excludantur. Solas. n. pacis & coniunctionum for-
mulas conscribendas & consignandas suscipiant: reliquam
uero remp. suo pro iure sibi summant expertissimi ac proba
tissimi ciues: ac uolente iubenteq; populo capessāt. Litterati
uero qui non se ī usu negocioru3 uel magis q̄ litteris doctos
& peritos uideri elaborarīt: officio suo tum functi erunt cū
in publicis monumētis redegerint ea quę sint coram se uelu
ti apud testes bene intellgentes gesta. Ergo qui recte sibi cō
sultu3 uolet publicas istas omnes ad ministrationes effugiat
Non. n. facile dici potest quanta publica hęc omnia munera
cum cęteris expeditis & ab omni reliquo negocio solutis ci-
uibus / tum maxime artibus & disciplinarum cognitione oc
occupatis animis detrimēta afferāt. In publicis. n. muneribꝰ
hęc insunt incōmoda: ꝙ animū ab studiis distrahūt: trahūt
in solicitudinē & ī uidiā / opponūt inimicitiis ac periculis: re
ferūt curas / labores / atq; difficultates acerbissimas. Quę res
om̄es q̄ sit cū cęteris / tū litteratis molestę atq; idcirco pacatis ī
geniis uetitę nemo nō discernit. Qꝫ tāetsi ī honoris / ḡtię / ad
mirationisq; loco eē oli3 cōstitutos audierī: noua tn̄ hęc tēpo
ra alios mores ideo attulere: ꝙ nimis multos & eos qđ īsolen
tes uilissimos / abiectissimosq; homines bonę lr̄ę suscepere.
Ex quo effectū est: ut cum sāctissimę pene omnes disciplinę
isthac hominū fece replete dehonestateq; sit: tū idcirco nobi
lissimi & p̄stātissimi q̄ lr̄is affici oli3 cōsueuerāt admodum de
dignētur: tū etia3 his artibꝰ īhęrere negligāt in qbꝰ neq; ho
norē neq; amplitudinē nāciscātur: atq; eo deuenimꝰ / ut nō-
modo nobilitate & authoritate p̄stātes lr̄arꝫ studia negligāt
uerum etiā nulli nisi abiectissimi atq3 ignauissimi se ad lr̄ās
cōferāt. Nā aut gibbi / aut strumę / aut distorti & cōminuti /
stolidi / hebetes / inertes / atq3 rebus aliis obeūdis inualidi &

incompotes omnes ad litteras deportantur. Quos autem ci-
uilia negocia respuunt: eos putant esse ad otium litteraruȝ ac
commodatos: quos mulierculę maritos reiiciunt hos littera-
rum cognitioni iũgunt: ut aperte sentire istud uideantur p̄
stantissima ingenia pulchrius commodiusq́ȝ quouis in alio
negocio uersari q̃ inter litteras. Eam ob rem quis non ꝑspici
et q̃ nullo in pretio sint apud ciues litterę? Quis causam nõ
discernit quamobrẽ decus & honos litterarum apud ciues in
terierit? Quis non ante oculos ueluti pictaȝ rem prospiciat ca
sum atqȝ pernitiem disciplinarum & artium? Quis non con
doluerit tantam iacturam tantunqȝ naufragium in litteris
factum esse intuens: posteaq̃ in has ipsas morum tempesta-
tes & procellas incidimus: ut nemo pene animi causa / paucis
simi honoris gratia / infiniti cupiditate & spe questus moti
disciplinas sectentur. Iam uero liberales omnes scientię / &
artes / sãctissima animi instituta / seruiles effectę iacent. Iuris
peritia / sacrorũ disciplina / cognitioqȝ naturę ac forma mo-
rum / reliquęue egregię & solis liberis hominibus decretę lit
tere (execrandum facinus) quasi hasta posita publice uene-
unt. Infiniti uenalitii licitatores bonarum artiuȝ circumuo-
lant / ex agro / syluis / ex ip̄aqȝ gleba / & coeno emergũt ĩnu
merabiles nõ hoĩes sed bestię potius ad suiles operas natę: q
sp̄to rur̄ ad disciplinas uẽditãdas & ꝓfanãdas irruũt. O pestẽ
litteraꝝ. Ita ne q rastra & bidẽtẽ exercere debuerãt libros &
& litteras ĩpudẽtissimi tractãt? Quoꝝ officia erãt pecus obser
uare / stabulis ĩsistere / ii de fortunis hominuȝ diffiniũt atqȝ
disceptãt. Qui bacillo cogere pecora debuere: ii iã sceptra ge
rũt: ii iã ĩter magistratus consident. Qui deniqȝ ab ipsis pe-
cudibus non moribus / sed effigie & loco segregati atqȝ alie-
nati sunt: tãdem non nihil tincti litteris temerarii & (ut ait
poeta) Hiulca gens progrediuntur: nullo infamię / dedeco
ris / aut turpitudinis metu repressi ad omnem inmanitatem
prompta / omni scelerẽ & flagitio coĩquinata / nihil pudori / ꝓ

bitati / rectis studiis / aut bonis artibus cõcedens. Non a uir tute & sapientia / sed a cupiditate & auaritia bene & male ui- uendi rationem ducens solam paupertatem miseriam / solas diuitias summum bonum statuens : ut de fortunis / fama / & capite insontis pacisci : questus gratia pestem ac pernitiẽ inquenuis machinari minime abhorrescant : nihil temerarii atq; audaces flagranti pecuniarũ cupiditate affecti uerẽtur. Bone idcirco artes / honestissime artes / sanctissimeq; discipli ne prostant : & questum faciunt. Tunc igitur diuinarũ hu manarumq; rerum cognitio / bonorum morum & glorie tu trix / optimarũ rerum & inuentrix & parens extitisti? Que animos hominũ ornare / ingenia excolere / laudẽ / gratiam & dignitatem cõferre / remp. moderari ipsumq; terrarum or bem summa lege & ordine agere consueuisti? Tunc inq̃ alũ ua litterarum philosophia turpissimorum abiectissimorũq; hominum cupiditatibus suspeditas & deseruis? Sed iam desi namus casũ & interitum litterarum deplorare. Tum etiã fi nem faciamus puestigandi quidnam cause sit : quamobrẽ lit tere usq; adeo abiecte & uiles iaceant. Nam id quidem cũ pro lixum : tum ab re & instituto nostro esset alienum. Sit igitur quantum ad rem nos parce / sed tamen uere demonstrauimus multos labores / nullas uoluptates / multas impensas / mini ma lucra / multas difficultates / multa discrimina / per exigu am authoritatem in litteris comparari. Quibus ego quidẽ in reb9 exponẽdis ita studui esse breuis : ut multos locos destos cõmorationibus / multas argumentationes nudas exẽplorũ multas persuasiones uacuas amplificationum consulto reliq̃ rim. Id quidem ne euis rei accuratus uituperator uiderer : cui non mediocriter fui semper deditus. Tum etiam mini- me sum ueritus ne oratio nostra que uirtute ipsa comite ꝓ ficisceretur tametsi ieiuna / exilis / atq; humilis esset / possit ta men ad iudicia lr̃atoꝝ tuto puenir̃. Satis. n. cultã & comptã orationẽ existimo eã que nulla ĩ parte mẽdacii aut falsitatis

queat redargui. Satis honesta est quę nullas turpitudines admiserit. Quare nemo reprehendat si malui parũ eloquẽs q̃ nimium mordax uideri. Nam tantum quidem a me abest ut litteras non maximi faciam: ut pro litterarum cultu prosequendo multas ãxietates, multos labores, multa incommoda, damna detrimenta, multas erumnas, atq; calamitates in uita pertulerim: dum omnino me litteris deditum atq; admodum inuitis plerisq; quorum ope & suffragio uitam ducebã dedicatum habui. Et.n. paupertatẽ, inimicitias, iniuriasq; non modicas neq; (ut multi norũt) leues ĩ ipso etiam fere perficiendi flore forti integroq; animo atq; erecto hac una litterarum gratia & amore substinui. Atq; hoc quidem effeci: non ut uoluptatem caperem, non ut quęstum facerem: ut ꝑfecto fecissem si a litteris me ad negocia transtulissem. Nam qui aliorum ductu uixi, non modicas aliorũ res meo arbitratu duxissem. Qui ab aliis impetraui: potuissem multis rogantibus esse liberalior. Sed rerũ cognitio, bonę disciplinę, ac cultissimę artes plus semper apud me q̃ omnes fortunę & cõmoditates ualuerũt. Quare nemo sibi persuadeat uelim quę a me hactenus dicta sunt: ea esse contra litteras odio aut fastidio aliquo exquisita. Nam sunt illa quidem ita ex se se posita in conspectum clara atq; notissima ut nostro ad persuadendũ ĩgenio minime aut ullius eloquẽtia indiguerit. Velĩ tamen in eã partẽ nostra dicta prodesse studiosis, ut cum sua prudentia & ratione cuncta quę a me explicita sunt tenuerit tum me adiutore (siquid ualeo) excitati diligentius perspiciant litteras non ad lasciuiam, non ad inanium caducarumq; rerũ expectationẽ cõferre. Nullũ.n. aut ꝑexiguũ fructũ bonę artes turpissimis ĩstitutis cõferũt. Idcirco arbitremur stultissimos eos esse qui aliquid preter reꝝ optimaꝝ notitiã in litteris affectãt. Decet.n. prudẽtes eos q ꝓbe lrãti eẽ aut uideri uolũt: sic ad studia ĩcẽdi, sic ĩter libros ṽsari, ut suũ primũ officiũ putẽt, se se nõ magis doctrina q̃ ṽtutibꝰ ornatissimos

reddere. Sit animus studiosorum flagrãs cupiditate quadã: non auri & opum, sed morum & sapientię. Discantq3 in literis non tantum uim & causas rerum: sed formam etiam cultumq3 uirtutis & glorię. Discant preterea fugere uoluptates contemnere diuitias, aspernari pompas, fortunam non metuere, solanq3 animi quietẽ, mores, uirtutem, sapientiãq3 apprehendere. Siquidem bonę huc ferme artes contendunt Nam qcqd a maioribus conscriptum esse reperitur, id omne eo tendere uidetur? ut errorib9 leuemur, ueritatẽ simplicitatemq3 teneamus: quę duę res ad bene beateq3 uiuẽdũ fundamẽta atq3 robur sunt: quibus iactis & constitutis uirtutem animis magnificentius instruimus, ratio ipsa uirtutis comes florescit, animus intelligentię & sapientię munere fruitur, mens omni perturbatione uacua contra omnem fortunã uictrix persistit. Ergo in litteris sapientię laudem exposces litterate: tum uirtute3 totis uirib9 tuebere atq3 seruabis. Quod ipsum libri ipsi (si loqui per se possent) ut faceres ad monerent. Nam his uerbis uterentur. Tantis uigiliis adolescens te quo is perditum? Tanti labores quid iuuabũt? Quid apud nos hac tua solertia & assiduitate quęritas? Quonam tendũt hę uigilationes, curę, & cogitationes tuę? Cupis oblectari dum te ipsum excrucias curis? An tibi aliquod in dixeris otium? Speras ne tu diuitias idem qui paupertatẽ apud nos nõ metuere didicisti? An te preterit nostrum nihil esse uenale? Non te lateat adolescens cõmodius ducere nos amatores nostros paupes habere q̃ diuites. Nam experti sumus: nemo est unq̃ factus ditior studiosus qui non illico delitiis & luxu rerum imbutus ceperit nostram cõsuetudinẽ, nostrũq̃ complexu3 fastidire. Quid tu ne potẽtiã exquiris? Gaudes honoribus? Affectas dignitates? Desideras amplitudinẽ? Falleris adolescẽs, falleris: si uulgi assẽtationes: si plebis plausus preponis uirtuti: si fortunę ludum, forensem tumultũ, popularem auram non longe postponis doctrinę & sapientię. Ca

duca illa, instabilia, fragilia, plena inanium laborum, ple na timorum, plena suspitionũ, plena casibus & labe. Quis animi quieti & stabilitati uirtutis, disciplinarumq; pulchri tudini cõpararit? An fugit adolescẽs te uirtutẽ apud nos un diq; circũstare? Nullã cupiditatẽ, nullum fastum, nullam tumiditatẽ, nullã in animis leuitatem amarẽ? Omni caligine omni umbra turpitudinum mẽte; ex purgatissimã fieri uel le? Tum adolescens nonne perspicis ꝗ lumine ac splẽdore suo hęc de qua loqmur sapiẽtia nobis deditos illustret, ac cla rissimos elaboret redderẽ? Memẽto reꝶ preteritaꝶ, uetustissi mã apud nos memoriã integrãq; prudentiã considera. Quę te res omni fortunę impetu & casu possit subleuare ac sub stinere. Sepone igitur mentem istam cupidam. Exue ani mum istum spe amplitudinis tumidum. Fuge istas diuitiaꝶ & futilis famę corruptęq; laudis famulas quas litteris adhi bes operas. Stultum est prosequi uoluntate quod opera neq̃ as assequi: stultissimũq; id adniti opera qđ si ꝑficere nequeas peniteat laborum, si assequaris turpitudinis pudeat. Vtere apud nos laborib⁹ parcius, uirtute acrius: neq; tãtu; peritia; doctrinarum quę quidẽ merito uirtutis comes putatur apud nos consectaberis: quin te ad integra; potius uirtutem spe ratione, & cogitatione ĩ dies reddas aptiorẽ. Nã ex doctrina & artib⁹ illud ꝓclarũ dabitur ut ad sapiẽtiã liceat aspirare: ex ṽtute diuinũ illud cõseq̃ris, ut qetẽ animi laudẽ, dignita tẽ & felicitatẽ adipiscaris. Quod si (ut debes) ad uirtutẽ cęte ris posthabitis reb⁹ cõtẽderis, maxima omniũ uitioꝶ leuatio fiet. Tũ maxĩa laus & gloria succedet. Pręstat.n. & excellit ṽtus. Na; ei cõiuncta & cõplexa ẽ diuina q̃dã uis q̃ leuamur a uitiis atq; errorib⁹ omnib⁹: qua; laus, honos, ĩtegraq; & ꝑ manẽs animi uoluptas & qes subsequit̃ atq; ꝑsistit. Quam qđ uirtutem q animo, uoluntate & usu cõphẽderit, q so lidã & expl̃sã uirtute; nõ ĩplebis iudicio eẽ: sed ĩ animi elegã tia & splendore sitam meminerit, is nullum sibi cu; fortuna

cõmertiuȝ esse uolet: is omnia sua inse bona esse posita puta-
tabit: ex quo profecto ornatissimam & beatissimam atq; deo
rum persimilem uitam ducet. Quę cum ita sint adolescẽs in
cumbe ad uirtuteȝ, ac de his fortunę commodis sic iudicato:
nihil eorum esse uehementius cupiendum, nihil animi bo-
nis preferendum, nihil admodum probatissimis uiris preter
sapientiam & uirtutem persequendum, nihil preter insipien
tiam & uitiũ pertimescendũ atq; refugiendũ. Et. n. q uolet
suum facere animum ornatissimuȝ: is quidem sordes istas q̃s
uoluptates nuncupant, atq; illas uirtutũ inimicas quas opu
lentiã & diuitias nominant, atq; alias istas omnes moruȝ ani
morumq; pestes quas honores, dignitates, & amplitudineȝ
appellant: despiciat, oderit, & abhorreat necesse est. Quib⁹
omnibus rebus si diligentissimam adhibueris operam adole
scens, cõperies litteras esse uoluptuosissimas, utillimas ad lau
dem, ad gloriam, atq; ad fructũ posteritatis, & inmortalita
tis accomodatissimas. Nos idcirco cum nostra superiori, tum
hac librorum hortatione & commonefactione excitati atq;
erecti prosequamur ĩ litteris Carole, ut nostra apud omnes
uirtus mi frater comprobetur & dubitet nemo uel solaȝ a no
bis esse quęsitam sapientiam.

Leonis Bap. Alb. de. Iure ad Franciscũ Coppinũ Pratensẽ

ET si a uestris Iure consultorum scriptis cum
has ad te darem litteras Coppine q̃ iaȝ pridẽ
illis relictis ad philosophię studia redissem,
eram alienus: officii tamen esse duxi, ea in re
expectationi tuę satisfacere: in qua & iuris quasi formulas
quę dissuetudine quadam lectitandi ex nostra pene excide-
rant memoria repeterẽ: & me tuorum commodorum esse cu
pidissimum intelligeres. Nosti quidem q̃ hęc legum facul-
tas memorem ac perinde assiduum studiosum exigat. No-

bis autē annus iam ferme sextus elapsus est: postea q̃ ponti
ficem sequimur: quo nullum penitus legum commentariū
uidimus. Ita uexati, ita acti casibus fuimus: ut neq̧ loco con
sistere neq̧ librorum copia perfrui licuerit. Quę res cū ita
sint quę tuo iussu de iudicio promendo dicturi sumus, ita
accipies: ut ab eo dicta putes qui secum ipse partim recolli-
gat uetera sua negligentia destituta, partim noua nullo li-
brorum adiumento, sed solo ingenio commentetur. Ad rē
igitur proficiscamur.

¶ Iure consulti officium est integra fide & summa religio-
ne controuersiam dirimere: cauereq̧ ac prohibere nequis do
lus, nequa ue fraus uspiā locū (quo ad in se sit) habeat: fidem
autem ueteres iustitię fundamentum esse dixerunt. Nanq̧ ea
manente fiunt quę dicta sunt. Religio ad pietatem & ęqui
tatem diuinam spectat. Quare pietatem dixere coli tum ma-
xime: cum in tēplis, hoc est in omnium rerum decore & ho-
nestate uersemur. Itaq̧ iudicem illum esse optimum statuo:
qui maxime religiosus quiue, quod in primis maxime decet
tenuerit. Decent quidē honesta quę ab utilibus quonam pa
cto segregentur prudentum interpretationibus in philoso
phię preceptis dinoscuntur. Ea re fit ut philosophum esse
iudicem oporteat. Sed de hoc satis: probum si dederis iudicē
& dei memorem.

¶ Controuersię finis imponitur pactione partium aut iu-
ris diffinitione. Hic iudicem decet moliri primo, ut per ami
citiam res conficiatur. Nam ius eo omne spectat semper, ut
quies & tranquillitas in animis hominum ac societas huma
ni generis & naturalis charitas seruetur. Hęc ut fiant: scrip-
to iure partim est qđ uetet, partī est qđ iubeat. Sed cum ple
runq̧ id ius qđ a natura in cuiusq̧ probi animū institutum
est, a scripto iure discrepare fortassis uideatur: idcirco exor-
tę sunt prudentium curę quibus & quid deceat & quid expe
diat definiatur. Quo in munere meminisse iudicem oportet

naturę preceptis nunq̃ esse abhorrendum: idq; esse ex na/
tura existimamdum, quod probi omnes comprobent, pius
nemo reprehendat. Quę iure uetētur, ea quidem non bona
neq; commoda sed mala sunt: quę autem iubeantur bona cō
tra esse certum est. At dicet quispiam. Vetitum est, uxorem
uiro amantissimo donum in uita elargiri: filiu3 in bonis pa
ternis cuius eadem futura sūt, infra ętatem dominium habe
re: captu3 bello ea possiderẽ quę (ut redimatur) merito omnia
ex ponenda sunt. Hęc & huiusmodi pleraq; alia eadem ĩ par
tem esse uetita respondetur: q̃ aut turpitudini prouideatur,
aut publicę & q̃ plurimorum saluti: Veluti ne coniugum
ardens amor quę filiis emolumento futura sunt dissipet: ne
ue intemperans & incõsulta adolescentis libido turpiter pa
ternas fortunas effundat: aut deniq; fortassis (mitto cęteras
rationes) eum q manceps sit bonorum solemne ius non ha
bere: neq3 id committendum: quod hostem reddat cu3 pa
trię incõmodo locupletem: aut id maxime fieri, ut cęteri fõ
titudinem ignauię, mortem seruituti, decus turpitudini di/
scant anteponere: ad rem redeo. Hęc prima constat regula
ut bona semper malis pręferantur. Bonorũ alia magna, alia
minora: minora ad maiorum comparationem dicuntur: sed
fortassis in bonis id magnum ponendum est quod uere bo
num sit ueluti Deus, uirtus: quanq̃ deum illi neq3 in bono
rum neq3 in malorum numero habeant: sed hic locus ad mo
net ut a philosophis bonorum distinctionem summamus:
Stoici quidem & in primis Zeno nõnunq̃ ea dici bona asse/
ruit quę mixta sunt, ut prolis foecũditas, qeta senectus: alia
esse simplicia ut scientiam, tum ex genere bonorum quę sem
per presentia sint esse scientiam & rerum optimarum cogni
tionem arbitrabatur: quę uero non semper essent presentia
esse huiusmodi: ut in iis gaudium & risu3 collocaremus: sed
hanc esse in bonis uim ut q̃dq3 bonorũ conduceret, essetq3

oportunum commoditate / utilitate / aptum / laudabile / iu-
uans / optabile / atq3 iustum. Possent & alii adduci qui tri-
partito bona diuisere: ut essent animi / & corporis bona / a q3
externa. Epicurũ / Aristippu3 / Caliphone3 / Cyrenaicosq3
omnes / Diodorum / Hieronymum / eiusmodi quorum alii
in doloris uacuitate / aliqui in rerum cognitione & sapientia
collocarunt. Eos non aspernamur qui honestatem & uirtu
tem ad bonum adiunxere. Itaq3 quod minime honestũ / qđ
a uirtute abhorret / malum existimabimus. In iisq3 bona ea
maiora arbitrabimur quę non seiuncta ab honestate magis
conducent / magis oportuna erunt: quę commoditatis emo
lumentum utilitatenq3 afferent: laude3 / opem / salutem con
ferent: quęue magis quisq3 sanus appetat: sed in hac cõpa-
ratione animi bona ut uirtus & uirtutis premium / ut gloria
dignitas / & imprimis salus animi / bonis corporis ut ualitu
tudini preferenda sunt: externa ut diuitię omnibus postpo
nenda. Hęc si satis intelligunt: non ignorasse oportet maio-
ra semper bona esse minoribus prępонenda: ueluti si cui iu-
rato lis censenda sit: ueluti deierare / aut ad deierandum pro-
cliui non prędtari iusiurandum / quod quidem id ipsum salu
tem animi q̃ maxime sit lęsuru3. Eadem ratione uitandi ma
li gratia minora interdum mala nõ turpiter iure concedun-
tur: ueluti furto uitam substinere / q̃ fame tui homicidium
ferre: filium uendere / q̃ uitam per inediam deserere / ipsu3
se inopię causa uenũdare. Proxima regula est ut quę bona
cõstãtia & permanentia sunt: eadem inconstantibus & non
permanentibus anteponantur. Nam militarem disciplina3
seruari q̃ ciuem eo quide3 conducit (ut cęteras rationes pre
teream) quo diuturnior quę ex disciplina utilitas futura est
q̃ quę ex uno ciue utilitas est: idcirco non impie Torqua-
tum se se filio orbasse defendunt. Contra item quęq3 mala
diuturniora sunt futura / ea in q̃ ut euitentur / temporanea
eligi q̃ belle possunt. Hoc enim Regulum sensisse possumus

interpretari que3 fama est ad carthaginenses hostes & ad pa
rata supplicia redire maluisse q̃ fidem fallere: nam plus apud
eu3 ualuit diuturnę atq; sempiternę infamię euitatio q̃ pau
corum dierum acerbitas. His coniuncta regula, ut si ex in-
commodo & mala conditione aliqua bonum subsecuturum
sit: ut maius, diuturnius, uehementiusq; bonum eligatur:
ueluti qui in pontem reficiendum q̃ in scenicos ludos erogan
dum publicum ęs constituerit. Tertio loco regula est, ut id
qđ uim habet ut bonum efficiat: puta felicitatem, gloriam,
sobolem, augeat, rem accumulet, utilitatem restauret, ser-
uetq3 uires, id cęteris bonis anteponatur: quę uero nō eam
iuuandi uim & bene conferendi habent post ponantur. Id
habet uim ut strangematis & pulmentorum & delitiarum
iactura fiat q̃ librorum: contraq3 mala ea effugiantur quę
ledendi uim & potestatem habeant: qđ si id nequeat: quęq3
minus obesse ualeant ea illis preferantur: ueluti siquis statu
at ex ęrario captiuos q̃ eorum commutatione qui ex hosti-
bus apud nos capti detineantur, esse redimendos. His con
iuncta regula est: ut illa bona quę fortassis posthac mala ali
qua sint secutura postponantur: & quanto ea maiora tan-
to postponendi ratio ad hibeatur: ueluti malam consuetu-
dinem sint inductura, aut si authoritatem & legum dignita
tem comminuant. Sed ero nimium prolixus, si ponendis ex
emplis operam consumpsero: quę res tibi homini docto ha
ud quaq̃ est necessaria: nam ex te eadem comprehendes. Sũt
& in bonorum genere quę palam in luce & cognitione sũt
posita. Quędam item quę ad cognitionem conferant, ea q̃
dem ab dictis, & naturę obscuritate impeditis & ad cogniti-
onem minus accõmodatis omnibus pręferenda sunt. Bo-
na item quę eiusmodi sunt, ut facile homines illa capiant, il
lis afficiantur, chara habeant, bonis illis quę graui cum soli
citudine & cura sint complicita preferantur: & quãto sunt

ea dulciora & pretiosiora tanto anteponantur: & quę contra mala, dura, & acerba, aspera & solicita ea postponantur: & ex quibus bonis mala huiusmodi: & ex quib9 malis bona istiusmodi: & quanto illa diuturniora: & quanto ista promptiora, & clariora: tanto inter ea sit preferendi & postponē di ratio. Ex quo ortum est, ut uera bona fictis preponātur: uera mala fictis postponantur. Ficta bona ex quibus uera bona subsequantur, iis ex quibus ficta eueniant anteponantur. Ficta mala ex quibus uera mala, fictis ex quibus ficta mala procedant postponantur. Vera bona quę ficta mala sequantur, ueris bonis quę uera mala imitentur preferantur. Vera mala quę uera bona excitent, q̄ uera mala quę ficta bona gignant preponantur. In hisq; omnibus discernendis diuturnitas & uis omnium tam presentium q̄ futurarum causarum adiūgatur. In uerbis bonis aiunt esse uirtutem. Nam Socrates duo tantum posuit esse uera bona. Deum ipsum, & quę nos cognitione & amore deo proximos & quasi ex deorum genere nobilitatos redderet uirtutem. Idcirco ea semper maximi pendatur, uirtutiq; faueatur: ac pro uirtute quidem incommoda dispendiaq; interdum ferenda arbitrabimur: ac ad uirtutem quidem quę recensuimus omnia sunt adiicienda: ut magna uirtus preferatur minori, diutina uirtus temporaneę. Virtus quę uim habeat: ut alios ad honestatem illectet, ad animi quietem adducat: ueluti iustitia tēperantię fortassis, & quę ad iustitiā accōmodantur, q̄ quę ad temperantiam preoptentur: & huiusmodi omnia repetantur: ut si disceptabitur, cui Titius iusserit se defuncto dari centum: in discutiendis rationibus optime cadat: maluisse litterato, maluisse philosopho, q̄ sculptori & huiusmodi. Virtute3 hoc loco ex hominum more appellamus: ut eum ī quo aut manus, aut lingua, aut uox, aut pes, aut quiduis istiusmodi doctrina aliqua excultu3 sit: qui fidib9, qui pictura qui istiusmodi aliqua arte sit edoctus, uirtute illum ornatu3

dicamus. Tum etiam & maxime uirtute excellere eum dici-
mus in quo litterarum ac rerum difficillimarū ratio & cogni
tio ad sit. Itaq; his addenda est regula: ut nulla bona, nulla
uirtutis species, nulla commoda nulli affectus, nullaq; ho
minum iudicia & opiniones sanctissimę religioni & pietati
repugnēt. Proxime ut pietas & religio nullā impietati & sce
leri causam aut principium pręstet. Hinc illa sunt Turpe iu
ramentū & turpis promissio irrita, & eiusmodi. Adde his
quę de religione diximus ut honestati & decori īseruiatur:
ac ad bonorum quidem & malorum cognitionem tenendā
hęc inuestigatio proderit: ut intelligamus rerum cognitio-
nem haberi partim per ea quę excidant aut sequantur, ue-
luti bellum esse malū: quod homicidia, populationes & huius
modi afferat. Id noscitur partim per assimilationem: ut ītra
Italiam militem habere: quia superiori bello simile sit secutū
partim per ratiocinationē: ut quum disqritur habeat ne eas
partes quas supra recensuimus: ut sit ne iuuans, oportunū
an ęquū: cui ratiocinatiōi illa subsunt, diminutio, augumē
tum, trāslatio, aduersatio, sublatio: puta si diminuatur, re-
stetne aut non bonum: si augeatur ea census ratio, sequatur
ne malum: si in aliud tempus in alias personas, in alia lo-
ca, in alias res aut in istiusmodi omnia transferatur, qd sit
futurum: si contraria sequantur: si omnino tollatur: quid &
quale commodum oportunitatis, laudis, utilitatis & huius
modi sit rerum istic affuturum? Proxīe his q̄ recēsuimus regulę hu
iusmōi sūt: ut cogitemus possibilia ea an impossibilia sint: quo
cognito possibilia preferātur. Ea quidem necessaria appello
sine quibus quę deceant conueniantq; expediri & perfici nō
satis queant. Facile ne an difficile sit: facilia preferantur. Vti
le ne an īutile sit: utilia preferantur. Iucunda an iniucunda
sint: tristia postponantur: & īprimis illa quę sint honesta om
nibus semper antecedant: Nam quęq; parum honesta sunt
ea parum esse ex Iure interpretanda sunt. Sed necessitati uel
coniuncta est honestas uel paret. In iis autem illud quasi in
trepres sese ingerit quo disceptamus eadem singula per se a-

ut item cum alio qualia sint: & paria ne an non sint. Si nõ / aut excedunt / aut exceduntur: nam sic quęritur: hoc ne il lo magis necessarium: illud ne hoc utilius / facilius / honesti us & eiusmodi. Tum inter se hoc modo. Vtrum ne utilius id / q̃ hoc facile: illud necesse magis q̃ hoc honestum: ex quo in paribus excedentia bona pręferantur & mala postponan tur oportet: paria autem ut sint raro euenit. Sed cum Ius medium quoddã sit (ut ita loquar) inter seueritatem & mi- sericordiam / interq3 rigorem & indulgentiam: ut in plerisq3 municipalibus legibus pętoris arbitrio quippiam relictum sit: pietatem colere q̃ poenam sumere humanius est. Veru3 autem plus minusq3 multis modis considerant: ueluti idem de his similia / dissimilia / aut his contraria diximus. Nam aut tempore / aut loco / aut rebus / aut personis eadem con- ueniunt: & quę de necessitate / utilitate / honestateq3 dixi- mus adhibenda sunt. Item & quę supra de bonorum diffini tione diximus. Quę si omnia hoc uellem loco renumerare essẽ plane prolixior: tñ ut unã aliquã exhibeã / hęc erit per ue stigãdi ratio: ut tp̃ra tp̃oribus: na3 tu3 erat necessariũ / nũc nõ aut nõ tm̃: tũc utile / nunc inutile: tunc ea de causa honestũ nunc minime: & eiusmodi. Itẽ ip̃m de locis rebus & personis dicendũ est. Sed sunt aliqua propria tp̃oribus / aliqua locis / aliqua rebus / aliqua personis. Tp̃oribus & si ẽt alia eueniãt ut ĩ personis & rebus / & locis / quę eẽt longũ enumerare: cõ suetudo / usus / ex qb9 presũptiones & eiusmodi. Tñ aliqua sunt ueluti quę primo occurrunt ut necessitas: ea. n. oritur ex causis. Causę incommoda / libertatis amissio / reipublicę pnities & eiusmõi q̃ q̃si necessitatẽ ĩtulere: ut id exequęret / loci facilitas aut difficultas / partis dignitas / authoritas & gr̃a ut id dignitatis gr̃a iusserint: ut uictor triũpharet: loci diffi- cultate adductũ noluisse dimicare / & castris sese tenuisse: tẽ- pora captasse qbus abesset hostiũ dux. Rebus ferme oĩa ĩpri mis accidunt q̃ supra de bono disseruimus: ut eam fuisse rem bonã ualde bonam in promptu quã non esset difficultate &

labore adepturus, plenam gaudii, utilitatis, & honestatis. De eo item qđ plus esse aut minus dicatur, alia suppeditat ratio & discursus. Nam aut numero, aut pondere aut mensura penditur atq3 metitur: aut aliquid qđ eligibilius id efficiat assūmit. Numero: qđ pertineat ad pluris: ut comune ius, q̃ municipale: municipale, q̃ priuatorum: pondere, & mensura quę preferenda sunt ī facto est: ni forte ad animi affectus & res ingenii mensura3 quoq3 adiiciamus. Quę uero aliquid in se habent ut pre eligenda sint: ea sūt quę supra dixim9 ut bona & quibus afficiantur. Nam filio q̃ affini, affini q̃ reliquo ciui, ciuiq3 q̃ peregrino operam prestare. Hęc uero quatuor permixta regulas afferent q̃ plurimas ut quo plures affines contineat eo res amabilior ut patria: quoue id maiori cu3 mensura amoris, obsequi, operę, beneficii, & istiusmodi eo eligibilior. Essent qui de bonorum eligibilium rerum ratione in hunc modum disputarent. Vt alia prima & hęc preponenda, alia media, alia ultima esse bona dicerent. Prima qđ quę aliorum essent origo & plane fons, atq3 ortum aliis preberent: ut si trāquillitas animi primum bonum est, uirtus proxima est quę eam gignat: aut si uirtus primu3 ipsum bonum est, scientia ex qua uirtutis habitum imbuimus: si scientia ipsa primum in causa qua de agetur bonum putabitur, preceptores & eiusmodi supputabuntur. Itaq3 postremo cū in paupertate tranquille uiuere possit sapiens, opes ultima erunt bona: cōtraq3 prima eadē maloꝝ eē costituem9 ut sint prima media & minima: ut interminima bona & minima mala parū sit discriminis, itaq3 ī his omnibus ea discernendorū bonorum & malorum q̃ supra absoluimus his applicāda sūt ut quę prima inter se maiora, perenniora, itē & quę faciliora, accomodatioraue sint teneantur: quod & illi uolunt qui in rebus humanis uera esse nulla bona dicunt: sed eade3 omnia esse opinionib9 ꝑscripta duciq3 animos affectione, odio amore, & eiusmodi. His quoq3 ratio hęc ad hibebitur: ut iu

sta affectio preferatur illiqz indulgeatur: ut si patri adulte filię occidendi ex iure detur arbitrium; iustiori minus iusta affectio et quę difficile uitari possit & quę omni ex parte non turpis sit permittatur: quę autem facile potuit deponi ad malorum conditionem adscribatur. Huiusmodi res eos primū mouere qui statuerunt: ne interdiu quoqz furem ęque ac nocte conciderès. Iusta quidem alia sunt quę sine alicuius iniuria animum honesti quoad eius fieri possit compleant: ut in uacua serere, aquaz fluentem haurire, auem liberam intercipere, & alia cū par pari affertur: unde iustum dicimus euz qui dignitati & meritis satisfaciat: ex quo orta est liberalitas & cętera huiusmodi quę alius erit demostrādi locus. Datur satis aliquando homini, aliquādo humanitati. Id fit cuz aut tantuz pro tanto, aut tale ꝑ tali. Quod humanitati datur huiusmodi est: ut oculum pro oculo, & qui non in ęre is luat in cōpore: naz hominū cōmodis seruitur, si fit: ut lęsus animus a uindicta prosequēda ex qua maior pernities subsequi posset, ad quietē & tranquillitatē referatur: quā qđ tranquillitatez iura īprimis optare diximus: fiuntqz poenis cęteri ad scelus ineunduz tardiores. Eadem ratio de pręmiis uigeat necesse est: naz si benemeritis non referātur: cęteri inertiores reddentur, & emeriti animum nequaq̄ pacatuz gerēt. Quare sic statuisse possum⁹: ut sit ius mediū qđdaz inter poenas & pręmia: nāqz si lęso iusseri ꝑ īteresse isthuc dari: ꝑmiū est id qđ ī cōmodis repēditur. Itaqz si ad paritatē spectet ius, mediūqz ipsuz sit qđdā inter poenas & ꝑmia, poenis respondeāt necesse est: ex qua re litium existimationes uarię & alię pro locis, tēporibus, & eiusmodi aliter redditę sūt. Non. n. par fieret si sacrilego furi eadē existimatio esset atqz ꝓfano: ex quo intelligi uolo huc omnia conferri quę hactenus supra recensuimus: ut sic statuam⁹. Poenā bonū quidē esse quia humanitati satisfaciat: malū, quia hominē afficiat. Idcirco & malis & contra bonis ista hęc cōmiscenda sūt. Nāqz diuturnū malū

oculorum effossio nondiuturno bono pugni uindictę non respondet: quia maius scelus principem percutere, quia turpior affectio amare puerum & eiusmodi: idcirco grauior pena. Hinc igitur omnium mulctaruȝ modus prefinitur. Sed illud in omnibus penis meminisse opus est: ut neq̧ plus q̃ sat est, neue minus, neue alius q̃ reus in extimationem adducatur: tẽporibus locisue obtẽperetur. Rei sunt omnes ad quos id reℝ pertinuit. Hinc est ꝙ sacerdotis uitam in discrimen adduci prohibetur: naȝ ea deo dicata est: militi indulgent qa reipublicę adiuratus. Vxori superstite uiro non licet alii nubere: quia uiri uxor, & uir uxoris sũt: & q̃ ĩ coelis iuncta sũt interris nequeunt dirimi: quę naturę uinculo ęterno conciliata sunt: ea non nostris discidiis neq̧ superductis hominuȝ uinculis dirimuntur. Hęcq̧ omnia inq̃ eo pertinent, ut intelligas rerum omnium quę aliorum sint, in istorum qui iudicio rei sunt extimationem nihil uenire. Quare dinoscendum quęnam nostra sint & q̃ diu bona: ea.n. sunt quibus bene utimur. Non tu quidem negabis esse diuitias bonas ut opinor. Sed idem diuitias esse non bonas asseres, iis qui ꝑꝑ eas diu noctuq̧ curis afficiantur: & uti quidem bona animo possidentur, ita & animo amittantur par est. Hinc est quod aiunt bonorum subreptorum aut iactoruȝ recuperandi Ius esto: auem quoq̧ tamdiu mancipem esse q̃ diu ex animo missam non feceris. Sed uel hac ratione scelesti dicunt̃ bonis cessisse, cum scelus agunt, uel eo ꝙ illi sese indignos prębent bonorum usu. Nanq̧ quęq̧ habeat ciuis reipublicę sunt. Si quidem ipse est reip. membrum: & quę membri sunt totius corporis esse necesse est. Id si ita est, dedecet remp. fraudari ꝑ ignauũ, aut inertẽ, aut scelestũ. Vnde tractũ ẽ (qđ aiũt) bene bonis utier. Quod si sine scelere cessurus sit, cedet hic suis nõ communibus: nam in aliena re sui nihil est arbitrii. Hinc est ꝙ priuati publicis non derogant: quod omnes comprobarunt, pauci non dirimunt: quod omnes tangit, omnes cõ-

probēt. In hiſq3 illa ppulchre ſedent quę ſupra de honeſta te & utilitate recēſuimus, ut illud exinde emanet quod aiūt publico decori priuatum facinus nō obeſſe. Ex quo fertur ſacerdotē ad profanū tribunal non trahi. Sunt q diuina ab humanis diſgregēt: deq3 Iure diuino diſputēt late atq3 diffuſe. Nos diuina deo eſſe reliquēda cenſemus: ut exiſtimemus ī pmiis atq3 penis iudicē tantū humana penſitare: & ea quę lege habent, ad miniſtret: ut dei memor & recti amantiſſimus ſit. Inuenio de Iure ab aliis aliter eſſe perſcriptum: ut primo cōmunis ſocietatis gratia Iura eē cōſtituta dicāt: ſocietatiſq3 humanę nō eoſdē eſſe nexus, neq3 eē neceſſitudinū gradus pares. Primas qđ cōiugationes eē matrimonioꝝ quas naturalis qđ appetitus procreādi effecit: proximus gdus eſt liberoꝝ & eoꝝ q ex te nati ſūt quem naturalis quędam cura earꝝ reꝝ quę ex te creata ſūt cōſtituit: deinceps reliq amoris & beniuolētię nexus quos uſus cōiūctioq3 rerū, ſermonū, & uolūtatū cōtinet, ut fratrū quib9 cōmunis pater, & domus, et ciues qbus cōmunes leges & ſacra & eiuſmodi: inter quos qđ omnes nullum eſt arctius uinculū q eoꝝ q per religionē3 & uirtutē3 animo ſūt cōſētiēti & pene iter ſe uno: quā re3 amicitiam nuncupant: & eande3 niſi iter bonos eſſe futurā negāt. Mali aute3 ne ſimus phibemur. Hinc eſt q nō ui, ſed pmiis ad uirtutē allicimur: a uitio nō illecebris, ſ3 penis deterremur Huius rei cauſa eſt q nos eē bonos ita ex natura eſt, ut nemo nō ſe cupiat bonu3 eſſe q malum: malumq3 eſſe contra naturam ita eſt: ut quiſq3 improbos & ſceleſtos naturę quadam cōmuni bonitate oderit. Itaq3 cum nos eſſe bonos ex natura ſit: recte ne atq3 ex Iure inter bonos tantum hoc eſt inter animos bene naturę conſentientes ſocietatem collocent uideamus? Certum quidem eſt amicitiam hanc in qua uera & aperta beniuolentia deſideratur, eam haud quaq3 ueram eſſe amicitiam: pariq3 ratione in qua cōiunctione fides non adſit in ea amicitię ius ledi palam eſt. Q si fidem eo dictam fatent

quo fiat qđ dictũ sit oĩs perinde dol9, oĩs ꝑfidia, oĩs fraus iu ri contraria et repugnans sit necesse est. Hinc est ꝙ i uenditi onibus & in iis priuatorum uoluntatibus communibus quę nomen & quę nõdũ nomen adeptę apud iureconsultos sunt id maxime enititur, ut dolus fraus sęcludatur, ueritas elu cescat. Sed plerunq; euenit ut tegmentis dolus lateat: neq; fa cile dictu est, q̃ interdum error ueritatem, & fraus integrita tem, & perfidia bonam fidem sapere uideatur: idcirco illico eo tendendum est inuestigatione, ut qua ratione docuimus bona a malis seligantur: quo deiceps maiora minoribus, cla riora obscurioribus, promptiora aut acriora tardiorib9 ãte- ferãtur: honestatiq; semp ꝑ primę partes tribuanť. Sed si tamẽ uis accesserit quaʒ ꝓximã iferẽdę necessitati collocam9, ea q dẽ omnes rationes ꝑturbat. Quare recte cõsuluere q uim ui ꝓpulsare ea lege dixerũt, ut neminẽ ledas, nisi lacessitus in iuria. Iniuriã qđ fieri, aut nostraʒ in ꝑsonã, aut in res nemo nõ nouit. Huc ergo adducatur illa distinctio, qua bonoruʒ alia animi, alia corporis esse, alia externa & fortunę diximus: & cum prętantiora animi sint: pręponantur igitur in compensanda lite: corporis autem bona & siqua sunt rario ra & ab omnibus desideratiora & istiusmodi quę supra ex plicata sunt, eadem bonis externis non postponantur. Ex ternoꝶ autem bonorum hoc est rerum quas nostras uulgo dicimus: alię publicę alię priuatę: publicę alię temporales alię diuturnę, alię profanę, alię diuinę: inq; his expetendis semper rariora eligibiliora pręferantur: hac lege ut suis uta tur quisq; ut suis, publicis ut publicis: & sua quidem cuiusq; sunt. In primis tempus, affectio, & actio: ut odisse, amare, et eiusmodi. Actionum alia coacta, alia uoluntaria: coacta im ꝑpotente: hęc quideʒ aut bene aut male: bene quę cũ ratione certa ad ueritatẽ congruentia: male quę cõtra. Inq; iis nõnul la prompte & cũ gaudio, nõnulla pene iuiti & cũ tristtia fa cimus. Tuʒ & sũt cuiusq; bona triũ (ut ita loquar) ꝑsonaꝶ:

reip. primo: tum proximorum : tua deinceps; aut fortassis in primis humanitatis in quo statuendo nos nõ esse oblitos decet; q̃ quidem simus homines & non nobis nati solu; sed partem nostri patriam, partem parentes, partem amicos sibi uendicare: ideo conferre ut & filiis intelligas a patre alimẽta dari oportere, captiuis redimendi gratia multa licere; furta domestica non esse penitus famosa, siquidem non omnino nõ sua subripuisse uidentur. Et pleraq; huiusmodi quo ea inuiti, aut ex studio quandoq;, aut coacti ipi agimus, eo plus eadem minusue licere. Sed & uis aut infertur aut pfertur. Non .n. tantum inferre iniustum est, q̃ & nõ propulsare si queas: multoq; magis cum debeas, turpe est non iniuriꝫ obsistere. Hinc esse q; multa iudici ex arbitrio licent absq; accusatore inquirere, fama indice torquere & eiusmodi. Na; iudex quidem legis est minister: ac est quidem lex nõ priuata sed publica bene degendꝫ uitꝫ ratio. Idcirco eius ministrãdꝫ munus non priuatis extat, sed publicis cõmendatum. Ad legem spectat cõmunẽ fouere amicitiã: ea contineri nequit nisi inter bonos: mali ergo segregandi sunt, quos indiscrimẽ adductos ita tractari cõuenit: ut & illos emendatos malis, q̃ extinctos. Possem & eos adducere qui altius repetant, ac dicant deum ipsum & naturam esse legem cuius ea sit uis, ut recte facere iubeat, uetet delinquere: hominisq; esse pprium legẽ tueri, in seq; accipẽr: quo sit deo q̃proxim⁹. Dehinc leges & ipsi quasdam edant quibus deos coli, pietatem haberi, religionem seruari, disciplinam morum teneri imperetur: ac ne quid iniustum sit: cõmuni utilitati ut prouideatur, in omnibusq; esse oportere specimen & decorem. Sed cum instituissẽ mi Coppine ea tantum referre quibus cum quid ad te dubii esset delatum, id tu qdẽ non legum uerbis quꝫ (ut nosti) in quanuis parte; protrahuntur ac facile sequentes & consequẽtes adducuntur: ut hic affirment, ibi negent, ex Iure factũ dici: id non legũ inq̃ uerbis, sed mẽte posses pclarũ & dilucide

70

ex te discernere. Nescio quo pacto materię affluentia prolapsus sim: ut plura dicere cogerer / q̃ uolebam: neq3 consistendi modum reperire3. Itaq3 ut finē mihi ipse imponā: postq̃ satis multa retuli quoru3 similitudine cętera ex te possis elicere/ tibi quę dixim9 tenenda sunt. In omni quidem Iuris ꝓuestigatione ut bona malis pręferantur / mala secludantur. In bonorum autem comparatione ampliora bona / diuturniora / uim habentia / cognita / clara / & a pluribus experta / uere & nō ficte possessa / ita anteponantur ut uirtutem & felicitatem semper esse per nos defensam conseruatāq3 uelimus cōmuniq3 amicitię & amicorum quieti summa religione & fide cōsulamus. Vale.

Leonis. Bapt. Alberti Triuia.

Enatorias Causas aduerti: uticunq3 illę q̄de3 sint: & quacūq3 ducātur argumētatione: non pluris esse generib9 q̃ sex: ea nos genera similitudine quadā Triuia nūcupabim9: q3 in iis oīs senatoria disceptatio uersetur & ꝓuagetur. Triuia igitur hęc sint. Lex / Meritū / Arma / Societas / Pecunia / & Mos. Quodcūq3 istoꝝ reddetur descriptione explicatius. Verū toto hoc opusculo uelī3: nō cu3 exacta philosophatiu3 norma agēdū mihi eē: sed cū patritiis cōsultorib9 deputes. Erit igit̄ apud nos Lex ꝑscripta quędā p̄finitaq3 degēdę uitę rerūq3 agēdarū ratio & mod9 quā publice oēs aut publici aliq̄ cōstituūt. Merita quisq3 facile intelligit eē ea quę dictis factisue ꝓboꝝ aut īproboꝝ debeantur. Armoꝝ appellatione non uti apud Iurecōsultos ferrū / aut fustes / & lapides tantu3 comp̄hendi uolo: uerū p̄ter hęc equitē / peditē / phalāgē / legione3 classē / totāq3 expeditionē / uim / & apparatu3 quo publicas uīdictas ꝓsequi / & salus patrię / ciuiūq3 libertas tueri seruariq3 manu possit. Quib9 reb9 quęcūq3 ea3 habēt ui3: ut nolentes repugnātesq3 cogāt ad officium atq3 contineāt adscribēda sūt. Ab iisdē etiā īperatoris cōsiliū & peritiā eē neq̄q̃

se cludēdā duco. Societatē appello quā eādē seu foedus & cō foederationē, seu cōspirationē, atq; cōsensū, seu tale q̄duis aliud appelles: nō asp̄nabimur: modo intelligas me de iis rebus atq; adminiculis loq, quę ab externis uolētib⁹ & cōsētiētib⁹ ducta plurimū reip. cōferāt. Pecunias dicemus eē nō ęs tātū aurūue signatū: sed eā ip̄rimis omnē opulētiā rerunq; affluētiam quę ad cōmunia ciuiū studia motusq; armoꝝ pacisq; ornamēta cōferāt: quo ī numero sūt uestes, pecus, annona, tela, scuta, currus, nauis, & istiusmodi. Morē statuemus q̄si legē quādā fato īcohatā, usu susceptā quę nō scripto & poenis: sed hominū approbation: rectiq; opinione seruet̄ atq; Triuiū quodq; duos habet ad disceptādū aditus ubi argumēta cōtēdāt. Nā aut de lege rogāda cōsultāt: aut cōtra d̄ lege abrogāda. Meritis ī prōptu est pręmia deberi: aut cōtra deberi poenas. Circa arma v̄sabitur cōsultatio: ut aut armis positis ī pace simus & in ocio degamus: aut ut sumptis armis ad bellum & contra hostes utamur. In societate pensabitur hoꝝ alterum: ut eam aut ineant aut susceptam dirimant. Pecuniam aut cogunt parantq;: aut iam conquisitam & asseruatam petunt ut erogent atq; in usus cōferant. Morem uero, aut incohandum aut abolendum statuent. De his igitur & circa hęc senatoria omnis habebit̄ ratiocinatio. Sed ratiocinatio ip̄a locos habet p̄suasionū in q̄b⁹ argumēta v̄sātur. Persuasionū q̄d̄ loci ęquo numero uti & Triuia quoq; sex. Possibile, Necessariū, Facile, Honestū, Vtile, Delectabile. Ex quocūq; istorū (quod ipsū etiā Triuis accidit) duplex ad p̄suadēdū facultas p̄betur. Nā aut dicunt hoc puta: ut arma suscipias necessarium, utile, honestū esse & eiusmodi: aut contra difficile, impossibile, tristissimumq; esse. Et tantam habent uim in causis senatoriis ista hęc: ut interdū uno aut altero quouis istoꝝ bene cōparato tota causa illico cōp̄bet̄: uti si q̄s ostēderit exhausto ęrario & fessis lōga bellorū molestia ciuib⁹, nō pater̄ ūde pecuniā sūmas: difficilli⁹q; eē Hanibalē abiger̄ q̄ arbitret̄. Ista ut cōfirmēt̄ eaꝝ reꝝ suffragiis idi

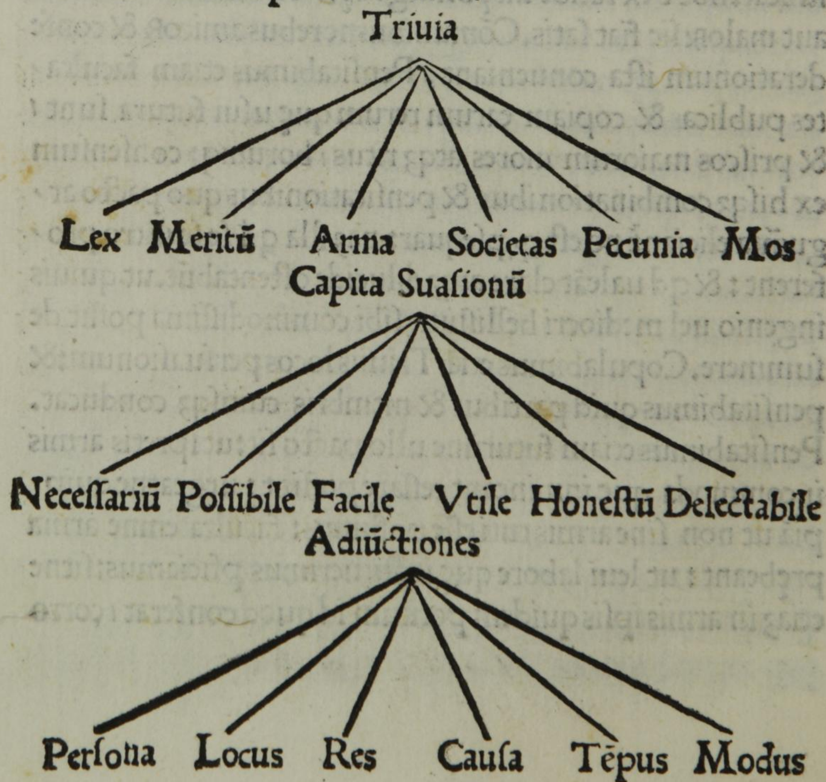
gent de quibus mox transigemus. Sed iuuat prius intelligere q̄lia ista q̄d ipa sit. Necessaria ueteres existimarũt ea eē / qb⁹ adeptis cessabit illd̄ q̄d iisdē nō amotis non cessaret. Est item necessitas cu3 quid cogare ut facias. Possibilia ea erunt q̄bus ī est causa atq3 ratio cur q̄d fieri possit. Facilia q̄dem sũt quę prona & ꝓcliuia & admodũ parata sũt: ut leui labore & cura nō multa fiant. Vtile erit q̄d conferat cōducat / coadiuuet / corroboret / opituleť / cōseruet: & quę etiā ueluti īstrumēta ad agēdũ sint. Honesta sũt q̄ ex officio digna / cōdecētia / cō uenietia: quęue īsignia / egregia / ꝑclaraue sint: quęue decora / laudabilia / gloriosa / existimabilia / sācta / religiosa / & cũ uirtute cōiũcta quęue maiestatē ac nominis posteritatē exornēt Delectabilia iucũdũ / uoluptatē / & lętitiā faciũt: qualia sũt quę grata / amena / suauia sēsib⁹ ueniũt: quęue exanimi sētē tia succedāt: ut uīdicta / reiq3 amatę assecutio / inimicitię cala mitas: quę demũ illectāt / trahũt / detinēt aīos ꝑalacritatē / hilaritatē / & festiuitatē. Quę aũt istis cōtraria sunt totis illa q̄d ꝑtib⁹ pugnāt atq3 ad uersātur: nāq3 nō necessario cessasse possum⁹. Impossibilia penitus tollũt ꝓficēdi uiā / conatusq3 frustrātur. Difficile īpossibiliũ naturā sapit. Inutile neq3 cō fert / neq3 opitulať / neq3 cōseruat: sed potius nocet / atq3 pe nitus lędit. Inhonesta cũ turpitudine cōiũcta sũt. Tristia & ingrata omē3 animi uoluptatē tollũt atq3 amouēt. Itaq3 per suasionũ loci suapte natura huiusmodi sũt q̄les recēsuimus. Sed īsenatoriis disceptationib⁹ euenit ut adiunctionibus qui busdā ipa hęc quę trāsigimus nō sēꝑ neq3 ubiq3 eadē eē ꝑse uerēt: ut exēplo ītelligamus. Natura sui facile / possibile / ac ꝓ pe necessariũ ē arborē quę primo floruerit uere / fructũ autũ no edere: sed adiũge ueternosā & īfectā / aut adiũge turbu lēta tēpestate / & uētis sęuissimis quassatā / sequeť nimirũ in arbore ut id neq3 facile neq3 admodũ possibile sit. Ergo q̄d ipm erat facile natura sui possibile atq3 admodũ necessariu3: nũc istiusmōi adiunctione redditũ ē: ut sit neq3 facile q̄dē /

neq; possibile. Alio itẽ utamur exẽplo. Apd̃ ueteres religiõe acti nobiles adolescẽtes nudi & cũ loris p uicos urbis discursi tabãt festis lupcaliũ dieb9: hac ętate ne pede qd̃ nõ uestito li cet pdire ipublicũ puata hõestate ciuili atq; familiaꝶ decore Alia ergo tpr̃a alios mores attulerũt. Fr̃is uxorẽ apud hebre os cogebat̃ frater defũcti ducere: apud nos lege phibemur cognatę affinitatẽ petere. Alia igitur illis ratio (ut ita insti tuerit) alia fuit nobis: ex qbus oĩb9 pspicuũ ẽ: superiora il la cũ locis, tũ tẽporib9, tũ etiã psonis, & cęteris istiusmodi imutari: quas res sic uenit imẽtẽ appellar̃ Adiuctiões, q pri mis illis psuasionum locis adiũgant̃ ad psuadedũ: & sunt qd̃ numero nõ plures sex. Persona, Locus, Res. Causa, Tẽpus Modus. Hęc itẽ oportet itelligere q̃lia sint notationib9 qui busdã mẽbroꝶ & ptiũ eaꝶ in quas diuidãtur. Persona ea erit cuius opera ueluti iperio, ministerioue resp. utat̃. Et psonaꝶ qd̃ alia ẽ qua; natura dedit & altera quã istitutũ & ars & in dustria adiecit: alia quã fortassis resp. posuit. Vtamur q hoc loco exẽplo. Cesari, Alexãdro, atq; ẽt Catoni psonã natura d̃dit, ut essẽt illi qd̃ tales ut facile diligas, aut uereare: ut uo eẽt alter cẽsorio supcilio grauis, alter facũdia & lepore g̃tus, ali us maiestate frontis iperiosus, istitutũ studiũq; fortasse pfe cit: ut uero hic dictator, alter aũt rex haberet: neq; ex natu ra, neq; ex istituto, sed aliũde sũpsere: ex quo aliud Catoni senatori & priuato, aliud Cęsari reru; domino fuit more ho minũ facile, possibile, honestũ, & quę cũ his ad numerãtur. Rursus psonaꝶ alia diuina alia nõ diuina: nã in psonaꝶ nu mero supos quoq; locari uolumus: qñ qd̃ superum ope uel magis q̃ hoium cõsilio & opera resp. regat̃ atq; cõsistat. Ite; alia psona pfana, alia sacra, alia publica erit alia priuata. In publicoꝶ numero nõ capita sigula ciuiũ p̃sertı; putãtur sed iteger potius numerus quo magistratus cõtineat̃: magi stratus uero aut i unico aliquo cõsidebit: ut est sacerdos, pre tor, rex: aut ipluribus ut sũt triũuiri, collegiu; epulonum

tribuni plebis/ senatus: atq3 demu3 i iis i quib9 uniuersa ciuitas cōprehēdatur: in priuatorū autē numero cōtinētur affines/ cōiuncti/ sodales/ patroni/ adde & architecti & oratores & iis similia & istis etiā cōtraria: ut fuus/ ignotus/ inimicus & talis locus plurimus est. Nō persequar omnia/ tm̄ quę ad rem faciāt nō pretermittā: habet. n. locus ipe aliqd aliunde sumptu3 qd̄ cu3 loco ueniat/ aliqd uero nō aliunde q̄ ab se/ sed inatu3 atq3 isitū: ut sit capax/ ut hac aut altera forma & qualitate preditus sit. Innatum dicimus esse loco qd̄ segregari non potest: ut uero sit publicus/ priuatus/ sacer & quę istis similia sunt aliunde iniunctu3 atq3 ipositu3 ē: amouerique3 ista possunt/ loci forma & natura nō mutatis aut uitiatis Reru3 autē notationes quę ad id dequo agimus accōmodantur sunt qb9 fit ut res altera ab altera differat: differt. n. res ab re multa ex parte his quib9 ab loco locus: sed precipue differt in iis quę quantitate & qualitate & huiusmodi annotantur. Causam esse hic apud nos interpretamur illud quod moneat/ ut aliquid fiat/ aliquid aggrediamur atq3 assequamur In rebus causa quę ab re alia fit prope habet quasi quanda3 necessitatem: ut cum ea res sit/ procul dubio altera subsecutura sit: Sed animos nr̄os/ mouēt cura & ratio tuēdi sui/ met9/ hōestatis/ salutis/ libertatis: cupiditas itē glorię/ iperii/ & rerum. Mouent etiam quę dolorem/ indignationem/ iras/ odiaq3 concitant: uti sunt aliorum obtrectatio/ emulatio/ iniuria/ & cętera generis eiusdem: quę molestiora sunt q̄ ut ea diutius perferenda censeas. Nec hic sum nescius causas apud philosophos esse quatuor: sed inter patres senatorios & multitudinem abunde ista sunt: philosophos tamen nō aspernamur. Tempus triplex est ante q̄ agas quid: dunq3 id agatur: & re ia3 perfecta atq3 absoluta. Fit etiam ut apud multitudinem tempora notentur ex iis quę non sunt penitus temporis/ uti cu3 dicunt: Syllę tempora duriora fuisse q̄ Marii & bellorum tempora plena esse solicitudinum: quę

omnia eo dicta sunt, quod uelint motum atque statum quendam rerum annotare quae id tempus tulerit. Modus tamen & si potissimum esse uideatur rerum agendarum ordo: habet tamen aliquid in se quod plus importet: nam in ordine illud attenditur ut hoc fiat prius, illud simul, aliud posterius: in modo autem rebus ad hibendo pensabitur: ut nequid excedat aut desit: ut etiam nihil fiat non attemperate & aptum ad rem. Itaque hec sunt quae ad causas senatorias faciunt. Triuia Persuasionum loci, & Adiunctiones, ex quibus uaria, & multiplex, & prompta, & facilis argumentorum ratio subministratur: hunc in modum combinabimus atque comparabimus altera alteris, & sui generis, & non sui generis: singularumque partibus repetitis ac pensitatis aptiora & quae pulcherrime faciant ad rem seligemus: nam si quid forte incidat ut disceptetur armane capienda sint? Iugabimus Triuia Triuiis sic Pensitabimus. n. lege ne aliqua hoc uetemur: an sit ex lege quod iubeat: hoc est ex ratione uite bene degende. Meritis ne aut bonorum aut malorum sic fiat satis. Communibus ne rebus amicorum & confederationum ista conueniant. Pensitabimus etiam facultates publicas & copiam earum rerum quae usui futura sunt, & priscos maiorum mores atque ritus, borumque consensum ex hisque combinationibus & pensitationibus quo pacto argumenta eliciantur non est quod persequar: nam illa quod se se ultro proferent: & quod ualeant clare atque dilucide ostentabunt. ut quiuis ingenio uel mediocri bellissime sibi commodissima possit desummere. Copulabimus etiam Triuiis locos persuasionum: & pensitabimus quid partibus & membris cuiusque conducat. Pensitabimus etiam futurum ne ullo pacto sit: ut spretis armis incommoda quae inmineant cessare possint: urgeatne quippiam ut non sine armis tuti esse possimus: facultatemne arma prebeant: ut leui labore quae instituerimus perficiamus: sitne etiam in armis ipsis quidem positum id quod conferat, corro

boret, conseruet imperii maiestatem, decus, religionem: quod gaudia, expectationes, uoluptatesq; ciuiū augeat, atq; confirmet: reddat ne aptiora & faciliora quę posthac usui futura sunt: & huiusmodi alternis cōbinationibus mirabere quātā uiꝫ argumētoruꝫ offēdas. Copulabis itidē Adiuctiōes cū Triuiis: tū ēt locis ꝑsuasionū: tū etiā sui ordinis cęteris adiūctionib⁹. Pensitabimus. n. armane ꝑ hos dies solemnes capere honestū sit. Famā nominis ne & posteritatem lęsura sint. Detrimēto ne futura sit, legib⁹, cēsib⁹, amicitiis publicis, si collectitia seruoꝝ manu ꝑsertī leui hac suspitionū cā moti sūpserim⁹: & eiusmodi ī quib⁹ collatōib⁹ & disq̄sitōib⁹ sēper oīa ad remp. referēda sūt: & quod egregie explicabit argumēta erit si cōparationibus annotabimus singula: qd ea q̄dem īter se similitudine aut dissimilitudine cōueniant: Siue pensitabimus ī partibus singuloꝝ quidnā habeat quodq;: q̄ due ad eas res ꝑfruēdas, aut ꝑferēdas ualeāt quę animū ī hāc aut ī alteram sententiā possint trahere.

Leonis Baptiste Alberti Canis.

Rat in more apud maiores nostros uiros omni bonarum artium cognitione & imprimis disciplina morum sanctissimoru3 & religione prestantissimos, ut bene meritos ciues laudibus prosequerentur: clarorumq3 uirorum nomina litteris, & quoad in se esset imortalitati, summo studio omniq3 industria commendarent. Id illos ita consueuisse possumus interpretari: partim ut referendis premiis equitate & iustitia uterentur, cui uirtuti penitus erant dediti: partim ut iuuenes studiosos ad uirtutis cultum, quo patrie utiles & celebres eo pacto apud posteros redderētur uehementius illicerent, & confirmarent: partim etiam ut otiu3 quo fortassis abūdabāt in eo collaudandi munere omnibus grato atq3 accepto consumerent. Tantūq3 apud eos & publice & priuate ualuit studium concelebrande laudis hominum probatissimorum: ut non in funeribus modo (hac etate inde acepta consuetudine ut fit) publice laudationes haberentur, & litterarum monimentis mandarēt: uerum etiā eo processit res, ut nō contenti humanis laudibus atq3 gestis, alii deos effecerint suis scriptis eos q uirtute effloruissent: alii preterea fictas & nulla ex pte credendas fabulas ad uirtutis illecebras accomodarint. Hinc Athenis multe a rhetoribus funebres acte orationes. Hinc apud nostros a simili quoq3 p id tēpus uulgata cōsuetudine sūpta licētia extitit, ut nō modo ciues optime de rep. meritos p officio dicēdo ornarīt: uerū etiā suos domesticos priuati ciues publica i cōtione collaudarīt. Et. n. (ut ceteros omitta3) Marcū qd Antoniū suaui oratione collaudasse matrē in funer, & Fabiū Maximū de filii laudib9 funebrē habuisse orationē ferūt. Ab hacq3 deniq3 cōsuetudie Hercules deus, Hydra bellua lerne, & eiusmodi mōstra, que ab re esset & pli xū psequi emanarunt. At nobis p istos estiuos calores otiosis

cuz ipa se se & si acerba occasio obtulisset: ut meo mihi admo
dũ inato aliqd cõtinuo agẽdi aut scriptitãdi desiderio hone
stissime & pene coactus satisfacerẽ. Quid iaz est qđ prompti
us exequar? Q̃ ut in ea re exercear: in qua officio & (ni fal/
lor) minime improbando desiderio meo cõferã. Et. n. cum
intelligam ita esse ab optima natura ipsa cõparatũ: ut uirtute
ĩsignes & eos maxime quib9 cari & cõmendati fuerimus im
primis diligamus: pter pietatem uisum est: si hoc amoris of
ficium qđ defuncto Cani meo canum omniũ optimo & mei
amãtissimo debeo / denegarim. Nam si bonos omniũ cõsẽsu
iuste & pie quasi uirtutũ suaꝝ obseruatores & testificatores
nimirum laudamus: quãto hoc cõmodius & decentius a me
fiet / qui laudare instituerim hunc quem apud me educatũ &
optimis per me disciplinis instructum ad unguem norim.
Qua in re tantam cuperem quidem esse in me dicendi faculta
tem: ut hac ipsa in funebri oratione maximas illius & incre/
dibiles laudes pro legentium expectatione satis possem recẽ/
sere. Nam in ea re quã me acturum prestem: siquid defeceri /
ridiculus sim. Sed hoc ad scribendum audentius aggredior:
ꝙ illius uirtus quę iam usqz uniuersis orbis terrarum genti
bus explorata fuit & cognita ex se tanta est / ut cum eloquen
tię ornamẽtis minime indigeat: tum esse illam nobis amplam
& rerum dignitate ac uarietate elegantem ornatamqz oratio
nem sumministraturam non diffidam. Describam igitur bre
uiter uitã & mores canis mei: ut qui legerint neqz ꝓlixitate
orationis in fastidium incidant: neqz nos nimium curiosos &
exactos laudatores fuisse iudicent: ac futurũ quidem non ue
reor: quin canem ipsum laude dignissimum / & in eo laudã
do me officium secutum affirment. Tum sibi ad uolptatem
animi & ad mores bonos plurima apud nos adinuenisse (ni
fallor) admonimenta non negent / quę cum laude sequan/
tur & cõdigne imitẽtur. ¶ Et. n. ortus est Canis noster parẽ
tibus nobilissimis patre Megastomo cuius in familia uetustis

sima pene innumerabiles clarissimi principes extitere: ut in-
ter ipsos aliqui ob uirtutem in numero sint deoru3 apud pri
scas illas sapientissimas ęgyptiorum gentes habiti: qualem
ętate hac nostra medium inter astra fulgentissima ex eo ge-
nere quēdam uagari canem qui sydeꝛum motus & cursus nō
ignorant, omnes profitentur. Matrem autem habuit pieta
te insignem ex eadem clarissima & amplissima familia orta3
quę cum uirtute, & animi robore, & prestantia, atq3 uiri-
bus, tum fide, beniuolentia, pietate, obseruātiaq3 in eos a q̄
bus se liberalitate & benefitiis adiutos senserit ipsos longe ho
mines exuperarunt. Ac prolixum quidem esset maiorum su
orum omnium facta dictaq3 memoratu dignissima recense-
re. Sed hic iuuabit aliqua eorum gesta enumerasse: quo ītel
ligamus hunc nostrum a pristina suorum probitate & uir-
tute minime degenerasse. Itaq3 inter proauos familię canum
memorię traditum est, nonnullos tanta animi fortitudine
preditos extitisse: ut neq3 leonem q̄uis acerrimum & feroci
simu3, neq3 elephantum maximam & ualentissimam bellua
rum in duellum petere recusarint. Quo ex omni fortissimo
rum canum numero cum cęteri plures, tum imprimis duo
apud Hiaroti3 Indoꝝ fluuiu3 orti q̄ prius sub rege Albano
rum mox sub Alexandro macedone meruere celebres & no-
tissimi sūt: quos ferūt cu3 elephātum aut quāuis belluā mor
su cōprehēdissēt, nisi ea prius cōfecta neq3 igni, neq3 fer-
ro, ab suscepta dimicatione & uictoria uspiam potuisse auel
li. Quanta autem huiusmodi fortissimorum canum extiterit
copia, hinc uel maxime perspici potest: ꝙ Caramantum re
gē suis auspiciis & armis ab exilio ī regnū restituerūt: Colo
phoniosq3 & Castabalēses nullis stipēdiis acceptis, nullaq3
alia spe lucri ꝓposita, sola beniuolentia ducti primas acies
agēdo, & hostē cedēdo sępe a populationib9 grauissimis & ī-
minēti seruitute uīdicarūt. Fuere igit̄ & ꝑduellionib9 & stru
cta in acie frocissimi, atq3 (qd̄ raro hac ętate euenit: ut armis

fidentes iustitiam & pietatem colant) in hac nobili canū fa
milia sempiterne ad hanc usq; diem humanitas, fides, & re
ferendę gratię studium uiguit, non minusq̄ fortitudo. In
credibile dictu est, q̄ illi quidem in seruanda fide perpetuo
fuerint religiosissimi. Aratus Sycionius uir & domi & bel-
lo clarissimus capto Acrocorintho fortissimo prouincię adi
tu a quo pene omnis patrię salus pendebat: arcez eius loci nō
fidissimis amicis magis q̄ canibus quinquagintat uendam cō
mendauit, quam illi quidem diligentissimis diu noctuq; ex-
cubiis peractis seruarunt: tantamq; quoquo se loci recepe-
rint omnium gentium in se gratiam & beniuolentiam opti
me agendo, semper assecuti sunt: ut cęteri pleriq; atq; in pri
mis Xantipes priscus defunctos canes q; bene essent meriti,
publica impensa honeste humandos censuerit: cuidamq; cu
ius fidem & amoris constantiam Salamine & in omni sua ex
peditione esset expertus in arce apud Athenas sepulchrum
q̄ honorificentissime posuit: locunq; nomini eius dicauit q
Cynotaphiuz nuncuparetur. Quid clarissimo illi fecisset Xā
tipes cani? Qui Sparguz puerū cui postea Cyro nomen fuit
crudeliter expositum cū inuenisset, motus pietate cęteris su
is posthabitis rebus summa solicitudine & inextimabili qua
dam charitate tutatus est. Quiue (quod incredibile dictu
est) quot & q̄ maximas atq; atrocissimas in seruando puero
contra uoraces lupos & istiusmodi fame seuientes feras fortis
sime illatis acceptisqz uulneribus dimicationes īierit. Sed ne
pietate quidez huic is inferior canis fuit, qui duz a perempti
amici cadauere exposito uolucres & feras arcendo persiste-
ret, p sitim & famem atqz laborem defecerit. Adde his & il-
lum qui Appio Iunio & P. Silio cons. Romę nulla alia san
ctiori necessitudine deuinctus, nisi q; per domestice fortas-
sis conuiuere, domunqz nonnunq̄ ex mediis nemoribus rap
tas ad eum cęnas conferre consuesset, familiarem suum homi
nem quēdam tanto officio prosecutus est: ut aduersa & cala

mitosa fortuna collapsum ne defunctum quidem deseruerit Nam & si egenus canis ipse ac pro querendo sibi uictu nequicq̄ esset otiosus: tamen apud familiarē suū carcere publico detentum se se comitem habebat assiduum: ab aliisq; amicis rogatum cibum ad miserum hunc hominem in dies deferebat: atq; cū miser ille poenas Germanico principi / a quo detineretur persoluisset: in Tyberī eiectum cadauer substentando summo suo cum periculo adnatauit. Verum enim si quis uelit canum omnium pietatem & fidem prosequi / tanta & tam multa eorum uirtutis exempla ab optimis authoribus memorie prodita inueniet: ut quiduis facilius eum posse existimem / q̄ eadem omnia unum in locū collecta redigere Que res cum ita sit/ nos breuitatis gratia maiorum huius familie laudes pretermittemus: atq; id quidem ita agemus / uel q̄ de huius nostri Canis laudibus nimium multa & elegantissima ad dicendum suppeditent: uel q̄ non eo me ingenio preditum sentiam: ut illorum superiorum preclarissima gesta pro dignitate queā recensere: uel q̄ fortassis quibusdam qui potissimum Canis nostri egregias laudes expectant: ab re esse maiorū hec commemoratio uideatur: Preter duos igitur in amicitia singulares qui mihi occurrunt & quos ob facti admirationem minime pretermittēdos duco / ceteros omittem⁹. Nō inter hos q̄dem illos cōmemoro quorū unus ī Epiro amici sui pemptorē nulla homicide arma aut minas ueritus p̄sēti animo & acri latratu ac laniatu in coetu hoīū prodidit. Quorū ue alter pari animi fiducia Ganictoris filios Hesiodi occisores indicauit. Neq; eū q sacrilegū a templo Esculapii sectando obuiis peregrināīibus gestu & nutu monstrauit. Eūq; missū facio canē q ad R. ciuē bello ciuili p̄stratū adstitit cōtra p̄strati inimicos belligerās tātis uirib⁹ ut inimici armati non nisi prius īterfecto cane abscidere p̄strati caput potuerit. Sed hos igit̄ missos facio eosq; admirabimur: quorū unus Lisimaco regi amicissim⁹ cū amicū e uita exisse atq;

in rogū eius corpus delatum ītueretur: pre amici desiderio ut
quē in uita āplius nō esset cōspecturus morte celebri cōseque
ret, sese medias īter flāmas funeris iiecit. Alter amici cuius-
dā īterfecti cui nomen Iasoni Licio fuerat tā acerbissime mō
teʒ tulit: ut p̄ animi dolore cibū abhorrēs īedia decesserit. Hu
iusmodi igit̄ maiores aui & auorū ꝓaui hac ī familia genero
sissima fuere fortissimi, sāctissimi, piissimiqꝫ. Quos profec-
to Canis hic noster d̄ quo agim⁹ omni pietatis modestięqꝫ of
ficio maxime imitatus est: nulliqꝫ ꝑ uirib⁹ fuit fortitudinis
gloria secūdus. Queʒ cū natura pusillū & ad ferēdū īmanissi
mi & p̄potētis hostis alicuius īpetū haud satis firmū genuis
set: tn̄ (qd̄ suę fuere ptes) animo ad rē militarē adeo fuit acri
& bellicoso, ut maiores sępe belluas ꝓuocatus & iiuriis laces
situs petierit. Qua ī re cuʒ semꝑ maluerit īpatoris laudib⁹ q̄
militis uirtute p̄star̄: idcirco nō manus tm̄ cōserēdi cupidus
sed īgētis glorię īprimis desiderio flagrās, qd̄cūqꝫ ī optimis
īperatorib⁹ laudi dari animaduertisset ī se recepit. A Fabio
n. Maximo maturā illā & prudētissimā cūctādi & cōtinendi
militis rationē & cautionē īsidiarꝝ: a Marcello & Scipioni-
bus uiʒ & īpetū audēdi & cōgrediēdi, a. C. Cęsare atqꝫ ab
Alexādro firmitudinē & ꝑseuerātiā certādi, ab Hannibale
astū & fallēdi hostis īgeniū & ꝑspicaciaʒ: ac deniqʒ ne ī his
lōgius uager a singlis ꝓbatissimis īpatorib⁹ sīgulas deinceps
qb⁹ claruerīt uirtutes mihi hac adhibita moderatione desūp
sisse uisus est: ut neqꝫ in eo laudē poneret, ꝙ ualidissimū ali
quē & efferatū hostē manu armisqʒ, neqʒ ꝙ ꝑfidia & uersu
tiis fallaces & fedifragos exuparit: sʒ ꝙ acres & feroces forti-
tudine ac uincēdi ratione & cōsilio ātecesserit, id sibi ad offi
ciū adscribebat: suasqʒ esse partes arbitrabat̄ ꝑpeti nūq̄ ut la
boris aut īcōmodi atqʒ periculi metu subiisse turpitudinē ali
quā uideretur. Ac pro uirib⁹ operā dabat, ut laudē & glori
am clarissimis & dignissimis facinorib⁹ ꝑmeruisse apte iudi-
caret: tātaqʒ ī cęteris reb⁹ fuit abstinētia & ęquitate ut non

nisi ꝓ iustitia & honestate dimicādū uspiam duxerit: ac ꝓ iustitia q̄d & libertate tuenda nullū unq̄ discrimen recusauit: ꝓ nostrisq; subīde rebus seruandis fures q̄q̄ armatos, & quosuis aduenas ignotos & audaces īsultare, ac strenue contra īfestissimos cōclamitare, ac dimicare nūq̄ ꝑtimuerit. Et q̄d pleriq; militaris disciplinę imperiti uituperant, experti omnes cōprobāt, nostri erat Canis īstitutū: inimicū sibi facere neminē quē uirib9 & fortunę suffragiis superiorē ītueretur. Si qui fortassis īsolētes & ꝑpotētes ad inimicitiā se se iniuriis efferebāt: lenitate & placabilitate mites & mansuetos ita reddebat: ut ī eo nihil assētādo, aut subsecundando humile aut seruile fuisse accuses. Deniq3 omni in certamine ratione, q̄ uirib9, amicitia q̄ armis, rem conficere sēper studuit: hostenq3 ut ꝓsequeretur, nisi fugiente3 nullis unq̄ artib9 adduci potuit. Ex quo fiebat, ut mature consulendo semper in tuto esset: et attemperate īrrumpendo sępe maxima cum gloria uictor ouans ad me congratulatum rediret. Posteaq̄ equos omnes, boues, hominesq3 omnes fugientes Catonis precepto clamoribus & uocib9, q̄ cędēdo, aut armis fugasset: tanta erat prosequendi arte & peritia, ut nusq̄ hostē abigēdo certatione3 sibi parasse iniquā penituerit. Itaq3 sic a locis, a temporibus, ab fortuna deniq3 ipa pręstita3 laudis & uictorię occasionem negligebat nūq̄. Ab duro aūt certamine prudētia, nō pusillanimitate, aut uecordia aliqua ꝑcauebat: sempq3 (q̄d meo iudicio sapiēs q̄sq3 debet) prudētia3 q̄ uires, modestiāq3 q̄ ullā apud se iactātiā, ualer̄ ostētabat: tā etsi q̄s fōtitudinē āteponat pietati, fidei, religioni: q̄s omnes uirtutes esse iustitię partes commemorāt. Non ingrediar ea3 disputationem eorū q̄dicūt apud quem una sit uirtus, eūdē omnes alias habere uirtutes. Quid annon iustitia sit: Nos ut hostes & amici simꝰ diligant? Fortitudo ne ut cu3 timeant oderint? Fortes in castris intra armorum tumultus uersantur in rapinis, incede (si recte interpretamur) cōsenescūt mi

litãdo:q̄ ĩ re una maxime fortitudini locus ẽ. Iusti ĩ laribus patriis & domesticis cum penatibus & charis ciuibus qetem tranquillitatemq3 colunt. Animi audacia & uiribus pacem & otium fortasse quęritat miles: per ęquitatem autem ac leges otio & pace ciues fruimur. Sed missam faciamus hanc de istiusmodi uirtutibus disputationem: siquidem non manus tantum, uerum & imprimis ipsum pectus fortitudinis sedem atq3 domicilium obtinet: ac ne in ferro quidem quantum in animi magnitudine & firmitate fortitudinis gloria collusceścit. Ad re3 redeamus. Prudens idcirco nr̄ fuit Canis qui ab ineunte ętate spretis armis, spretisq3 istiusmodi (ut quidam fortassis extimant) furoris & inmanitatis artibus se se totum optimis & pacatissimis optimaru3 rerum studiis & disciplinis contulit. Nam cum me plurimum litteris delectari & a numero eorum q̄ hac ętate mediocriter docti habentur nõ reiici atq3 secludi fortassis audisset: illico neglectis patriis & domesticis delitiis ad me animi diuitias rebus caducis pręferens atq3 ardua & rarissima expetens, concessit. Cuius ego indolẽ & decorẽ formę conspicatus nimirum amore erga illũ affici occepi: Quod ipsum Socrati (cum Alcibiade3 formosissimũ adoloscẽtẽ esset cõspicatus) accidisse referũt: & negasse Socratem (quoad ĩ se foret) passuru3, ut diuinę adolescẽtis pulchritudini cõdigni sãctissimi mores & uirtutes nõ adesset Erat autem Canis noster facie honesta & liberali, liniamentis iis a quibus Zeusis facile omnẽ pingendi uenustatem & gratiam, ut a uirginibus crotoniatibus sumpsit, excepisset: ore lęto, & Megastomo patri persimilis. At oculis pietatem atq3 modestiam matris, perq̄ belle gestiebat. Pectoris quidem amplitudine & cęterorum mmebrorum dignitate & specie maiorum suorum statuas pulcherrime reprȩsentabat. Quę omnia mirifice ac prope diuinitus ad admirabilẽ adolescẽtis pulchritudinem conuenientia inauditam & incredibilem ingenii & animi uim multo (ut erat) maximam exprimebant.

Nam eo fuit quidem singulari & diuino ingenio preditus ut liberales quidem apud me artes ingenuis canibus dignas inextimabili quadam discendi celeritate omnes parilis ętatis studiosos paucis diebus exuperans integre edidicerit. Memoria fuit maxima / ut quę semel memorię commendarit: nunquam effluxerint: semper ex tempore atque imprompto affuerint. Neque solum rerum quam in L. Lucullo fuisse maximam ferunt: sed & uerborum quam Hortensium amplissimam habuisse aiunt / memoriam habuit. Hinc mirum illud quod ne trimatu quidem exacto latinam grecamque linguam ęque atque hetruscam tenebat. Ingenio preterea fuit docili & uersatili & ad quamuis rem apto & ita accicto / ut breui adiuncto studio cuiuis sese rei agendę aut arti dedisset / omnem in ea pristinam suam industriam & operam exposuisse diceres. Mente fuit cōstāti & minime leui aut uolubili: ut īterdū ī eo illud Catonis dcū3 subuererer: quod aiebat: odisse se puer quam pcoci eēt pdit9 sapientia. Sed in ea pmaturitate nihil habebat morosi aut fastidiose graue. Ac nunquam in eo erudiēdo mihi molestu3 laborem aut stomachum esse suscipiendum sensi. Vita quidem & moribus ea fuit: quam omnes & beneuiuendi & probitatis se propositum habere exemplar faterentur atque congratularentur. Accedebat eo / quod cum esset ī omni gestu et sermone modestus: tū & in omni reliqua uita pter cęteros ut pecunię/sic uoluptatū omniū minime cupidus / maxime cōtemptor & eē & hri studiis oib9 elaborabat: ueluti quod a me sępe auditū meminisset / pecunias a uulgo ītēperātiū & īperitoꝶ tātope expeti: quod uni cui sint dediti uoluptati subministrēt: & ī quo hoīe lōge a uoluptate ad uirtutē pēdeat animus / nō ī eo istas opum diuitiarumque flagrantes cadere cupiditates. Fuit igitur pecuniarum omnino grauis & sapiens asperna/tor. Vna tantum uixit contentus ueste. Pes illi ut ęstate ita & bruma ad niues nudus. Somnos non delitię gratia osci/tans: sed requiescendi necessitate sub dio quouis dabatur lo/

eo, modo non turpi atq; obscoeno (cum opus esset) capie-
bat, uini & pulmētorū abstinentissimus. Itaq; in hoc nul-
la luxuries, nulli sumptus, nullum ęs alienum, nulla con
uiuiorum libido. Siquem oderat, coram accusabat: in absen-
tes minime unq̄ maledicus. Amicorum secreta nūq̄ prodi-
dit. Suo contentus, aliena appetiuit nūq̄. In omnes mitis,
affabilis: ad amicitias optimorū pronus & ꝓpēsus: amicitiasq;
ipsas obseqis q̄ pollicitationibus, re q̄ ostētatione inibat atq;
adaugebat. Amicitiāq; ꝑ uirtutē dignius q̄ ꝑ emolumēta ama
ri cupiebat. tū dādo q̄ accipiendo i amorē ꝓgrediebat̄. Nul-
li grauis, nulli durus, p̄terq̄ q; ab obscoenis, impuris, ac de
sidiosis se se alienum & maxime segregatū uolebat: quos qd̄
animi quadā generositate ferre nullo modo poterat: atq; im
primis eos omnes audaces q iiuriā i quépiā iferrent Herculi
similis sūmo odio ꝑsequębat̄. Amicis meis oīb9 obsequēs, fe
stiuus, officios9, obtēperās ut omnes facile illū diligerēt: &
optimā de eo spē susciperēt. Creuit igitur una cū fama & re
rū notitia ānos & hominū de se opinionē superās. Dié nul-
lam otiosā p̄teriit agēdo, omnia cognitu dignissima ꝑscrut-
tando: difficillima, ardua, & laudatissima tētādo, nūq̄ la-
borib9 aut uigiliis parcēdo. Deniq; ut totū hoc genus laudis
breuissime cōplectar: fuit hoc animi robore atq; uirtute pre
ditus: ut uoluptates īprimis omnes respuendas & asꝑnādas
duceret: otio desidię, ludis, cōuiuiisq;, igenuos labores cor
poris atq; animi cōtētionē ad gloriā ꝑferret: i omniq; uitę
cursu ea minime esse expetēda putaret quę essent a laude &
dignitate seiuncta: seq; natū arbitrabatur nō ad somnum &
delectationem: sed ad uirtutem, dignitatem, ad patrię decus
& ornamentum, ad studiosorum commoda, ad bonam gra
tiam, ad famam nominisq; claritatē, & posteritatē cōparā
dā. Hęc igitur illius fuere studia & uitę modus: quę quidē
quasi capita summanq; gestorum suorum succincte & p̄sse
duxi esse recolligēda. Nāq; si p̄clara eius oīa facinora ordine

uelim recensere grandis admodum a me foret & supra meas facultates longe mihi difficillimus susceptus labor. Siquidē is omni in laude consequenda studio / industria / opera / assiduitate / diligētia cuiuis p̄clarissimorum hominū concessit nūq̄: quin & cū integros dies ad laudem & gloriaȝ summis laboribus & oībus uirib⁹ concessisset: noctu etiam interdum uarios canēdi modos aurib⁹ a cōcentu sperarꝝ orbis haustos (ne musicā spreuisse & oīo austerus uideretur) ad Lunam exprimebat. Hocq̄ȝ eo studiosius agebat: q̄ me disputātem audierat a cognitione earꝝ rerꝝ oīum quę turpitudine uacēt (modo maiora & digniora studia nō p̄termittāt) minime abhorrere ingenui ꝓpriū eē. Naȝ & q̄s ingenuū se & liberē educatum audeat dicere: cum in equo indecenter sedeat: aut palestra turpiter labatur: aut ī armis tractādis rudis atqȝ penitus ignarus fuerit? Sed de his alias. Ad Canē nostrū redeo: qui q̄d quo a digno opere nullū uł minimū horę momētuȝ uacaret: cū una mecū a cuius laterē nūq̄ discedebat: apud quē etiā omne tēpus ꝑditū arbitrabat̄: nisi q̄d discēdo cōsumeret / ad gymnasiū & studiosorū (q̄d sępe fiebat) cōuētū proficiscebatur / is lętus & quasi ad expectatissimā uoluptatē accersitus p̄cedebat: & quo sibi aliorꝝ uitā (ut aiūt) magistrā haberet: & optimos ac laudatissimos selectis spretisqȝ turpibus imitari cōmodius posset: q̄cq̄d ubiqȝ digni ageretur / quid q̄sqȝ obuius canis saperet doctrinarꝝ / Achademiamne / Stoicos / an Peripateticos / an Epicureos oleret / sagaci industria scrutabatur: ad meqȝ tantisper mores & īgeniū eorꝝ quos tractasset referebat. Bonos comiter cōsalutabat: segnes ac petulātes castigabat dictis. Deniqȝ semꝑ etiā īter eūdū erat ī officio & cultu uirtutis. Cum autem ad gymnasia esset deuentum: discēdi studio intra coronā disputātiū ęquuo & prono animo cūctis eā rē ferētibus tacitus atqȝ attentissimus illud Pythagore obseruās q̄ taciturnitateȝ discipulis īperabat / se se mediū cōtinebat. Q̄ꝫ siquem insolētē ostentatorē ingenii sui dicacēqȝ

atq3 nimium arrogantē & immodestum disputatorem offen
disset: illico eius ineptias maximis īcrepationibus cohercebat
Nolebat. n. eo in loco bonas illas horas male per temeritatem
alicuiꝰ deperdi. Quibꝰ omnibꝰ ī rebꝰ ꝗ̃ assiduus. diligens ꝑ
seuerāsq3 fuerit. Quid ego hoc loco īfinita eius exempla con
numerē? Quo. n. studio / qbꝰ uigiliis ad disciplinas īcubue
rit: testes sunt scolę litteratoꝝ ī qbus ꝑsępius sūma cū audiē
tiu3 attētione maximis uocibus declamauit. Quo aūt moru3
splēdore / qua facilitate / humanitate / affabilitate ornatꝰ fue
rit: testes sunt grā & beniuolētia qua omnes ī illū erāt (du3
uitā ageret) affecti. Testis & moeror funeris / lachrymę bo/
noꝝ / ac desiderium quo illū omniū ętatu3 omnisq3 fortunę
homines defunctum prosecuti sunt. Q̃ꝫ postremo solida &
perfecta & absoluta inter mortales uirtute fuerit: quos ego
testes alios adducā: pręter authoritatē / famā / & nominis clari
tatem qua3 magnificis & innumerabilibus suis gestis uiuēs
sibi ipse comparauit? Quod genus belli in quo non ipse sit
cum laude uersatus? Maritimis contra anates atq3 anseres pi
ratas & fures aquaticos: Campestribus contra locustas orto/
rum uastatores: Murali contra lacertas alucorum & rerum
pub. ꝑturbatores. Quibus omnibꝰ in rebus du3 corona & tri
umpho dignus putari ꝗ̃ cōsequi studuit: omnes eos qui aut
in otio litterarum aut ī publico negotio cū laude & authori
ritate fuere uersati gloria lōge & claritate ātecessit / ut cum in
cęteris singulis singulas uirtutes singulari aliquo uitio comi
te & coadiūcto fuisse cōperias: ī hoc uno oēs fuisse uirtutes
accumulatas quouis uel minimo secluso uitio inuenias. Nō.
n. cupidus ut Aristoteles quē hamo aureo apud inferos ꝑ
pisce captum finxere. Non lasciuus ut Plato cuius de Stella
suo amatorii uersus efferuntur. Non ambitiosus ut Cicero ꝗ
cum se se laudando pene defessus esset: alios per epistolam
orauit / ut de laudibus suis librum conscriberent. Non cru/
delis ut Sylla qui tot ciuiū romanoru3 milia mactari iussit.

Non legu3 & libertatis euersor / nō reip. occupator ut Cęsar Non mulierosus ut Cato qui sua ultima pene ętate scribę cu iusdam filiam amore captus uxorē petiit. Non cupidus ut Crassus qui omnium ditissimus falsa in dies testamenta adiret. Sed quid ego istos omnes ꝓsequar: aut istiusmodi cęteros apud hystorias celebres cum Cane nostro compare3? In illis maxīa uitia uirtuti applicata aut ad mediocrem probitate3 nulla reꝶ gestaru3 preclara monumēta adiecisse iuenies. In Cane aūt hoc nostro maximas & excellentes uirtutes / pręstātissimū ac pene diuinum ingeniū omni uel minima turpitudine & obscoenitate uacuum fuisse quisq̧ palam asseuerat. Quid ē qđ ī illo optes: aut nō lōge eū maxīs & illustrissimis ꝟtute uiris āteponas? Qui qđ sūma cū fortitudīe ītegrā iustitiā / īcredibili cū animi magnitudine sīgularē pietatē & religionē / diuina cū īgenii flexilis & uersatilis ui firmitudinem / & ꝑseuerātiā īcohataꝶ & īceptaꝶ reru3 uersuta & callida cu3 natura & mente simplicitatem / ac penitus innocuam uitę rationem / egregia cum grauitate ac seueritate mirifica3 humanitatem ac misericordiam / facilitatem / affabilitatem / grandiq̧ ac multicipli cum rerum usu & experientia integram / solidā / & absolutam sapientiam coniunctā habuit. Pro meo idcirco iusto dolore possem incusare fortunam quę optimu3 illū & sanctissimum nobis acerbo faro eripuerit. Satis qdem illę diu uixit (non nego) qui bene cum uirtute ad gloriam uixit. Cuperem tamen ab amicis illum & ab iis qui suis exemplis in dies meliores & eruditiores reddebantur / minus desiderari. Et.n.quis non condoluerit: cum florida ętate pręter spē & expectationē oīum ab īuidis atq̧ occultis eū inimicis ueneno ab sumptum meminerit? Quis non moerore afficiatur: cu3 coetus studiosoru3 eius interitu moestos ac tristes ītueatᷣ? Quis nō collugeat: cum memorię repetat illius moriētis amore3 erga me. O noster igitur Canis / nostrę delitię decꝰ iuuētutis / splendor & ornamentum familię tuę / qui & for/

9c

ma, & moribus, & uirtute, nobilissimam, uetustissimam, ornatissimamq; familiam tuam multo nobilitasti: ac longe celeberrimam effecisti. Qui iocus, & festiuitas esse nostra consueueras. Quem intuentes iucundum, facetum, ac lepidissimu; amoenitate, alacritate, hilaritate quadam afficiebantur. Tu cuius pręsentiam modestię, dignitatis, gratię, humanitatisq;, refertam studiosi admirabantur. Cuius ingenium, doctrinam, uirtutesq;, spectando & animo repetendo omnes obstupescebant: suscepto ueneno ut quasi a cōplexu amici in longissimam alterius uitę peregrinationem discedens me reuisum atq; exosculatum moriens ueneno tabidus & cōfectus accessisti: atq; primo cōspectu conlachrymasti. Vale igitur mi Canis atq; esto (quantum in me sit) prout tua expetit uirtus) immortalis. Finis

Leo Baptista Albertus Francisco Marescalchio. S.

SIquis tibi amicus dono dederit poma Centum pręcoqua: an tu ea animo accipies ingrato? Quid item si qs rosas centum selectas & odoratas dederit: tametsi rosę multę undeuis tibi suppeditent: munus id ne tibi erit ingratu;? Ego tibi Apologos centu; mitto, non eos quidem eiusmodi ut ex aliqua Apologoru; multitudine optimos esse delectos dicas: sed tales ut eos ueluti nouos & pręmaturos ex nostris ortis litterariis fructus apud te fore acceptos non desperem. Qui si fortassis tibi subobscuriores aliquo in loco uidebuntur: dabis ueniam huic nostrę (cui uehementer studuim9) breuitati: siquidem (ut aiūt) ferme nusq̄ in dicendo fuit breuitas nō obscura. Et Apologos q̄ breuissimos eē oportere cēsui: sed cum ita perbreues sint, ut si eos iterum atq; iterum relegas non multum tedii afferant: peto abste ne dedignere paulo adhibito studio eos uelle cognoscere, qui quidem cogniti ut arbitror delectabunt'. Vale.

Leo. bap. Alber. Aesopo scriptori uetustissimo. S.

QVm Latinos tuum ingeniū in scribendis fabulis maiorem in modum admirari, atq; te merito diuinum p̄dicare intelligerem: ego q̄ hos centum Apologos (iuro tibi per sanctissimum nomen posteritatis) paucis admodum diebus edidissem, tuum (quid de ea re censeas) iudicium intelligere uehementer optabam. Quęso dic quid sentias. Vale.

Aesopus Leoni Baptistę Alberto. S. P. D.

QVi dixerit apud Italos non esse ingenia quantum uidere licet, fallitur: fateor tamen eam ingenii gloriam paucis mortalibus obtigisse. Te uero (& si ridiculus sis) nō iniuria tui diligerent: sed inuidi sunt. Vale.

Leonis Baptistę Alberti Apologi.

AEgre ferebat Pila cędi alapis peruoluiq; luto & nullo posse loco cōsistere: Incudini contra subsidere continuis ictibus acerbum erat. Cu; homine idcirco eger̄: ut postq̄ esset huiusmodi reb9 ueluti deus qui uarias posset elargiri formas. Incudem in Pilam Pilamq; in Incudem uerteret. Mores inquit homo uobis non conueniunt. Sed (si iuuat) ex Incude ligones, rastros, atq; bidentes efficiam. Malo inquit illa pristinam amplitudinem & grauitatem seruare: ac tibi quidē Pilę consulo: malis puolādo atq; psiliēdo hoīes in ludo & admiratione tui detinere, & esse quod sis. ¶ Lilii flos perterritus & pallēs dum propinquus fōs ad se esset deriuatus, pristinam suam grauitatem ad omnes tumidiores undas (cum ad se applicuissent) consalutandas conuerterat: quoad undarum appulsu procidit. Seruasset ille quidem salutem si non dignitatem abiecisset. ¶ Saliunca herba medio in torrente constituta omnes uel leuissimas quę undis perlaberentur paleas ad se detinere percupida erat: palearum aceruo coacto obruta est.

Pila
Incudes.
Flos Lilii.
Saliunca herba

¶ Stella superba extra ordinem admirationem sui prębere desiderans in medio itinere cum seorsuꝫ a cęteris dilaberetur extincta est. ¶ Canis cum Tauro dimicaturus uictoriaꝫ spe rabat: ꝙ aduersario dentes superiores deessent: at cornibus Tauri saucius, nõ isthuc inquit putassem. ¶ Bos cornupeta dum sibi cornua exsecarentur huiusmodi conuitia in eam cui esset alligatus arborem coniiciebat. Ego te supinaꝫ per uicos trahã: cui Arbos. At interim secabere, respondebat. ¶ Offi cina admirata quęsierat, unde tantũ folles spiritum possent effundere: respondere. Suppeditat quidem unde rapiamus ¶ Tineã ꝙ rostro crepitum asserem corrodendo ederet se ex ciconiarũ esse gnr̃e gloriantẽ Muscula irridebat: seqꝫ ꝙ ethe re peruolaret Phaetontis filiam prędicabat. ¶ Vrsus cum fruticis ramos diffregisset Trunco dicenti, ergo qui escaꝫ prę buimus hanc abs te beneficii gratiam suscepimus: & ꝗdnaꝫ in reliquum annum tibi nobiscum erit ut agas? Respondit ut dilacerem atqꝫ radicitus euellam. ¶ Inuidus a se primo inuentum ignem sinu suo contegebat: atqꝫ omnes eam rem latere optabat: at ignis ustis uestib⁹ in mediũ excidit. ¶ Lũ bricus a Centipede quęsierat uti duos sibi elargiretur pedes: cui inquit ille ex duobus quę habes, unum mihi caput dato. ¶ Ambitiosus ęgre ferẽs ꝙ imago sua se e speculo non salu tasset, primo perturbari iracundia occoeperat: dehinc de spicere: cunqꝫ ęque simulacrum responderet irrisit atqꝫ ꝑ fregit. Posthac indoluit, se ex uno plures effecisse irrisores ¶ Naufragus Oceano uelut raptori diem dixerat atqꝫ conui cerat. Veni inqt Oceanus, non enim impediam quominus tua ut uoles, recuperes. ¶ Castanea cũ suspirio maximo emis so ex igne ĩ mediã aulã ꝓsilisset: nõ poterã ĩquit tot animi ęstus diuitius perferre. ¶ Multitudo remoruꝫ a Temone grauiter dissidebat: atqꝫ illuꝫ ꝙ esset solus & pusillus cõtẽne bat. Temo ea re nauiꝫ ad scopulũ ita direxit: ut altero ab late re om̃s qui ibi aderant remi abstergerẽtur atqꝫ dissiparẽtur

¶ Sol ex Calice uitreo pleno aqua Irim in Ara pinxerat: id sibi opus Aqua ad gloriam adscribebat. Calix contra, ni per lucidus essem atq; nitidissimus inquit non extaret. Hęc audiens Ara secum ipsa tacita gloriam sibi illaz inherere pluri mum gaudebat ¶ Vrna duz plena fuerat perocclusо & conticenti ore steterat: nunc uacua reddita, ore apertissimo omnes ad se euntes increpabat. ¶ Fistula pulueribus obturata nos (inquit) poete saturi non canimus. ¶ Liber ĩ quo omnis ars libraria esset perscripta Opem petebat ne a Sorice abroderetur irrisit Sorex. ¶ Canis uenaticus cathena abligatus cum uideret alios canes inutiles solutos uagari & ludere: Ita ne inquit esse inertes pręstat? ¶ Candelabra aurea & pretiosissimis gēmis ornata demirabantur quidnā esset, φ Simulacrum ligneum putridum atqz in eam diem inuisuz modo p̄ se adoraretur: respondit Simulacrū personam dei gerimus. ¶ Imperator sagittā qua rex hostium ictus ceciderat, q̄ honorificentissime in templo collocarat: ingemuit Arcus φ q facinoris maxima fuisset causa, inglorius p̄teriretur. ¶ Vermis Nucem in qua esset ortus corrodebat. O igitur ingrate dixit Nux: mihi ne, quę te (ut esse) effeci, non desines pestem inferre? Respondit uermis: si genuisti ut inedia peream iniuria est. ¶ Apud uirgines uestales Olęum querebatur φ nū q̄ ab Igne quem tot annos summa sua cuz calamitate nutrierat gratię dictę fuerint. Respondit Ignis: sit prēmium tibi φ in templo potiusq̄ in taberna pereas. ¶ Claudus quidam pedē sibi ut ęquius pergeret, ex ea parte qua esset prelōgus abscidi passus est: quo absciso resupinus plorabat: se ad pergendum omnino inualidum esse redditũz. ¶ Vmbra hominis ut esset maior, Solis occasum optabat: eadem cum sibi una cum Sole ipso pereundum esse intelligeret, Solem in altissimo coeli gradu uidere frusta desiderabat. ¶ Simulacrum Zeusis dicebat emptori, optimus me pictor genuit. Equidem (inquit emptor) non te luto delibutum emam. ¶ Cum spino

sum asperum & intractabilem Asparagum rusticus intue/
retur quem mitem & tenerum adolescẽtem uidisset / atq; ad
miraretur: nimirum inquit Asparagus maioribus meis per/
similis euasi. ¶ Fuligo & Cinis Fumo abeunti heus frater
dicebãt nos relinqs miseros: his dixit Fumus: quid mihi uo
biscum negotii est? Vos tardi inertes atq; inter uos minime
cõuenientes torpescitis: ego coelos peto. ¶ Samiuz uas pro/
iectum ex pauimento abacos aureos atq; argentos respectãs/
at inquit nonnunq̃ uestri fui conscius. Respondere / quidni
& eris quidem: si rhodium aut falernum uinum attuleris.
¶ Cipreftes orologii inuentor cum in rota minimum quẽ/
dam dentem castigaret atq; rogaret / quid ita contumax in/
hesisset / totiusq; operis cursuz detinuisset: respondit ne in/
ers pondus perpendiculi tantarum sibi rerum gloriam uen/
dicaret. ¶ Cum Argonauta saluis rebus maximo cum lu/
cro ĩ portum redisset / Neptunno percommode habita na/
uigatione insigne aliquid dedicare constituerat: ea re hinc
malus nauis / hinc & anchorę / illinc rudentes / ut se eo pac/
to honestaret / petebant: at inquit Argonauta temonẽ expo/
nere expedit / q; minoris constet. ¶ Linteum a manu roga
tum quid esset / cur quod modo uel paululuz contactum la/
chrymas immodicas effundebat / nunc tam acriter intortuz
atq; percussum nullas emitteret lachrymas? Respondit pre/
ambũdabã humore. ¶ Corylus ab Olea rogata quãdo ne es
set fructum editura quę bruma floresceret / respondit cum
dabitur tempus. ¶ Agaso quidnam inquit o Asine non
ęque alios atq; homines impetis? Non illi quidem cederent
respondit. ¶ Rogarat. Tuba ab dea Echo: cum semper fue
ris procax / quid non iam tonitrus respõdes? Dixit dea Ioue
irato silendum est. ¶ Fungus heus dixit o Iunipere audio
multos te iam soles uidisse / & usq; acerbas baccas habes: quã
done igitur maturescent? O dulcissime ĩquit Iuniperus tar/
dus sum: idcirco post quatriduum responsum dabo. ¶ Vr

tica ad Papauer huiusmodi habuit uerba:& quidnam est q̃
obrem onmi reliquo orto uirenti ac letissimo solum tu hone
stissimo in loco cōstitutum insigni corona & balteo donatū
ita metu subpalleas & moerore languescas? Mihi quidem
istec uita ignobili & exose atq3 uix inter rudera relicte con-
deceret. O me inquit miserū Papauer/ que mihi intima sunt
uobis ignota discrimina. Tu ꝙ intractabilis sis atq3 omnes
mordere didiceris: facile tibi uiuis ac ipsam te omni ab imbre
substentas: ego uero ꝙ ad obsequium pronu3 facile in quā-
uis partem pendere didici/ ad eam amplitudinem deueni:
ut omnis mihi uel leuissima aura precipitiū minitet. ¶ Vir
go cum sorbum morderet; rogauit quanam de causa id ita
ageret: ut cum aspectu dulcissimum esset/ gustu tam fuisset
asperum: nunc autem cum aspectu tam esset indecoro/ tam
esset tamen dulce redditum? Respondit/ & quid tu utrum
ne uenustatem cum maturitate conguere facile existimas?
¶ Mercator cu3 per hyemē domū rediisset: ex Rosetis que
uere nouo tantā pre se spe3 multorum & optimoru3 fructuū
florescendo prebuerant/ stuppeas & inutiles baccas excipi-
ens ingemuit/ ac demirans tanta ex florum suauitate īsuauis
simos fructus extare rogauit: quid ita accidisset. Respondere
Roseta omnes in florum gloria diuitias consūpsimus. ¶ In
corona Adriani Adamas & Carbunculus omniū pretiosissi
mi lapides apud Vnione3 constitui recusarunt: ꝙ illius am
plitudo sibi esset dignitatis speciem detractura: data idcir-
co potestate/ ut quo uellent in corone gradu residerent: in
ter minores atq3 uiliores tota corona lustrata reqeuerē. ¶ Ca
nis helluo feruentis offas uorauerat: ob eam rem effectus ra-
bidus aquas mordebat. Si mecum certas inquit Aqua defati
gaberē. ¶ Negauit Sal easdē cū glacie sedes uelle īhabitare:
tametsi essent eadem matre orti; neq3.n. se cōmissurū dixit:
ut illi⁹ īconstātia & mollities pestem sibi afferre ullam posset

¶ Vulpes dum a Laqueo qui se impeditã & arctissime obli gatam detinebat: sũmis precibus frustra orasset: uti se solutã & missam faceret: tandem id sibi re integra licere negãtẽ Laqueũ dentibus rupit: O me idcirco inquit Laqueus infelicẽ qui animi mei flexibilitate adductus ita orari me passus sũ: ut & durum & iniustum esse me mihi necessitas fuerit. Itaq; obsequii nostri pr̨emium interitus est. ¶ Cornix in dorsũ cuiusdam Porci unguibus assistens atq; omnes circum arbo res respectans quonam pr̨edam hanc deferam uociferabat. Huc dixit Quercus ad me si libet: nã fide optima seruabo. Recte sane inquit illa: uerum autẽ meditabar quinam pos/ sem pondus hoc inmane uiribus meis tollere. Istuc igitur in qt Porcus alibi cõsiliũ cape: atq; excussa aur̃ irrisit. ¶ Sto lidus a Succino lapide quæsierat: unde ne in eã uermis aditũ habuisset. At tu iquit gẽma quã i te habes stultitiã illã unde accepisti? ¶ Puer argẽteũ Mercuriolũ & octo syri ligneũ Priapũ una p pontẽ quẽdã deferebãt: quo (dũ illi ptrãsirẽt) perfracto Mercurius profundum fluuii petiit: Priapus au/ tem exaquis extabat. An non igitur inquit sacerdos hoc in/ credibile uisu est: ut qui tam erat in terris grauis deus: idem iam sit in aqua leuissimus? Respondit Fluuius: an tu homo in affluenti atq; (ut ita loquar) in arida fortuna eundem te futurum putas? ¶ Rot̨e currus Neptũni ceruleos illos pul/ cherrimos dei equos amare perdite occeperant: atq; ideo quo fugitis uehememter sectando acclamabant: non inquiunt illi fugimus sed uos trahimus. ¶ Puella a Sulphure quæsie/ rat quidnã esset rei / cur tanta sibi esset cũ Igne amicitia / qui quidem Sulphuris calamitate exultet. Caue inquit Ignis re/ spondeas / ni puella h̨ec prius edixerit: quidnã caus̨e sit / q̃ qui illam perdite amet / is tam inhumaniter atq; impie trac tetur. ¶ Stup̨e prius neglect̨e dum maximopere fatiscente naui disquirerentur / uindict̨e gratia latitabant / atq; inter se dictitabant: indignum esse cum tantam nauigio opẽ & salu

tem afferent: ignobiles tamen atq; reiectę semper pręterq̃ in necessitatibus haberentur: At inter illas quę prudẽtiores ad rant: ni succurrimus inquit / una cum tota naui peribim⁹.

¶ Capra tonstrinam taberna3 ingressa Gallo ut barba3 tõ-di sineret suadebat: ĩ tua hoc inquit Gallus tondenda barba (qđ sine pِiculo fiet) exerceto. ¶ Tam ampli (inquit Anser) pedes nobis ut leuissimum caput substentent adsunt / tũ Pe-des dixere: an tu ignoras / nusq̃ esse firmitudinẽ pedum optã dã magis q̃ ubi leuitas capitis adsit? ¶ Exposcẽte Orichal-co ut auri loco haberetur: an tu inquit Argẽtarius hanc uim ignis pferes / quã sępius aurum subit? Non tãti apud me est (inquit Orichalcũ) esse in pretio. ¶ Puer cũ radios Solis am plexib⁹ prehẽdere neqsset: obcludere inter uolas manus eos elaborabat: ĩquit Vmbra desine inepte nã res diuinę carcere mortali nusq̃ detinẽtur. ¶ Cespitibus duob⁹ Vndas riuuli rogantibus quonã ita ppere proficiscerentur / respoderunt Vndę: ea se loca petere ubi sint futurę maximę & sapientissi mę: alter igitur ex iis q cupiditate illius glorię incensi Cespi tes se se inter undas dederãt interpellatus a salebris riuuli: cũ primum intellexit ĩpedimẽta oĩa sibi esse dimittenda: hesit loco. Alter aũt nudatis radicibus Vndas comitat⁹ est: multis acceptis incõmodis tandem pigui in solo relictus in grande3 & celebrem syluam excreuit. ¶ Venator inquit o perfide q tantam hui hui dudu3 misericordiam canes demirans toto ęthere gestiebas: qd nũc tam repente mactatę predę eiecta ui scera diripuisti? Equidẽ id inquit Miluus ita agebã: ut illa se se fidei meę credere & inter ungues meas aduolare auderẽt ¶ Simia Carbone3 tractãs o te inquit miseru3 quẽ messes & nemora lucidissimum uti audio pertimuere: ut nunc es ater atq; torpens: quinimo inquit Carbo iam sum felix nam illa ignis pestis consumpsisset me / ni abiecissem. ¶ Philosophus panem in medio furno ad firmitatem & uigore3 ipsũ se cor-roborãtem & ad furni os ouu3 desudantẽ atq; amictus suos sibi dilacerante3 ĩtuens / ĩquit. En quãti ĩterest in negotio ui-

tam an in otio ducas: nanq̃ hoc ab ineunte ętate in delitiis ia
cuit uixitq̃ impatiēs fragili animo atq̃ uolubili: ille aũt a te
neris annis agitatus & fortunę ictibus exercitus in otio nũq̃
friguit / tandem in medio ęstu rerum decorem & amplitudi
nem nãciscitur. ¶ Ad Ficulneã p hyemē nudã obsitaʒ niue
& frigore nimiũ pallẽteʒ dixit Olea uicina / non ne cõmone
feci hoc tibi incõmoduʒ non defuturum: quę p ęstatem tam
luxuriosa ueste gloriabare. Disce igitur ex me parsimoniaʒ
¶ Volebam qđ apud uos diuertere inquit Papilio: sed dici
te quidnã piculi inminet / q uos uideo tremẽtes? Dixere ro
gata arundinum folia: tu proinde cogita ut recte nobiscum
agi posse spemus? Qñ qđ hęc quaʒ colim⁹ cũ uacui sẽsus ē /
tum in omnē partē ad casũ nutat. ¶ Vota ad Simulacrum
Neptũni posita querebãt / q cũ essẽt causa ut pre aliis adiret:
tñ se antiqssimis amicis spretis ad noua semper uota aduenie
tia pēderet. Respondit Simulachrũ. Mea uobis amicitia si te
dio ē / abite ut lubet. Vota īdignata se se pcipitarũt / atq̃ so
lo illisa ī frustra periere. ¶ Iaculũ ī fontē ceciderat capiteq̃
ī profundũ uersus depēdebat. Dixere Nymphę ut mirũ est
ob paruulũ coronę ęreę põdus huic pedē taʒ esse leuissimum
¶ Decurio ex Vexillo rogarat: quid ita ageret / ut cuʒ in ho
steʒ iretur metu ipsũ refugeret: cũ aũt miles pedē retraheret /
illic hostib⁹ applauderet. Falleris īquit Vexillũ: nõ. n. meti
culosum aut proditor sũ / sed uictorum partibus delector.
¶ Catella delicata quę nisi decies prius olfecisset ore/nihil ca
pe cõsueuerat: cuʒ alii canes ossa illico oĩa ut ceciderãt / itercoe
pissent: fame acta atrum & siccũ panem ipso ī aere dum iac
taretur excipere didicit. ¶ Scintilla q agilis atq̃ perlucida
esset / stellã se futuram arbitrabatur: at defecit. ¶ Nauis qua
obeliscus maximus Romã esset aduectus q audisset Carinas
Aeneę ut primum soluissent a portu / deas maris fuisse effec/
tas: ea spe in altum se se perditum proiecit. ¶ Cum Pater fa/
milias ī prato quodã asinum / agnã / caprã / porcũ atq̃ equʒ
promiscue depasci ītueret: atq̃ eodē ī prato geminos tauros

amatores iter se aduersis cornibus occursare: mirũ iquit hoc, ut hi cõsanguinei inter se atrociter pugnant: illi diuersaruz linguarũ & morũ tanta iter se coniunctione uiuũt. Respondere Fauni di. An tu nõ meministi qđ in primis fertur amicitiam inter mortales atq; inimicitiam a Coitu extare atq; ab esca? ¶ Praxiteles cum a Veneris statua quę idecenter ituebatur iteꝝ atq; iteꝝ suasionibus/cohortationibus/pcibus ac deniq; cõuitiis & cõminationibus frustra petiisset/ut id oculorum uitiũ emẽdaret/ferro tãdem id ipsuz tollendũ cẽsuit. ¶ Argentariã tabernã Coruus loquax inabitabat: eãq; obrẽ Corui illhęc taberna dicebatur: Rusticus quidã subcallidus cum multa Coruo munuscula esculenta dedisset: petiit ex eo pro inita amicitia/uti aliquid in filię suę dotẽ conferret. Necessitati tuę inquit Coruus utiqz perlubẽter obsequęrer: sed reꝝ omnium quę in taberna sunt nihil pter nomen est meũ. ¶ Culex cum Coclea dimicaturus q pugionem suum in illius durissimo torace esset expertus: q qz bina tela pręferre illam audisset/ptimescebat: ne ad pugnã pdiret. At Coclea isti9 boantẽ uocẽ audiẽs se se castris cõtinebat. Risere Satyri. ¶ Amans sũmopere desiderabat atqz multis pcibus exposcebat: ut aliq s ex ramusculis lauri q postes templi ornabãt sibi pro corona adesset: negarunt illi se dignos esse qui mõtali b9 gratificarentur: postridie uero cũ i manipulũ redacti uerrendo pauimento dehonestarentur/poenituit illiberalitatis hexternę. ¶ Cuz Leonis i insidiis post arborez delitescẽtis sũmã caudã Vulpes uidisset: q̃uis illũ eẽ bouẽ suspicaretur: tñ euolauit fugiẽs atqz inquit. Malo amici irrideant leuitatẽ q̃ deplorẽt calamitatem. ¶ Dixerat philomela strepẽti Merulę aut tace aut sonorũ aliq d cane: respõdit illa. Deliras tu qđ q̃ nihil nisi ex intima arte deprompriũ efferś: nanqz sic uiuitur hac ętate: ut nõ qui didicerint/sed q didicisse uideantur periti iprimis habeãt. ¶ Pauo moriens testamẽto edito caudam ad conum galeę militi cuidam legauit: tantuz gẽmaruz pulli sibi non esse relictuz deplorabãt. Dixit pater/siqđ mei

estis filii huiusmodi uobis nõ decerũt. ¶ Quidaꝫ a rege pic to ꝙ esset regium uti munificentia petiit, ut ueste illã aureaꝫ qua eẽt indutus mutuo concederet. Hãc si detraxeris uesteꝫ ĩqt pictura iaꝫ nullus sũ. ¶ Arcus a Corda petebat ne alter alteri esset molestus: ut aut fieret lõgior: aut abrũperet. Hęc cõtra ex illo petebat: ut aut fieret breuior: aut ꝑfringeretur. Tãdeꝫ cũ utrisqꝫ cõditio dura uideretur dixit Corda: Igitur tu uirib⁹, ego neruis ius nostrũ tuebimur. ¶ Arbos cũ per euꝫ annuꝫ poma non tulisset a Villico ne se (uti instituerat) cęderet multis in futurũ annũ pollicitis munerib⁹ impetra- uit. Dehinc secũ ipsa: en inqt q̃ itersit nos cõsuetudinẽ libe ralitatis iniisse: ut non sine periculo maximo negare liceat. ¶ Villicus ĩ bouem cõtumacẽ iratus ego te hoc lateritio lapi de ꝑcutiam inqt. Bos ꝙ euꝫ ex tellure quã mollẽ iaꝫ tuꝫ uer- sabat, esse meminisset: modice lęsurũ arbitrabat̃. Deniqꝫ per cussus sensit ut esset igne ꝑdurus redditus. ¶ Fucus ĩ Regeꝫ apum huiusmodi cõuitia disseminabat. Illę ignauus in deli- tiis marcescit: ego uisẽdis regionib⁹ & cõmẽtãdis orationib⁹ diẽ cõsumo: tñ illi otioso ſuire malũt. Respõdere Apes: tu q de ꝑ egestateꝫ ĩdustrius uideris: cũ in otio supinus, & in re gno ĩtemperãs sis: noster uero Rex suis cõsulẽdo mauult do mi bon⁹ eẽ, q̃ foris gloriosus uideri. ¶ Vulcanus Plauti po etę comici Cornui quo erat cõclusus, tu meũ splẽdorem offu- scas dixit. Respõdit Cornu, te qđ cũ a uẽtoꝝ ĩpetu & uitę pe riculo cõseruem meminisse oportet (qđ aiunt) incõmodum sine ĩcõmodo uitari nõ posse. ¶ Cuniculus animal heus tu inquit o Lepus sempꝛ ne nihil agendo & dormitando id ages ut specularii uideare? At tu inqt Lepus semper ne laboran- do nihil ages? Vterqꝫ igitur inqt ille dũ minime otiosi uide ri cupimus nostra fruamur natura. Tibi qđ qđ ipse ago, & mihi tu qđ agis, agere durissimuꝫ esset. ¶ Scopulus q mino res inter ũdas se se suꝑbũ efferebat maiorib⁹ ũdis aduenietib⁹ illico delitescebat, rogatus qđ ita, respondit. Stultuꝫ est nos maioribus uideri pares uelle. ¶ Piscis uehementer optabat

arborẽ cõscendere eoq; desiderio in arbores pictas ĩfontis su-
perficie ꝓsilibat. Illico pictę arbores dissipabãtur. An non
tu inqunt Arbores istoc pacto insanis: quęʒ etiã fictę arbo-
res fugiãt? ¶ Torrẽte q imbri excreuerat maxima uis ligno
ruʒ uoluebat: iter quę una Arbos reliquis amplior cuʒ ad se
cõplura Arbusta ita adhesissẽt ut ob id & sistẽr loco iniquo
& omneʒ impetũ excrescẽtis aquę sola substinere cogeretur
q̃ est inqt res molesta ãplitudo? Respondere Arbusta tu qđ
q aureos soles & candidissimas nobis horas cõplures tua ũbra
intercepisti ferre ęquo animo debes / si turbatis rebus paulu
lum in te conquiescimus. ¶ Bos in nauim onerariam corni
bus sursum trahebatur. Hic (dum pedibus solum ꝑmeret)
uota faciebat / ut funis quo esset alligatus abrumperetur: cum
aũt idẽ aere pẽderet uota faciebat ne abrumperetur. En inqt
Funis ut hic ex suo commodo nos & ualere & periisse optat
¶ Puer testudinẽ ĩterimere cupiebat: atq; pariete illam colli
debat. Inquit Vetula quędaʒ fili (si uoles) palea occidetur:
nam ut hinc se se dimouerit / tu palea eius oculos cędito / illa
delitescet: eo pacto fame peribit. Tuuʒ istoc o uetula sit offici
um inquit puer. ¶ Lutum fetens optarat & magnitudineʒ
colossi & formam Bacchi & pleraq; huiusmodi omnia quę
ab homine impetrarat: nusq tñ fuit ĩ pretio. Nimiruʒ igitur
inquit nobis sordes abiiciendę sunt. ¶ Lacus cũ nubes a mõ
tibus in aera surgerẽt atq; ĩ caput inminerẽt / q illas esse mõ
tes crederet / maximo ne in se corruerẽt metu expalluerat.
Deniq; cũ in aquam uersę nubes pluissent: atq; idcirco lacus
excreuisset: dixit Lacus & q̃ eraʒ stultus / duʒ taʒ maxime qđ
profuturuʒ mihi esset / pertimui. ¶ Faber / Fossor cloacaꝝ /
atq; Magister pistrini extrãsuerso fori iter nobiles deambu-
lando irridebãtur: tũ istorũ unus inqt / & qđ est q omnes ri
dent? Respõdit Faber qa tĩctus es. At. n. inquit Fossor tinc-
ti omnes sumus: nẽpe id quidẽ ẽ (ut ais) tum dixit Magister
pistrini: sed tu & tinctus es & uehementer fętes. ¶ Mineruę
statuę ĩ arduo mõte positę cuʒ imbecillis quidam qui non ci-

tato (ut cęteri) sed moderato gradu cōscēdisset, pedem neq3 hanelās neq3 desudās esset exosculatus: a sacerdotibus laudatus ē: ferūtq3 deā dixisse plures ad se claudos & debiles q̄ ualētes aduisse nō fessos. ❡ Epistolā q̄ mlta expectatissima attulerat qꝑ quodā ī loco sui esset oblitterata, q ea; recepat ira ob id cōcitus dilacerauit. O īquit Epistola hoīu3 natura3 ꝑuersā, siqd̄ ita ꝑ unico errato multā poena3 desūmere & pro multis acceptis benefitiis gratias nullas agere consueuerunt. ❡ Priapo custodi orti donū petēti respondit Pater familias: admiror qd̄ē te iis quę suppeditāt diuitiis sciuisse nūq̄ ꝑfui. At. n. iqt Priapus uestes & lacernas uolebā. An tu īquit Pr̄ familias ignoras ut stulti sint q dando nihil assequantur nisi ut cū sibi dispēdiū fiat, tu3 accipiēti quoq3 emolumtu3 afferāt nullū? ❡ Cu3 Leoni cuidā aditū ī coelū patuisse Leo qdā ītellexisset: cupiditate glorię flagrās difficillima omnia ita exequebat̄ ut leonib9 oīb9 facile p̄staret. Et. n. qd insanis īquit Inuidia? Qui. n. huic generi animātiū locus debeatur ia3 pridē merēti cōsignatus est. Respōdit Leo. Sat nobis erit ꝓ meruisse. ❡ Grillus, Rana & huiusmōi animātia q̄ aut saltitāt, aut cōsidēt atq3 humo iacent, serpētē minime esse ad motū aptū arbitrabātur: at dū illū uelocissime ī ardua repere uidissēt admirātes agilitatē, proh di dixere: ita ne alioꝝ mores studia atq3 īgeniū ex nostro sēsu & uiribus pēsitam9? ❡ Pullus asellus cū ī dies una cū ętate florescēte tardiō & morosior fieret, quāta de spe īqt illius pater decidi: nāq3 hic cu3 puer esset & lōge puero Leone uillosior, pectorosior, atq3 ad cursū aptior uideret: fore illū omniū quadrupedū pricipe3 speraui. Tu3 ne mirere o pater īqt Asellus: nā hoc gn̄ri n̄ro ātiquū eē aiūt: ut pulli quidē bonę spei, firmiores autē facti q̄drupedū omniū simus ieptissimi. ❡ Rogatus Leo qd ita uehemēter pallio in se cōiecto ꝑterrefieret: respondit. Et quis mōstrū hoc cui neq3 caput adsit, neq3 pectus in ęthera sublatū ītuēs nō horrescat. ❡ Leo illę celeberrimus amicus hōis a fuo illo hospite suo Romę ꝑ tabernas ductus loro ro

gãtibus quid ita ageret, ut cũ ĩ arena pegaseos cursu, saltu pardos, uirib⁹ tauros, humanitate hoĩes exupasset, cunq3 ĩter leones fõma & dignitate esset nulli secũdus, Idẽ tñ se loro ductari & canes latrãtes post se ĩsanire pateret, respõdit eiusdẽ eẽ animi & pdesse amicis & latratores despicer. ¶ Lepus ille apud Martialẽ poetã celeberrim⁹ qui ĩ os leonis cõfugerat respectãs a lõge latrãtes canes eos qui se acrius essent psecuti. En inqt quãti ẽ nos huic cõmẽdatos fore. ¶ Theatrũ ñ mediocri admiratione detinebat, Leonẽ spectãdo q modo discũ ĩ altũ pq̃ belle iactar̃, modo ĩmanẽ orbẽ marmoreu3 maximis uirib⁹ uoluere, modo ouo lepidissime ludere p doctus eẽt. Et qdnã ĩquit Inuid⁹, leuia hęc sũt: ac uidẽt qđ diuersa: sed ea unũ sunt: nã illorũ qđq3 uolubile qppiam est. Respõdit Leo. Fateor o rex peritissime istuc eẽ ut asseris: sed te id nolo fugiat: ouũ eẽ hoc fragile qđ uoluo mi homo non pilã. ¶ In pauonẽ Inuidus o inepte dixerat, tu ne tibi corona3 ĩposuisti? Respõdit Pauo: q torquẽ tam uariis coloribus susceperim non dum etiam ppendisti. Risere Nymphę.

Finis

Errata in uolumine.

a.z.uersu.xxviiii.a natura dotibus largiris scribe. largitis.
Itẽ.ṽ.xxxxi. euenerit nonnnq̃.scri.nõnunq̃.Itẽ.ṽ.lxvi.legerit poteri arbitrari scri.poterit
a.v.ṽ.liiii.quo pacto de litteratis scri.de litteris
a.vi.ṽ.xi.a qua ut uita studiosorũ scri. a quaue
b.i.ṽ.xi.quamobrem possint cum laide scri.laude
b.3.ṽ.xxviii.inaudita incognita uersura scri.uersuta
c.z.ṽ.lviii.utiles didicisse litras.scri.litteras
c.3.ṽ.vii na3 nemo igniorat scri.ignorat.Ite3.ṽ.xxx.dicere feodũ scri.foedu3. Itẽ.ṽ.xxxvi.aut belli superati.scri.bello
c.vi.ṽ.lx.conspicium uideri.scri.conspicuum
d.z.ṽ.xxxxix cupiditatibus suspeditas.scri suppeditas
d.vi.ṽ.xxxxvi. uim ut strangematis scribe stratagematis.
Item.ṽ.lxi.ab dictis & naturę scri.abditis
d.viii.ṽ.xxxxviii.amoris obsequi scri. obsequii
e.vi.ṽ.xxi.boru mq3 consensum scri.bonorumq3

¶ Antonius Sabinus Imolensis
in laudem authoris

Qui longum Leo conditus latebat:
Tandem prosilit, emicat, uagatur:
Et grato patet ore subleuatus.
Non uinclis retinetur, aut cathenis
Diris. Ecce uenit, uidete cuncti:
Vt non horridus & timendus ulli:
Sed mitis, placidus, pius, benignus.
Non mordet, rapit ungulisue quemq̄:
Sed tangi cupit hinc, & inde letus
Gestit, annuit, aduocat tenentes.
Qualem coelicolę dedere mundo:
Cuius aurea pellis est notata
Stellis & radiantibus lapillis:
Talem cuncta Hieronymus per ora
Produxit, nitida manu poliuit
Cuius nectar ab ore, mella, nardus
Ceu magni fluit amnis unda uerna.
Et si quis maculis minus nitebat:
Longo carcere quo diu latebat:
Abstersit solita uigente lima:
Doctis omnibus ut placere possit:
Et dicant simul hic coli meretur.
Quare si quis erat prius retentus
Formoso cane, siue equo feroci
Isthęc destituat, uelit Leonem
Quo maiore tenebitur lepore
Qui cum gaudia mille consequetur.

